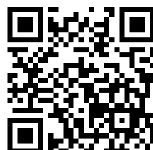

KOLO.

ČLANCI ZA LITERATURU, UMĚTNOST

I

NARODNI ŽIVOT.

IZDAVAOCI:

D. Rakovac, St. Vraz, L. Vukotinović.

KNJIGA II.

(TROŠKOM IZDAVAOCAH.)

U ZAGREBU.

TISKOM K. P. ILIR. NAR. TISKARNE DRA. LJUDEVITA GAJA.

1842.

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ
KNIHOVNA
V PRAZE

OGLEDALO.

UZETJE OČAKOVA*).

Spievano po

Jurju Feriću Dubrovčaninu **).

Azianskieh plodnieh strana'
Mnogiem dielom ki gospodi,
I sred dvora ki sunčana
Tmaste u lasti dni provodi,
Po tom uze razmišljati,
Ké donieše carstvů štete
Hudo u vrieme prednje rati
Rusianske bojne čete.

Otrovnoga nadmen ijeda
Strahovitiem glasom prieti,
Pokoja mu misó neda,
Čast ga sili, da se osveti.
On s prestolja iztočnoga,
Koga resi množ bisera,
Zove na boj ledenoga
Cesaricu iz sievera,

*) Grad *Očakov* leži u Kersonskoj gubernii na Černom Moru izmed Odese i Kersona. Knez Gergur Aleksandrović Potemkin, vèrhovni vojvoda ruske vojske oteo ga je Turkom na 28. Dec. 1788, pokle ga je s jakom vojskom od 60,000 pol godine obsednuta dèržao. Ova nègda znamenita turska tvèrdja, kako je u onom ratu razorena, tako više nije nikada od Rusah popravljena, i sada, kažu, da neima više od 150 kućah, i 1000 stanovnikah.

**) *Juraj Ferić*, kanonik dubrovački, doktor filosofie itd. (rodj. 1744., a umro 1824.) bio je mnogo věšt latinski pěsnik. — U ilirskom jeziku je takodjer piso, ali manje neg u latinskom, nu štampano nije od njega drugo naški ništa nego: „Fedra Augustova odsužnjika Pričice Esopove u piesni slovinske prenešene.“ U Dubrovn. 1813. mali 8., str. 167. (ujedno s latinskim textom). Osim toga kažu, da je ostavio u rukopisu několiko izvornih pěsamah i mnogo prevodah od svojih latinskih poeziah, koji ništanemanje još nigdě nisu skupljeni. — Ovu pěsan, bivšu dosad u rukopisu, stavljam ovdě štampiti, ne radi njezine izvèrstnosti, nego samo neka gospoda čitatelji ovoga děla vide, da ilirsko pěsničtvo u Dubrovniku, premda je po smèrti Gjorgja (Jurjevića) sve više i više ginulo, nipošto još sasvim nije bilo izumèrlo, neg je u svako doba svojih slavnih štovateljah imalo, kao što su bili: *Anica Boškovićeva, Betondić, Bruerević, Higja*, isti *Ferić*, *Salatić* i drugi, koji su svi ne pred vele godištah preminuli. U ovo doba žive u Dubrovniku još samo jedan jedini ljubitelj poesie ilirske, nu vrědan naslědnik starih slavnih pěsnikah dubrovačkih, a to je g *Antun Kaznačić*, advokat, s koim sam imo priliku upoznat se, kadno biah lani ondě. G. Kaznačić je čověk vele učen, dobro vidjen i mnogo cěnjen u onom gradu; ima osobitoga talenta za pěsničtvo, a nada sve za šaljivo-pecave pěsme, koje se u Dubrovniku imenom *kolendah* nazivaju. Ova struka pěsamah je najmučnia, pokle u njih trěba da pěsnik napomene sve zle navade svoga znanca, komu kolendu piše, nu tako da ga ni malo neuvrědi. G. K. je u toj struci sve ostale dubrovačke pěsnike preteko; jer kažu, da je i najveći broj takovih kolendah napiso, i s tolikom ostroumnosti i věštinom sastavio ih, da bi njima svakoga, komu bi ih piso, na směh natěro. Šteta, što se ove kolende nigdě skupljene nenalaze, a bile bi zlata vrědne, da gděgod sabrane na svět izidu! Osim toga sastavio je i jednu dužju takodjer mnogo šaljivu pěsan, u tri pěva,

S tobom ću se, viknu, àrvati,
Ter ćeš vidiet zatočnica,
Kó na polju má vladati
Viešta sabljom jest desnica.
Polu-otoka prekopskoga [1])
Kraina, i val Càrna Mora,
Pod vlàst tvoju bez razloga
Postavljeni biehu od skora.
Što sred mira na prievaru
Bi mi od tebe izmamljeno,
Da li svieta gospodaru,
Meni, neće bit vraćeno?
Reče, i taj čas strahovita
Na zgled oka bi vidieti
(Bojna oružja čim svak hita [2])
Množ bezbrojnu svud vàrvieti. —
Al se u drugom miestu ureda
Vihar boja siloviti
Suproć turskoj sili ugleda
Mrazne iz skuta zemlje iziti.
Vihar, smàrti nesmiljene
I pogube ki donosi,
Čim umàrli kroz ognjene
Trieske narod prieko kosi.
On se krilim zlokobnima
Na otmanske tisnu strane,
Màrtvieh ljudih tielesima
Sve su tvàrdje posijane.
Kudgod tiekom porazniem
Leti, bliedi strah ga prati,
Sve se glasim žalosniem
Čuju strane razliegati.
Lice kažuć svedj gàrdije
Silni vihar vik neustaje,
Svak čas hàrli pospiešnije,
Veća svak čas buka ustaje.
Mora kraje euzinskoga [3])
On na svàrhu strašno obstire,
Gdi Niepera prostranoga
Pobieguća voda umire.
Zasve s desna tvàrd i s lieva,
Grad Očakov vas se smuti,
Jer čas bližnji da prispieva
Od poraza svoga ćuti.
Nieki tvàrdiem verigami
Zakovani bit straše se,
Nieki draziem ljubovcami
I sinovom, jaoh! brine se.
Mnozi jeznjom preuzeti
Bližnje smàrti, bliede u licu,
Čim to veće svedj rastieti
Vide silnu poplavicu.
Bojna u gradu nalog praha,
U ki ognjeno klubko udara,
Turskiem sàrcim veće straha
S nenadane zgode stvara.
U čas jedan, striclovita
Kako munja razžižc se,
S urnebesa trieskovita
Grad prostrani vas se strese.
Kuće iza dna odciepljene
S visociem mečitima
Lete u prah obraćene
Po tmastiem nebesima.
Polužive s màrtviema
Razpàršane ljude nosi
Oganj s plamim žestociema,
Kó kad perje jug raznosi.
Kolni od boja tad trieskovi
Mire od grada jur padnće
Udaraju, ter kroz novi
Plam nastaju nove smuće.

---

pod imenom „Padnutje s magarca,“ i nadamo se, da ćemo ju do mala utištenu vidjti. — Gosp. K. imat će do skora veselje, da već neće sasvim osamljen na polju pěsničtva u Dubrovniku raditi; mladi Dubrovčani počimaju se vruće briniti za našu literaturu, i g. Ant. Roči, mlad svećenik, pun velika ufanja, jest pèrvi, koga mogu ovdě s pohvalom imenovati.

Prof. Ant. Mažuranić.

1) Poluotok od Krima, tako nazvan od grada Prekopa. 2) Hitati, t. j. hvatati. 3) More euzinsko, t. j. euxinsko iliti Čèrno.

U sievernoj porodjena
Čeljad strani zid àrvaju,
I kroz vela zàrna ognjena
Širok prohod raztvoraju.
S mačem svaki u desnici
Viče: »il život izgubimo,
Ili slavni dobitnici
Smiono tursku vlast satrimo.«
Slavom tako opojeni
Gdi je viši boj, tlačeći
Svak svoj život, razsàrčeni
Vidjahu se na mir[4]) teći.
Rane ljute neštedu se
Goliem pàrsim susrestiti,
Kroz junačka da budu se
Ištom diela proslaviti.
Jur visociem po kulami
Dobitnika orla uzdižu,
Tminastiem čim sienami
Obstàrt miesec ružno dižu.
Kàrvi omašten turačkome
Plien bogati sabiraju,
Bilieg miestu u svakome
Gvoždja i ognja ostavljaju.
Predobite glas čeljadi
Prežalostan svud se sluša,
Žene, ljudi, stari, mladi,
Svak skončanje smàrtno kuša.
Grad, ki niegda sloviaše
Kraj Niepera, i otmanskomu
Carstvu temelj ki biaše
Pogibiu u gorkomu,
Nepriatelja ki svakoga
Sili opre se smiono dosta,
Eto vajmeh! sred ljutoga
Vojevanja satren osta.
Mač mogući njemu odoli
Rusianske cesarice,
Kój prignuti vrat oholi
Bi usiljen, klanjat lice.
Evo puci predobiti
Od iztočne carske kuće
Ime ustaju proslaviti
Katarine premoguće.

Skoro jošter vidiet će se
Vàrh mečitah razorenieh
Gdie množ càrkav uzdiže se
Pravom bogu posvećenieh.
Pojate će prostraniem
Miesto kućam učiniti,
Dvori u stranam divjačniem
Zlatni će se ograditi;
Dvori, u kojim sve kreposti
Stan će ugodan postaviti,
Gdie će pravda u radosti
Nepomično boraviti.
Skladnu u dvornost promieniti
Priki će se još načini,
Zlu će krepost odoliti,
A izpraznoj trud taštini.
Tako u miestu, stvari gdi se
Slične istini prikažuju,
Kada prizor promieni se,
Da se nove zgode čuju,
Tmasti oblak razčinja se,
Ter se nebo vedro otvori,
Oli strašna tamnica se
U kraljevski dvor pretvori.
Glasoviti Potemkine,
Tebe sviet je vas hvalio,
Pod vlàst slavne Katarine
Kad si Očakov postavio.
Ti si od boja triesk ognjeni
Rusianskich vojskah dika,
Ti štit carstva, ti hrabreni
Našega si junak vika.
Tvé smionstvo s načinima
Vojničkiem sadruženo
Stisnu oružja, tursko kima
Bi mogućstvo izranjeno.
Pute màrtviem zajazene
Ti s' telesim zapriečio,
I kàrvim si zamućene
Proteć rieke učinio.
Na Moru si ti Càrnomu
Turske plavi zaplienio,
Caru u sàrce otmanskomu
Ledeni si strah donio.

4) Mir, t. j. zid, *murus*.

Dlakavoga sred obraza
Radi ljute on nevolje
Smuće bilieg tad ukaza
Unutàrnje, ká ga kolje.
Stavan razbor tvoj, al veće
Svietli izgled bez prilike,
Ćim se mrazni led zameće,
Zbi pod zemlju tve vojnike.
Oni, er željom pregorućom
Hlepe častno ime steći.
Žude s vojskom premogućom
Na kàrvavi boj poteći.
Netàrpeći tim čekaju,
Dok se ustavi sniega sila,
Ter čas zgodan izgledaju,
Za iz tmastieh izać špila'.
Ne inako, neg sàrditi
Kö kad vuci streni od glada
Skupno se idu omastiti
Ovčiega kàrvim stada.
Pod kolima sunčanieme
Nije miesta na sem sviti,
Gdi tvé ime svako u vrieme
Nije čut hvalom uznositi.
Od sieverne ledne strane
Do poludna najdaljega,
Od jezika svačijega
Tve su dike pripievane.
Okoliša zemaljskoga
Sve narode slavna dila
Od hrabrenstva jesu tvoga
Začudjenjem napunila.
U zlamene tvé dobiti,
Na visoko ké si uzpeo,
Kud god sunčja zraka sviti,
Zagleda se svak veseo.
Liepa je svietlost, kom kreposti
Tvoje sjaju, nu liepša je,
Svoje tebi kad svietlosti
Zrak sieverna zviezda daje.
Tako noćne ki veseli
Tmine, i zviezdam kolo izvodi,
Miesec, svietlost druziem dieli,
Njemu od sunca ká dohodi.

Ženo slavna, velikoga
Petra diela ká nadhodiš,
Preko kruga visokoga
Kolnieh zviezdah ká gospodiš;
Ti podložne tebi puke
Vladaš tihom zapoviedi,
Tim čemerne dalek muke
I jadovne tieraš zledi.
Pod tvojieh lovorika'
Milo 'e sienom boraviti,
Svačija je čest velika
Zapoviedi tvé vàršiti.
Okoljena ti slavnieh
Od junakah skùpa svega,
Čudo glavah okrunjenieh,
I vieka si čast našega.
Europa svakolika,
I š njom vas sviet ki te slavi,
Preuzeta od tvih dika'
K tebi pogled svoj upravi.
Ti rodjena, da vladati
Pukom budeš, kom' ni 'e broja,
Ljubavi si zavezati
Sàrca umiela tvom svakoja.
U njima si pregoruću
Razbudila ti požudu,
Kraljevinu da moguću
Tvù svedj širit veće budu.
Čim kroz način da se bojni
Tvoga sàrca prehrabrena
Sasma ukažu bit dostojni,
I slavnoga tvoga imena.
Dužna živi ti velikoj
Petra duši, koga sliediš
Svietle izglede, i tolikoj
S koga u slavi ti gospodiš.
Prečestite tvé dobiti
Dar su njegov dragi i mili,
Krim, Očakov predobiti
Od tebe su po njem bili.
Vlast najveća, ka 'e pod nebi
S bistrom riekom od Niepera
Bi predata po njem' tebi
Cesarici od sievera.

VIDJENJA

Ane Vidovića iz Zadra.

I.

Tamburico, dodji da pivamo,
Dodji sa mnom nu na Donju-goru,
Premalitne cvjetje ću nabrati,
Ter mâ draga tebe nakititi,
Ja ću pivat, ti ćeš udarati,
Nu za moje sèrce nasladiti.

II.

Etó smo pod vedrim nebom došle,
Koli 'e lipo, koli 'e tiho more!
Sve prostrano polje zeleni se,
Ovce pasu, predu čobanice,
Junak prodje i na love podje,
Onde težak cèrnu zemlju radi,
Ovd' za orati dobre vole izvodi,
Silne konje, kê na pašu pušta;
Konji jesu glasi od junakah,
Erbo svitu mir i boj spominju.
Kad se skupe za vojsku junaci,
Tad se i konji za vojnicu kupe,
Mila majka svome dragu sinu,
A sestrica milu bratu svomu,
Ljubovnica svome ljubovniku,
I nevista svome juveglii
Konja spravlja, gorke suze liva
I svog draga tako priporuča:
Ah moj vranče vèrli na megdane!
Zdravo podji, dobitnik mi dodji,
Vrati meni mila sinka moga,
Neka majka na junaško lice
Opet suze od veselja roni,

Neću više tebe vrancem zvati,
Nego strašnim orlom vàrlovitim.
Moj dorate, vitre od sivera!
Vrati meni dragog brata moga,
Nadarena od ćesara svoga,
Neću više žitom te hraniti,
Nego samom pšenicom bilicom,
Okò tebe sve ću nastojati,
Vavik harnu mene ćeš imati.
Hodi·djogo, moj sivi sokole!
Pomno čuvaj gospodara tvoga,
Vàrlo brani ljubovnika moga,
Jeda bude! kad se zavratite,
Da mi barjak jedan priklonite,
Ja s rakiom hoću te poiti,
Sladkim grożdjem vazda nasitjati,
Baju ću ti zlatom navezati,
Drag ćeš meni poza njime biti.
Ako igdar sada pelivane!
Koj sa sobom sèrce moje nosiš,
Vrati meni juvegliu moga,
Nadarena s krunom od lavora,
S mojom ću te ja snažiti rukom,
Zob ću tebi na podne davati,
Svaku ću te večer napoiti,
Pomnju svaku ja ću za te imati,
Čuvat ću te kako oči moje.

III.

Dalmatinska mila Donja-goro,
Koli lipa jutros mi se kažeš!
Da bi mogla, bi te pozlatila,
Ime tvoje tako proglasila,
Po svom svitu da bi se slavila!

IV.

Pod narančom nut lipa junaka!
A prid vèrtlom divojčica sidi,
Sidi i veze svilene mahrame.
Jesu l' ono bratac i sestrica,
Ali jesu dva mila i draga? —
Tuge tužu, oba se raztužu:
Nakle, evo danas tretji danak,
Da se jesam iz vojske vratio,

Tretji danak i tri godinice,
Da te ljubim virno bez pokoja,
Virovati možeš željo moja.
  Lažeš, drugu ti si zaljubio,
Nisi mene nigdar ni ljubio,
Što mi 'e rekla drugarica moja,
Virovati mogu, ni 'e lagala.
  Ah! lagala 'e... već negovorila!
Pravednoga mene potvorila
Viruj, Nakle, viruj da te ljubim,
Što bi mogo za te učiniti,
Nego u majke doći te pròsiti?
Nu me slušaj huda mà ljubljena,
Kada budeš u dvoru mojemu,
Ljubit ću te kò se angjo ljubi,
Ako nećeš moja ljuba biti,
Poginut će jadna mladost moja.
  Nu zaludu tužiš mi se Zoro,
Mèrzeć mi si svaki dan to više
I tèrpiti veće te nemogu.
  Ah nemila, kako ti me gubiš!...
Evo t' moga noža okovana,
Koga mene i tebe za braniti
Običan sam bio pripasati,
Dodji mi ga iz njedra izvaditi,
Bez se od moje kèrvce ti bojati,
Hoti njega s tobom svedj imati
I mû ljubav vazda spominjati!...
  Ajmeh meni, jadan što uradiš?
Je li istina, ti mi umireš Zoro?
A i ja ginem rad ljubavi tvoje!...

  O narančo, sad prikloni grane
Okò tebe do cèrne zemljice
Po načinu od guste šumice,
A ti, zemljo, svedj puna milosti,
Pokri, obgèrli one tužne kosti,
Kad su žive bile razstavljene,
Neka u smèrti budu sadružene!

V.

  Eto jašu dvi lipe delie,
Dvi delie, dva mlada putnika,

Pod jabukom stoi čobanica,
Gleda ih ona i tako govori:
Bože mili, kê su te delie!
Da bi imala taka dva brajena,
Sèrce bi se moje razigralo!
Iz Imoske nisu, nisu od Sinja,
Ni od Derniša, niti su od Knina,
Inostrani jesu to putnici,
Jeda barem budu slavni Ilirci!
Tva požuda nut je izpunjena,
Odgovara jedan čobanici,
Ti si kao sele nam rodjena,
Er mi s tobom jesmo narodnick
U Dalmacii ti si se rodila,
A Horvatska nam je mati mila,
Mi Dalmaciu dragu seku našu
Došli jesmo, vidiš, pohoditi,
I prečudne njejne umotvore
Skupiti i po svitu proglasiti.

Mile riči izuštjene bihu
I na nebu sunce zahodjaše,
Dimljak dimi u svakoj kućarici
Ter čobane zove večerici,
Čobanica mlada svoje stado
Razpèršano skupi i vesela
Dvim deliam lipo se pokloni
Te se od tudar u svoj dvor ukloni.

VI.

Tamburico moja, eto čuješ,
Gdi je slavulj počeo žuberiti,
Treba nama dakle sad dospiti.
Koli milo, koli sladko on poje!
Rek bi baš da tako on govori:
Gdi si draga moja poletila?
Zašto si se od mene razstavila!
Tebe zovem, kad izteče zora,
Zovem tebe, kad zamèrkne gora!
Dodji draga, živa željo moja,
U razstanku ah nima pokoja!
Opet meni htjej se sadružiti,
I tvoe pjenje momu sjediniti!

VII.

A sad s Bogom moja Donja-goro,
U tebi sam vas dan pribivala,
Dosta si mi stvari' očitovala,
Ali s ričim slavnoga Horvata
Ti si moje sèrce veselila,
S tužbom pako miloga slavulja
Ti si moju dušu zamililâ!

MARA PLIVAČICA.

Od

Ivana Tèrnskoga.

»Il je bratjo vila povodkinja,
Ili dupin zvierka lovu huda,
Koja eno od strane Lopuda
K nâma plovi prieko mora sinja?
Ili šta je? Nu gledajte samo
Kako put svoj baš upravlja amo!«

I ribari na govor se druga
Osoviše — i tihoma sade
Svaki nešto primietiti znade,
Ovaj onom rad straha se ruga,
A i jedan i drugi se boji,
Sviem od straha u vis kosa stoji.

Bratja to su Lopudjani bili —
K otoka su Andrie obali
U čamcih se podnoć došetali,
Da na način praotacah mili
Viek u brizi za svoje i sebe
Noć prilieżnu lovu upotriebe.

»Nit je bratjo vila povodkinja,
Niti dupin zvierka lovu huda,
Koja eno od strane Lopuda
K nama plovi prieko mora sinja;
Vila bi nas upazila veće,
A dupin se drugačie kreće.

»Već je ono, bratjo, čoviek nieki,
Koi se 'e, Bog zna, u kakovoj zlosti
Skrivce rado, nu smiono dosti
Usudio na taj put daleki.« —
Tak najstarii od bratje saključi
A od straha sve u krugu muči.

»Hajde, da se bârže bolj' skrijemo!«
— Kliknu zatim družba jednoglasno —
»Jer skriveni sva kretanja lasno
Od plivača smiona vidiet ćemo.«
I u čamce tad povuku mrieže,
I k obali bliže s čamci bieže.

Tamo brižno izza bridi vire,
Za plivača staraju se jedni,
Drugi jauču, da je lov ugledni
Tiem preprečen — a tretji ih mire;
Ovi od straha zapanjeni stoje,
Oni tamo pogadjaju, tko je?

Nu kako se družba sva začudi,
Kad čekajuć za mala upazi,
Gdi iz mora dievojka izlazi:
Kao angjeo u sladkoj razbludi...
Kao gospodja toga mora sinja ...
Kao od neba i zemlje boginja...

Na jedanput iz družbine jedan,
U dievojci sestru upoznav svoju,
Koju u tvârdom mišljaše pokoju,
»Jaoh« — kliknu — »ja siromah bïedan!«
I nož tegne sav u jadu bârže,
Nu od zla čina bratja ga uzdârže.

»Zla se mani — nu šta je za Boga
Dievojka ti ota učinila?«
»»Ah da i nije majka me rodila,
Nebi srama doživio toga!««
Tako momak svedjer ciči i plače,
Hoće u jadu da na otok skače.

Nesrieća ga 'e baš večeras vukla,
Da s ribari seoskim noć tu cielu
U lovljenju sprovede veselu;
A Marina nehtie kob podmukla,
Da ribarske Todor smotri plavi;
Da joj luči kobne neizstavi.

Biesni momak — a bratja ga dàrže;
»Sta bi š njime?« pita jedan drugog,
I viećanja nakon dosta dugog
Put Lopuda stanu veslit bàrže,
Za da k sebi dodje i kod kuće
Momče ozdravi od groznice vruće.

Dočim tako družba u Lopud hàrli,
Odpočinu dieva od plovenja
I cielove od ljubavi mienja...
Ah da mienja i vierni ju gàrli —
»Ah ti« — plače — »sladki moj pokoju,
Kako ljubav nagradit ću tvoju?«

»»Ljubi, dušo, nadalje me tako;
Jer za ljubav na svietu nagrade
Od ljubavi veće neimade:
Ja te, vidiš, ljubim.... ljubim jako,
Ljubi tako ti mene Todore,
Pa zaludu 'e medju nami more...««

I opeta vierni se zagàrle —
Viečnu vieru obreknu si opeta...
Biaše im ljubav čista i sveta,
Da bi i boge smela neumàrle,
Ali ljudi — jaoh ljudi sàmi
Sa svetimi igraju se plàmi.

»Nu šta dušo« — Todor sad zametne —
»Šta će biti, ak Ti nesmiljeni
Bratci čuju, da s' još sklona meni,
Da polaziš obale nesrietne,
Kud zla sudba tvog Todora baci,
Da dni traje s tužnim pustinjaci?«

»»Neboj mi se milo dobro moje,
Znaš, da kradom viek se k tebi spremam,
A i pred nikim tada straha nemam;
Koi bo ljube — oti se neboje.««
Tako tieši Mara vierenika,
Kòb, neznajuć, šta joj stvara prika.

U to i vrieme za rastat se pridje:
»S Bogom!« reče, »s Bogom ostaj mili!«
»»S Bogom pošla!«« on u suzah cvili,
Stražnji put ih miesec bliedi vidje,
Vile od mora tu se razplakaše,
Znajuć šta im sudjeno biaše.

I već Mara kod kuće počiva,
Već se bratja u zoru ustaju —
I u svome ona biaše raju
Snievajući, da milog cieliva,
Kadno oni za dnevne ju trude
'z sna sladkog opeta probude.

Dan prolazi, a sestri se bratja
Baš nimalo nekažu inače —
A ona radi i u veselju skače;
Jer ju, misli, sladka čeka platja:
A u tu cienu veselo se radi,
U nju i starac mnogi se pomladi.

Medju tiem je bratu brat odkrio,
Kako sestra još ljubi Todora,
Kako k njemu plovi prieko mora,
Bez da 'e od njih koi ju upazio.
I osveta u sârcu im plane;
Zlo je, jaoh, što izvesti kane:

»Neka umre, nás kad neće slušat,
Neka čeka — dragog svoga *tamo*...
Kom ju tude nipošto nedamo!
Samo noćas još ćeš put taj kušat,
Al de pazi, óš li i té noći
K ljubljenomu tvom Todoru doći.«

I jur sinu luč na Andre otoku,
Koju Todor svaki put stavljaše,
Da cilj bude plovu dievke naše,
I jùr bratja po moru duboku
K otoku se žure zlobnobârzi —
Na namieru Bog im višnji mârzi.

Mara cieneć u svojoj radosti,
Da su bratja u snu tvârdom veće,
Cieneć, da je nitko vidiet neće,
K moru târči u sladkoj hitrosti,
I u more skače dievka mila,
Ljubavi ju tamo vuče sila.

Plovi mlada, po luči se ravna,
Vešto dieli rukama talase,
Nogam bârzim dalje odbija se:
Nie plovila tak lasno od davna;
Dugo plovi plivačica dieva,
Ali k cilju dugo nedospieva.

»Il sam, misli, prem se oslabila,
Pa mi put se dugačak pričinja,
Il sried mora zabludieh se sinja —
Ah jaoh tužna, šta bi učinila?!«
I put luči dalje plov nastavlja,
U ljubavi nemoć zaboravlja.

Al dospieti nikako nemože,
I već stražnjih silah joj nestaje,
U plačne se tada pusti vaje:
»Jaoh pomozi, daj pomozi Bože!
Nedaj mladoj poginut mi sada —
Smârt me hvata jaoh iznenada!«

Nu luč uz to svedj se dalje odmiče,
Zaman za njom teži, zaman plače.
Sudba tužna nehtie jaoh inače, —
I čim više sirotica viče,
Tim joj većma sila prinemaga,
Ostavlja ju i najskrajnja snaga.

Samo bratja jauk od sestre čuju,
Čuju, kako pomoć vapi jadna;
Nu sârca su kamena i hladna,
Smiehom pakla povietarce truju;
Jer za rukom da im namiera izlazi,
Na jauk sestre raduju se vrázi.

Kud si zašla bezćutnosti kleta?
Okrutnice strašna i nesmiljena?!
Ma i sviet je čitav tašta siena,
Ako blaga čuvstva niesu svete.
Ah da ćute sviet satire sveta
Na načine strašne, zlobne i klete.

Brati okrutni luč s otoka kobnu —
Otmu i viso na more se krenu,
A dievojka sliedeć luč žudjenu,
U zapletku pade — jaoh, zlobnu!
Nu sad stražnji glasi još se čuše —
Mara utonu — — nebesa... klonuše.

PLAČ BOSNE.

Od

Ljubomira Martića Hercegovca.

Afflictiones nostrae intollerabiles.
J.

Sunçe žarko, skrij se pod oblake!
Sinje more, razdri brěge jake!
Sorite se, visoke planine!
Procvilite, prebiele stine!
Zapištite, sivi sokolovi!
Pocàrnite, běli labudovi!
Od jauka bědnih tavničarah,
Gàrdnih ranah, kàrvavih handjarah.
Evo ima trista godinica',
Kako kod nas kuka kukavica,
Kàrv nedužnu odkako lijemo,
I za ime Kàrsta vojujemo,
Drobna čeda maču podnosimo,
Sěde děde na kolju gledimo,
Otce naše groznih u okovah,
A matere pod nogam hatovah,
S vrućim znojem oremo, žanjemo,
A hlěbca se najěst nemožemo.
Štogod dobra na světu imasmo,
Za izkupljat golu dušu dasmo.
Smirno ovdě živět nemožemo,
A běžati nikuda nesměmo.....
Jadni ljudi, što smo zaslužili!...
Jesmo li te tako uvrědili
Sveznajući stvoritelju Bože?
Da nam s' nikad oprostit nemože.
Jesu l' grěsi porodice naše,
Koji tebe jednog věrovaše?
Da mi takve muke podnosimo,
U sindžirih do věka živimo.
A mila se bratja prosvětljaju,
Divne glase slobodnosti daju.
Naše tužbe nitko da nečuje,
I u sudbi càrnoj se smiluje?...
O hàrvatski dični vitezovi!
Po plemenu bani i knezovi,

Hvala vami věkověčna budi
Od širokog pred svieta ljudi',
Koji naše plače uslišaste,
I Ugare na pomoć pozvaste,
Da kàrstjanin kàrstjane obrani,
I tolike dušice sahrani....
Aj težko ti svakomu bez svoga!
Jošt se u to ufamo i u Boga!...
Je l' moguće, Europo slavna!
Da u srěći bit ćeš tvojoj stavna?
Dok s' u tebi smàrtna kuga leže,
I na světlost hudi vuci reže;
Dok kàrštjanstvo pod vezirim strada.
Demeškinja glupa što oblada,
Dok u miru kàrv tol'ka toči se,
Duh nebrojni odovud děli se,
Prě vrěmena za ime Kàrstovo,
Koj je svoje zakone osnovô,
U naroda miru i slobodi,
Da se krepost, rajsko dobro plodi!...
Il u tomu nosiš obraženje,
Da tve bratstvo pod zulumom stenje?
Ili naše nerazumiš glase,
Kad kažemo, ovdě radi šta se?
Il nehaješ, misleć da s' šalimo,
Ljutu muku kad ti govorimo?
Ah kad našu žalost bi vidilo
Sàrce živo, mlěko procvililo
Maternje bi, u Judi, Pilatu,
Kamo l' nebi u Kàrstjanu bratu!
Biaše nam zora zapirila,
Topla s' suza u oku smırila,
Ali evo opet Hosrev-paša
Ponovljava oglobljenja naša,
Siroticam marvicu otima,
Neda duši pokoj u pàrsima!
Niti komu štogod već ostaje,
Neg iz svega gàrla da nabraje,
Podižući ka nebesih ruke,
Nebi l' čuli tek jedanput muke —
Europejski dvorovi preslavni,
Osobito Beču grade davni,
Utěšitelj svakog, gnjezdo nade,
I na zemlji pokrovitelj pravde,

Milostivi otac ubogoga,
Obslužitelj vĕrni zvanja svoga,
I pogleda velemožnim okom
Robstva našeg polju po širokom,
Te se dušam smiluje nevinim,
Koje živu Bogom jošt jedinim,
Da po gorah od gladi nemremo,
I u vodu živi neskačemo!...
Oh zoblji nas jednoč mutno more!
Il' svemožni pogledaj od sgore!!!

GRADOVOM
GRADIŠKI I BREBIRU.

Od

Luke Ilića.

Odgoila majka *Slava*,
Odgoila do dva sina,
Koje gàrli tiha Sava
Od stotine već godina':
Gradiška je jedno slavni,
Drugo *Brebir* grad predavni.

Iz njih sinci na sve strane
Bĕlog svĕta izhodiše,
Ćorde pašuć, jašeć vrane
Sva kraljestva prigaziše,
Bàrzi kano sokolovi,
Bistri kano golubovi.

U bojnicah hrabri lavi,
A sa sabljom Kraljevići,
Vĕnac više majci Slavi
Sa sjajnima Nemanići;
Ali pàrvo neg ga sviše,
Vragovi ih razcĕpiše.

Onaj, prem je dost tàrpio
Od slučaja grozovita,
Sada kano mravak mio
Za starosti dane pita:
Dok i danas ovaj cvili
U okovih svedj nemili';

Jer u vražje pandže pade
I zakopa sokolove,
A od věnca tàrnje ostade,
Kôc se stvori u okove,
I poveza sinku babu,
Kćeri bědnoj majku slabu.

Jer kog pàrvo škerlet kiti,
Biser, zlato i kamenje,
U ubogoj sada sviti
Rob pod jarmom težko stenje
Danom radeć — noću bdijuć,
Zemlju grizuć — suze pijuć.

A u kućam tko sjajnima
I razkošju svedj prebiva,
Za postelju sada ima
Grob, koi ga tužno skriva.
I tko 'e prie mač pasao,
Pod vlastitim gorko 'e pao.

Tako srěćo zar vojuješ
I postupaš s ovim světom?
Gospodara lanci kuješ,
A gospodit daješ kletom,
Da koi dosad biše gori,
U ponore ti ga obori.

Ti učini rušit grade
Od barbarske tmaste ruke,
A nevěra tvoja dade
Bratji mojoj težke muke,
Podàrtinah, u kih sada
Okrutništvo i smàrt vlada,

Koja ráju tu proganja
Od nemila do nedraga,
Děcu kolje, ruši stanja,
Nezasitna kàrvi, blaga,
Ondi zimna ciča ljuta,
Lětom tamo sablja guta.
Zato stani i okreni
Već, nevěrna, sudbe kolo,
Te se bratji mojoj skreni,
Ku stolětja běža oholo,
Da ih netlači věčnja sila
Vičuć: *jek dür allah bis millah* *).

*) Jedan jest bog u ime božje.

PIK-DAMA.

Pripověst

od

Aleksandra Puškina.

I.

Pik-dama nesluti na dobro.
— najnovia gatalica.

Kartašah svak dan
Sgàrne mu na stan
Prosto;
Tih ljudih navrije
(Bog jim prostio grije!)
Do sto.

Izigravaju,
Odpisivaju
Kredom.
Tako im svak dan
Teče poso znan
Redom.

Kartali su se jednom kod konjičkoga gardiste Narumova. Duga zimna noć bàrzo prodje, večerat i sěli su u pet satih iz jutra. Oni, koji u igri srětni biahu, jeli su s velikim těkom; ostali — zamišljeni — sědiahu nad praznimi tanjiri. Nu šampanjer se pokaže, razgovor oživi, i svi udionici njegovi postanu.

»Šta uradi, moj Surine?« zapita domaćin.

— Proigrao sam po običaju. Moram izpověditi, da sam nesrětan: igram mirandolom, nikad se nezaplamtim, nitko me nemože s puta svàrnuti, pa ipak sve proigram.

»I ti nikada privolěti nemožes, da na *rute* metneš?.. Ja se čudim stalnosti tvojoj.« — A. Herman? (rekne jedan od gostiuh, pokazujuć na mladoga indžinira) dok je živ nije kartah u rukuh imao, dok je živ nije svio niti jedan *paroli*, a do pet satih sědi s nami, i gleda, kako se mi igramo!«

»Ja bi se rado igrao,« rekne Herman, »nu nemogu ono, što mi je potrěbito, na kocku metnuti u nadi, da ću šta više dobit.«

— Herman je Němac: on mnogo računa, u tom gàrmu zec leži! pridade Tomski. Nu ako koga ja dokučiti nemogu, to je zaista moja babica, grofica Tedotovna.

»Šta? šta?« povikaše gosti.

— Nemogu da dokučim, nastavi Tomski: zašto moja baba nepointira!

»Pa zar je to čudo,« rekne Narumov, »što baka od 80 godinah nepointira?«

— Vi dakle ništa o njoj neznate?

»Ništa, zaista ništa!«

— To čujte! Trěba da vam kažem, da je moja babica prie šestdeset godinah išla u Pariz, i tamo u velikoj modi bila. Vàrviše ljudi za njom, da bi vidili samo tu *Vénus moscovite*. *Richelieu* je čeznuo za njom, i baba me je uvěravala, da se on zbog njezine ukornosti malo neubi. U ono su se vrěme gospoje igrale *farao*. Jedanput ona u dvoru kod hercega orleanskoga na poštenje proigra něšto veoma mnogo. Kad doma dodje, odlěpljivajuć madeže s lica, i odrešivajuć vàrpce i uzke pojase, kaže dědu, kako je izgubila, i zapovědi mu da plati. Pokojni děd, koliko se ja opominjem, bio je vàrst jedna od brižljivih gospodarah. On se je nje bojao kao žive vatre; sad pako kad za ovako strašni gubitak začuje, izvan sebe dodje, donese račune, kaže joj, da su za pó godine pó miliuna potrošili, da blizu Pariza neima ni Podmoskovnoga ni Saratovskoga sela, i na čisto rekne joj, da pla-

titi neće. Baba ga čuši, legne spavati sama, da tako svoju nemilost pokaže. Drugi dan dozove muža nadajući se, da je domaća pedepsa što pomogla, nu nadje ga kao i sinoć nepomična. Pàrvi put u životu sad ona dodje š njime do razsudjivanja i objasnjivanja; mišljaše, da će ga usavětovat, sniženo dokazivajuć, da dugovi nisu jednaki, i da ima razlika izmedju principa i kolara. Eh da! (pristavi děd) ništa te ništa! Baba već neznade šta da čini. Biaše u poznanstvu s jednim krotkim znamenja vrědnim čověkom. Čuli ste valjda što o' grofu *Saint Germainu,* o kojem se mnogo koješta govori. Znate, da on o sebi kazivaše, da je věčiti židov, da je iznašao vodu života i kamen mudrosti, i. t. d. Svi su ga izsměhavali kao šarlatana, a *Casanuova* u svojih zapiscih govori, da je uhoda bio. U ostalom *Saint Germain,* nepazeći što si ljudi nešto tajnoga u njemu predstavljaju, izvana se veoma pošten činjaše, i u družtvu biaše ljubezan čověk. Baba ga i danas smàrtno ljubi i sàrdi se, ako tko o njemu bez poštenja govori. Znala je baba, da *Saint Germain* u rukuh ima dosta novacah. Odluči se k njemu priběći. Napiše mu pisamce, koim ga umoli, da bi joj što skorie došo. Čudni starac odmah i dodje, i sastane ju u velikoj brizi. Ona mu opiše najcàrniimi bojami barbarstvo muža, i napokon rekne, da svu svoju nadu polaže na njegovo prijateljstvo i uljudnost. *Saint Germain* zamisli se. »Ja vas mogu služiti novcima,« rekne on, »nu znam, da mirni biti nećete, dok me neizplatite, a ja nebi rad bio vami novih brigah zadavati. Ima i drugi način: vi možete odigrati.«

— Nu, ljubljeni grofe, odgovori baba, ja vam kažem, da smo mi sa svim čisti od novacah.

»Tu netrěba novacah,« prihvati *Saint Germain,* »izvolite me poslušati.«

Ovdě joj on odkrije tajnu, koju bi i svaki od nas rado kupio, makar i težkimi cekini...

Mladi igrači udvoje svoju pozornorst. Tomski zapali lulu, pusti několiko oblakah dima i nastavi:

— Tog istog večera baba prijavi se u *Versaillu au jeu de la reine.* Herceg orleanski davaše banku. Baba tek na kratko za oproštenje zamoli, što duga donèla nije; za izgovor je izmislila maljašnu historiicu, i počne proti njemu pointirovati. Izbere tri kárte, metne ih jednu za drugom: od sve tri izidje joj sonik, i baba si izgubljeno povrati.

Slučaj! rekne jedan od gostiuh.

— Bajka! nastavi Herman.

Možebit, da su bile nečiste karte! prihvati tretji.

— Nemislim, — zbiljno odgovori Tomski.

»Šta,« rekne Narumov, »ti imaš babu, koja odgonetati može, koje će tri karte jedna za drugom izići, pa jošte do sada od nje izučio nisi te kabalistike?«

— Dà vraga! — odgovori Tomski — imala je četiri sina, medju timi i moj otac, i sva trojica strašni kartaši, i nijednomu tajne svoje odkrila nije, akoprem to nebi zlo bilo i za njih i za mene. Nu gle šta mi kazivaše děd grof Ivan Ilić, o čemu me i poštenjem svojim uvěravaše. Pokojni Čaplicki, taj isti, koi je miliune profućkao, a u krajnoj sirotinji umro, jedanput u mladosti svojoj proigra tri stotine hiljadah. Stade već zdvojavati. Baba, akoprem biaše stroga prema nemarnosti mladih ljudih, opet je to někako žalila Čaplickoga! Dade mu tri karte s tim, da jednu za drugom metne, i on joj se morade tràrdo zakleti, da se nikada više igrati neće. Čaplicki ode k svojemu dobitniku. Sědnu k stolu, Čaplicki metne na pàrvu kartu 50,000, i izidje mu sonik; svije paroli, paroli-pe — povrati sve, i jošte dobije....

»Doba je! ajdemo spavat, bīt će skoro šest.«

U istinu već svanu. Mladi ljudi popiju bàrzo svoj *čaj*, pa se razidu.

II.

— Il parait que monsieur est décidément pour les suivantes.
— Que voulez-vous, madame? Elles sont plus fraiches.
Razgovor ljudih iz visokoga svieta.

Stara grofica *** sědiaše u svojoj oblačnici pred ogledalom. Tri ju děvojke obkoljivahu. Jedna dàržaše staklence s rumenilom, druga kuticu s iglami za vlase, tretja visoku kapu s vàrpcami skerletne boje. Grofica nije se ni najmanje ponosila svojom davno već uvelom lěpotom, ali je sačuvala sve navade mladosti svoje. Dàržaše se strogo sedamdesetgodišnje mode, oblačivši se tako dugo i s takom pomnjom, kao i prije šestdeset lětah. Kod prozora za djerdjevom sědiaše gospodična, njezina odhranjenica.

»Zdravo, *grand' maman!*« rekne mladi oficir, koi u sobu udje. »*Bon jour, mademoiselle Lise!* — *Grand' maman!* ja k vami s prošnjom dolazim.«

— Šta je takovoga, *Paul*?

»Dopustite, da vam predstavim jednoga od mojih priateljah, i da vam ga u petak na bal dovedem.«

— Dovedi ga upravo na bal, i tu ćeš mi ga i predstaviti. Jesi li bio sinoć kod ***?

»Da kako! veoma je bilo veselo. Igralo se je do pet satih. Ah kako je lěpa bila Elecka!«

— Hm, dragi moj! šta je u nje lěpo? Da li je bila lěpa i njezina baba kneginja Darja Petrovna?... Zbilja, čini mi se, da se je postarala kneginja Darja Petrovna?

»Šta, postarala?« raztrešeno odgovori Tomski; »ta ona je někako prie sedam godinah umàrla.«

Gospodična podigne glavu, i na mladića očima pomàrkne. On se sěti, da se je od stare grofice tajila smàrt njezinih vàrstnjakinjah, i sgrizne ustne. Nu grofica je glas ovaj, koj joj sa svim nov biaše, slušala kao veoma mirna.

— Umàrla! — rekne ona; a ja niti znala nisam! Mi smo zajedno postale nadvorne gospoje, i kad carici predstavljene biasmo, to nam....

Sad grofica unuku pripovědi svoju anekdotu, o kojoj mu je već sto putah govorila.

— Nu, *Paul*! — rekne za tim — sad mi pomogni ustati. Savko, gdě je moja burmutica.

Grofica sa svojimi děvojkami otide za perdu, da svoj toilette dovàrši. Tomski ostane s gospodičnom.

»*Koga vi to hoćete da predstavite!*« Tiho zapita Savka Ivanovna.

— Narumova; poznajete ga?

»Nepoznajem! je l' od vojnoga ili světskoga stališa?«

— Od vojnoga.

»Indžinir?«

— Nije! Kavaljerista. A odkuda vi mislite, da je indžinir? — Gozpodična nasměši se, neodgovorivši ni rěči.

»*Paul!*« vikne grofica izza perde, »pošlji mi kakov novi roman, samo molim te, nemoj od sadašnjih.«

— Kakov de, *grand' maman?*

»To jest — takov roman, gdě vitez nedavi ni otca ni matere, i gdě neima utopljenih tělesah. Ja se strašno bojim utopljenikah!«

Takovih romanah sad neima. Možda ćete ruskih?

»Ta zar ima ruskih romanah?... Pošlji mi sinko, molim te, pošlji!«

— S bogom, *grand' maman*, ja hitim.... S bogom Savko Ivanovna! Odkuda ste mislili, da je Narumov indžinir? — (Tim izide Tomski iz oblačnice.)

Savka Ivanovna ostane sama, ostavi posao, i stane gledati na prozor. Malo zatim na jednoj strani ulice izza doma, koi na uglu biaše, ukaže se mladi oficir. Rumen oblije joj obraz, prihvati se opet posla, i spusti glavu na sami vez. U tom grofica unidje, sasvim obučena.

Zapovědi, Savko, — rekne ona — da se karuce urede... Da idemo u šetnju.

Savka ustane izza djerdjeva, i stane spremat svoj posao.

— Šta je tebi, děvojko! jesi l' gluha, šta li? vikne grofica. — Reci, da se odmah konji upregnu.

»Taki!« tiho odgovori gospodična, i odtàrči u predsobnicu.

Sluga udje, i grofici dade knjige od kneza Pavla Aleksandrievića.

Lěpo zahvaljujem, — rekne grofica. — Savko, Savko! ta kuda tàrčiš?

»Idem da se obučem.«

— Dospět ćeš ćerko! sědi amo. Uzmi pàrvi dio, pa čitaj na glas . . .

Gospodična uzme knjigu i pročita několiko vèrstah.

— Jače! — rekne grofica. Šta je od tebe, děvojko? promukla si, šta li? . , . Primakni mi klupu, bliže . . nu!

Savka Ivanovna pročita još dvě stranke. Grofica zevne.

— Baci tu knjigu, rekne ona, kakva budalaština! Pošlji ju na trag knezu Pavlu, i reci da mu se zahvaljujem. Šta je od karucah? . . .

»Karuce su upregnute,« rekne Savka Ivanovna, pogledavši na ulicu.

»»Šta, ti si jošte neobučena?«« rekne grofica, »»tebe svagda izčekivati trěba! To moja ćerko, ja tàrpiti nemogu.««

Savka odtàrči u svoju sobu. Neprodju dva časa, grofica poče zvoniti koliko ikad može. Tri děvojke utèrče na jedna vrata, a sobar na druga.

Gdě ste, nemože čověk da vas doviče. Kažite Savki Ivanovnoj, da ju čekam.

Savka Ivanovna izidje u mantili i šeširu.

— Jedva jedanput! — rekne grofica. Zašto to kitjenje? Na što to? Koga oćeš da zaslěpiš? . . . . Kakvo je vrěme? — Čini mi se, da je vètar.

»Nije, vaša sjajnosti! veoma je tiho!« odgovori sobar. Vi svagda kao bez pameti govorite! Otvorite pro-

zorić. Takò je da, vètar! i prehladan! Nek se ostave karuce! Savko, nećemo iči, badava si se kitila.

Evo mi krasna života! pomisli Savka Ivanovna.

Zaista Savka Ivanovna biaše nesrětno stvorenje. Gorak je tudj hlěb, govori Dante, i težki su stupnji tudje lestve, i ako tko poznaje gorčinu odvisnosti, to za cělo bědna odhranjenica plemenite kakve starice. Istinabog, grofica *** nije bila zla sàrdca; nu biaše vàrlo ćudna, kao žena, izmažena po světu, tvàrda, udubljena u hladni egoizam, kao što su svi stari ljudi, koji su u věku svojem prestali ljubiti, i odtudjili se od sadašnjosti. Ona je udionica bila svih taštinah velikoga světa; tumarala po balovih, gdě u kutu sědjaše, narumenisana i obučena po starinskoj modi, kao nakazni i neobhodni ures balne dvorane, njoj s nizkimi nakloni klanjahu se dohodeći gosti kao polag uvedenoga reda, a poslie se za nju nitko i nepobrinu. K sebi je primala čitavu varoš, izpunjivajuć strogi etiket, i nepoznavajuć nikoga po licu. Mnogobrojna čeljad, koja se u njezinih sobah ugojiše i osědiše, radila su što su htěla, nadmetjuć se, tko će bolje pokrasti umiruću staricu. Savka Ivanovna bila je mučenica kuće. Njezin posao biaše raztakati čaj, pa često joj se je prigovaralo, da mnogo šećera troši; čitala je na glas romane, i kriva bivala za sve pogrěške pisaoca; pratila je groficu u šetnju, i za ružno vrěme i kaldermu odgovarala. — Njoj je bila platja odredjena, nu ova njoj se nikada podpuno izdavala nije, a medjutim iskalo se je od nje, da oděvena bude kao sve, to jest: kao vàrlo malo koja! U světu je igrala prežalostnu rolu. Svi ju poznavahu, nu nitko ju pazio nije; na balovih je igrala samo onda, kad nikoga nebiaše *vis-à-vis*, a gospoje su ju uzimale pod ruku, kad jim je trěbalo bilo iti u oblačnicu, da urede šta na svojih opravah. Savka je bila skàrbljiva, živo je ćutila svoje stanje, i gledala oko sebe — nestàrpljivo očekivajući izbavitelja; nu mladići, koji u

vĕtrenjastoj taštini svojoj na mnogo računaju, nisu je svoje pozornosti udostojavali, ako je prem Savka Ivanovna bila mnogo milia od bezočnih i hladnih nevĕstah, oko kojih su se oni širili. Koliko je putah tiho se udaljivši od dosadne i veličanstvene gostionice, išla plakat u bĕdnu svoju sobicu, gdĕ stojaše perda, izlĕpljena šarenim papirom, orman, ogledaoce, i bojom izmazan krevet, i gdĕ lojena svĕća tamno goraše u bakarnom svĕćnjaku.

Jedanput, (to se je dogodilo dva dana poslĕ večera, opisanoga u početku povĕsti, i za nedĕlju danah prie toga vrĕmena, o kojem sad govorimo), jedanput Savka Ivanovna, sĕdeći kod prozora za djerdjevom, iznenada proviri na ulicu, i spazi mladoga indžinira, gdĕ stoji nemičući se, i oči na njezin prozor upàrvši. Ona spusti glavu, i opet se prihvati posla; poslie pet časah (minutah) proviri opet — mladi oficir stojaše na istom mĕstu. Neimajuć navade ašikovati s prolazećimi oficiri, prestane gledati na ulicu, već se prihvati vezti za dvĕ ure nepodižuć glave. Obĕd se donese. Ona ustane, počne spremati svoj djerdjev, i na ulicu nehotice provirivši opet vidi oficira. To joj se učini sasvim čudno. Posle obĕda dodje k prozoru s unutàrnjim nĕkim nemirom, nu oficira već nebiaše — i ona ga zaboravi.

Nĕkako poslĕ dva dana, kad se je s groficom u karuce penjala, opet ga ugleda. On stajaše kod samih kućnih vratah sakrivši lice pod dabrovu jàku. Càrne oči njegove sĕvahu izpod šešira. Savka Ivanovna uplaši se, sama neznajući od čega, i sĕdne u karuce s neizkazanim dàrhtanjem.

Vrativši se kući odtàrči ona k prozoru — oficir stojaše na predjašnjem mĕstu, upàrvši na nju oči, ona se ukloni, mučeć se željom znati uzrok, i kipeć ćutjenjem njoj dotle sasvim nepoznatim.

Od te dobe ni jedan dan nije prošo, da se nebi mladić u onaj isti sat opet pojavio pred prozori nji-

hovoga doma. Medju njime i njom učini se neugovoreni savez. Sědeć na městu svojem za poslom ćutjaše njegovo približavanje, podizaše glavu, gledaše ga svaki dan sve duže te duže. Mladić činjaše se, kao da joj je zato bio zahvalan. Ona vidjaše oštrim pogledom mladosti, kako bàrza rumen oblivaše njegov blědi obraz svaki put, kad su se pogledi njihovi srětali. Po slě nedělje danah mu se i ona nasměhne...

Kad je Tomski dopuštenje iskao, da grofici prijatelja svojeg predstavi, zaboravi se sàrdce bědne děvojke. Nu čim doznade, da Narumov nije indžinir, nego konjički gardista, žao joj biaše, što je neskrovnim pitanjem izkazala svoju tajnu větrogonji Tomskomu.

Herman je bio sin porušenoga Němca, koi mu poslě sebe ostavi malu glavnicu. Dobro znadući, da je potrěbno svoju neodvisnost osěgurati, zato nikada niti kamate dirao nije, nu živio je samo od jedne platje, nečineći sebi nikakva nasladjenja. U ostalom bio je zatvorena sàrdca, pohlepan za častim, i drugovi njegovi nisu rědko prilike imali, podsměhavati se njegovoj nepotrěbnoj štedljivosti. Goraše od silnih strastih, imadjaše vatrenu fantaziu, nu tvàrdoća spasi ga od navadnih zabludjenjah mladosti, tako na priměr bio je poginuo za kartami, nu nikada ih neuze u ruke, jerbo je proračunao, da mu stanje njegovo nedopušta (kako govoraše) da ono, što mu je potrěbito na kocku metne, u nadi da će dobiti ono, bez čega baš i živěti mogaše — a medjutim provodi čitave noći za kartačnim stolom, s grozničnim dàrhtanjem prativši različite ćudi igre.

Pripovědka o trih kartah imadjaše veliku silu na njegovu fantaziu, pa mu i po svu noć neizlazaše iz glave. Šta, (mišljaše on drugi dan u veče, hodeći po Petrogradu) šta, ako mi stara grofica odkrije svoju tajnu! — ili mi pokaže te tri věrne karte! Zašto da nepokušam srěću svoju?... Predstavljen biti njoj, podvàrći se milosti njezinoj — zašto ne i zaljubiti se u

nju; nu tome vrěmena trěba, a njoj je 87 godinah: ona može umrěti poslě nedělje danah, poslě dva dana! . . . Nu ako je tek bajka?... Može li mu se věrovati? . . . Ne, računanje, uměrenost i dělavnost: evo ti moje tri věrne karte, evo šta će utrojiti, usedmoriti moju glavnicu i priskàrbiti meni mir i neodvisnost! — Ovako razsudjivajuć nadje se na jedanput na jednoj od glavnih ulicah Petrograda, pred domom, po starinskom načinu zidanim. Ulica napunjena biaše ekipažami. Karuce jedne za drugim tokotahu se k osvěćenomu pohodu. Iz karucah se pomaljaše sad prikladna nožica, sad škripeća visoka čizma, sad pěgasta čarapa, sad diplomatička cipela. Kožuhi i kabanice proletavahu pokraj veličanstvenih inostranih slugah. — Herman stane.

»Čiji je ovaj dom?« zapita on stražara, koj na uglu stajaše.

— Grofice ***, odgovori stražar.

Herman uzdàrhtje. Čudna pripovědka predstavila se je opet njegovoj fantazii. On obilazaše okolo doma, razmišljavajuć o njegovoj domaćici, i ćudnovatoj njezinoj věštini. Kasno se je vratio u svoj směrni kutić. Dugo nemogaše zaspati, i kad ga san već ovlada, sanjao je o kartah, o zelenom stolu, o hàrpi banknotah, i kupu cekinah. Mećao je kartu za kartom odlučno, dobivao neprestano, privlačio k sebi zlato, i banknote metao u džep. Kad se kašnje probudi, uzdahne o izčeznutju svojega fantastičkoga bogatstva, ode opet šetat se po gradu, pa se opet nadje pred domom grofice ***. Neznana sila (činjaše mu se) da ga je privlačila k njemu. On stane i počne gledati na prozore. Na jednom smotri càrnokosu glavu, koja naklonjena biaše, po svoj prilici, ili nad knjigom ili nad poslom. Glavica se digne. Herman vidi mlada lišca, i càrne oči. Ovaj trenutak rěši njegov udes.

III.

Vous écrivez, mon ange, des lettres de quatre pages plus vite que je ne puis les lire.

U protokol uvedeno.

Tek što je Savka Ivanovna skinula mantilu i šešir, a grofica već i pošalje po nju, i zapovědi opet karuce dovesti. Otidu na šetnju. U taj mah, kad su dva lokaja staricu podigli i u karuce utaknuli, Savka Ivanovna kod samoga kola ugledne svojega indžinira. On joj uhvati ruku; a ona se sve nemogaše razabrati od straha, dok mladića nestane, a njoj pismo ostane u ruci. Metne ga u rukavicu, i čitavoga puta niti je što čula, niti vidila. Grofica imadjaše navadu u karucah zapitkivati, s kime smo se to srěli? — kako se zove ovaj most? — šta je napisano tamo na uglu? Savka Ivanovna u ovaj mah odgovoraše sasvim neprikladno i naopako, i razsèrdi groficu.

— Šta je od tebe, děvojko? Šta si se odàrvenila? Ti me ili neslušas, ili nerazuměš? — Hvala bogu, ja govorim jasno, a jošte od starosti poludila nisam.

Savka Ivanovna nije slušala. — Vrativši se kući, odtàrči u svoju sobu, izvadi iz rukavice pismo. Ono nije bilo zapečatjeno. Savka Ivanovna ga pročita. Sadàržavaše u sebi izjasnjivanje ljubavi. Bilo je nježno, pošteno, i rěč do rěč izvadjeno iz němačkoga romana. Nu Savka Ivanovna nije němački znala, pa je š njim bila zadovoljna.

Ipak ju je primljeno pismo strašno uznemirivalo. S pàrva se puštjaše u tajno, těsno porazumljenje s mladićem. Njegova smělost uplaši ju. Prigovarala si je nepazljivo vladanje, neznadući, šta da čini, ili će prestati kod prozora sěditi, i preziranjem ugasiti u mladom oficiru želju k daljem naslědovanju? — ili mu pismo vratiti? — ili mu odgovoriti hladno i razlučno? Ona nije nikoga imala, s kime bi se posavětovat

mogla. Nije imala ni prijateljice ni odgojiteljice. Ivanovna odluči odgovoriti.

Sědne za stolac, uzme pero i hartije, i zamisli se. Několiko je putah počinjala svoje pismo — pa opet drapala. Izrazi činjahu joj se sad odviše snižeći, sad odviše oštri. Napokon napiše několiko redakah, s kojimi se zadovolji. »Ja sam uvěrena (pisala je ona), da vi imate pošteno naměrenje, i da niste htěli mene uvrěditi nepromišljenim vašim postupkom; nu poznanstvo naše nebi valjalo, da počne ovakim načinom. Vratjam vam pismo i nadam se, da u naprědak neću imati uzroka tužiti se na nezasluženo zločěnjenje.«

Drugi dan opazi Savka Ivanovna Hermana, gdě ide. Ustane izza djerdjeva, ode u dvoranu, otvori prozorić, i baci pismo na ulicu, oslanjajuć se na hitroću mladoga oficira. Herman pritàrči, podigne ga, i udje u šećernu. Slomi pečat, nadje svoje pismo, i odgovor Savke Ivanovne. On je taj i očekivao; vrati se doma neprestano zabavljajući se sa svojom intrigom.

Tri dana poslě toga Savki Ivanovnoj iz modroga dućana donese pisamce mladjahna něka bistrooka mamzella. Savka Ivanovna otvori ga brižno, misleć da se novci od nje ištu, nu na jedanput pozna Hermanovu ruku.

— Vi ste se, dušo, prevarili, — rekne ona. Ovo pismo nije na mene.

»Ne: upravo na vas!« odgovori slobodna děvojčica, nesakrivajuć svoj lukav nasměh. »Izvolite pročitati!«

Savka Ivanovna hitro pročita pismo. Herman iskaše sastanka.

— Nemože biti! rekne Savka Ivanovna, uplašivši se i od skorosti iskanja, i od načina, od njega upotrěbljenoga. Ovo zaista nije meni pisano! I izdere pismo na sitne komadiće.

»Kad nije pismo na vas, zašto ste ga izderali?«

rekne *mamzella*, »ja bi ga vratila onomu, tko ga je poslao.«

— Molim vas, dušo! — progovori Savka Ivanovna, pocàrvenivši na njezinu opazku, — u naprèdak mi pismą nedonosite. A tomu, tko vas je poslao, kažite, da ga nek sram bude....

Nu Herman neprestane. Savka Ivanovna sve je dobivala od njega pisma, to na ovaj, to na onaj način. Već nebiahu prevedena s němačkoga. Herman ih pisaše, nadahnut strastju, i govoraše jezikom njemu vlastitim. On u njih izrazavaše i postojanost svojih željah, i nered neobuzdane fantazie. Savka Ivanovna nemisliaše već natrag ih šiljati. Ona se opiaše njimi; počimaše na nje odgovarati. I njezina pisma bivahu sve dužja i nježnia. Napokon baci mu kroz prozor slědeće pismo: »Danas je bal kod ***skoga poslanika. Grofica bit će tamo. Mi ćemo ostati do dva sata. Eto vam prilike, da mene nasamo vidite. Čim grofica otide, njeni momci zacělo će se raziti, u pridvorju biti će vratar, nu i on navadno ulazi u svoju sobicu. Dodjite u polak dvanaest. Idite upravo po stubah. Ako koga nadjete u predsobnici, to zapitajte, je li grofica doma. Kazat će vam zacělo da nije — nu ništa zato. Morat ćete se natrag vratiti. Nu zaista nikoga srěsti nećete. Děvojke sve zajedno sěde u jednoj sobi. Iz predsobnice okrenite se na lěvo, idite upravo do grofičine spavaonice. U spavaonici za perdami vidit ćete dvoja vratca: s desna u kabinet, kuda grofica nikada neulazi; s lěva u hodnicu, tu su uzke vijuće se stubice. Te vode u moju sobu.«

Herman dèrhtaše kao tigar, očekivajuć naznačeno vrěme. — Već u deset satih u večer stojaše pred grofičinim domom. Vrěme je bilo strahovito, větar žviždaše, mokar krupni sněg padaše; fenjeri škiljiše; ulice biahu puste. Gděgdě vidjaše se kiridžia pri gladnoj svojoj kljusini, izgledajuć zadocnjenogá gosu.

Herman stojaše u kaputu, neosěćajuć ni větra, ni sněga. Napokon grofičine karuce dodju. Herman spazi kako lokaji pod rukami iznesu pogurenu staricu, zamotanu u samurni kožuh, i kako taki za njom, u hladnoj kabanici, skoči njezina odhranjenica nakitjena zelenim cvětjem. Vrataoca se zapru. Karuce se težko stokotaše po mekanom sněgu. Vratar zatvori vrata. Prozori pomàrknu. Herman počne hodati okó opustivšeg se doma; dodje pod fenjer, pogleda na uricu. Bilo je dvadeset minutah na dvanaest. Ostane pod fenjerom, upre oči svoje na skazaljku od urice, izčekivajuć ostale minute. Uprav u pol na dvanaest Herman stupi pod grofičinu strěhu, i unidje u sjajno osvětjeno pridvorje. Vratara nebiaše. Herman uztàrči po stubah, otvori vrata od predsobnice, i spazi slugu, koj spavaše pod lampom na starinskoj, izmazanoj stolici. Lahkim i stalnim korakom prodje mimo njega. Dvorana i gostionica biahu tamne. Lampa iz predsobnice osvětljavaše ih. Herman udje u spavaonicu. Pred *ikonami* goraše zlatno *kandilo*. Stolice, koje su od kadive bivše — već izbělile, i s pernatimi dušeki postělje, s kojih je pozlata već spala, stojahu u žalostnoj simetrii okolo zidovah, oblěpljenih kinezkim papirom. Na zidu visiahu dva obličja, slikovana u Parizu od *Mr. Lebruna.* Jedno od ovih predstavljaše čověka od svojih četerdeset godinah, rumenoga i punoga, u světlozelenoj uniformi, nakitjenoj zvězdom; drugo mladu lěpoticu s orlovim nosom, sa začešljanimi prameni, i s ružom u napudrenoj kosi. Po svih kutovih stojahu od porcolana čobanke, stolni sati, pravljeni po slavnomu *Leroyu;* kutice, rulete, lepeze, i ostale ženske igračke, iznadjene na koncu prošastoga věka zajedno s Mongolfierovom zračnom loptom, i Mesmerovim magnetizmom. Herman otide za perde. Za njimi stojaše željezna posteljica. S desna bila su vrata vodeća u kabinet; s lěva druga, u hodnicu. Herman ih otvori, vidi uzke, vijuće se stubice,

koje su vodile u sobu bědne odhranjenice... On se vrati i unidje u taman kabinet.

Vrěme prolazi polahko. Sve biaše tiho. U gostionici izbije dvanaest — i sve umukne opet. Herman stojaše naslonjen na hladnu peć. Biaše miran, sàrdce mu kucaše lagano, kano u čověku, koi se je odvažio na nešto opasnoga i neznanoga. Izbije jedan i drugi sat po pónoći, i on čuje iz daleka štropotanje dohodećih karucah. Nehotice nadvlada ga někakav nemir. Karuce stignu i stanu. Čuje, kako se podnožka od karucah spusti. U kući porodi se gibanje. Momci potàrčaše, digne se govor, i dom se osvěti. U spavaonicu odtàrče tri stare sobarice, i grofica jedva živa udje i spusti se na *Voltairovu* stolicu. Herman poviri na ključanicu; Savka Ivanovna prodje mimo njega. — Herman začuje joj bàrze korake po stupnjih njezinih stubah. U sàrdcu njegovom porodi se něšto, podobno grižnji savěsti. Sve nanovo umukne. On se okameni.

Grofica se počne svlačiti pred ogledalom. Odbodu joj kosu ružami nakitjenu; skinu joj napudrenu paroku sa sěde i ošišane glave. Gumbašnice kao kiša oko nje padahu. Žuta odora izvezena srebrom spadne joj k napirenim nogam. Herman biaše svědok gnjusnih tajnah njezinoga toiletta. Napokon ostane grofica u spavaćoj halji i noćnoj kapi. U ovakoj opravi, koja je sasvim priličila starosti njenoj, činjaše se kao da nije toliko strašna i ružna.

Kao i svi stari ljudi u obće, tako i grofica nije mogla mnogo spati. Svukavši se, sědne kod prozora na *Voltairovu* stolicu i odpravi sobaricu. Svěće budu iznešene i u sobi tinjaše samo lampa. Grofica sědiaše sva žuta, mičući visućom ustnom, i ljuljajuć se na desno i lěvo. U mutnih očiuh predstavljaše se savàršeno odbitje mislih. Gledeć na nju moguće bi bilo pomisliti, da ljuljanje strašne starice nije proizlazilo od volje, nego silom potajnoga galvanizma.

Na jedan put ovo màrtvo lice proměni se neizměrno. Ustne prestanu micat se, oči se zaplamte. Pred groficom stojaše nepoznati čověk.

— Nebojte se, za Boga, nebojte se! rekne on jasnim, nu tihim glasom. Ja nisam naumio zla vam učiniti; ja sam samo došao da vas molim za jednu milost.

Starica mučeć gledaše na njega i činjaše se, da ga niti nečuje. Herman pomisli, da je gluha, i naklonivši se na samo uho njezino, po drugi put rekne to isto. Starica mučaše kao i prie.

— Vi možete, rekne Herman, usrěćiti život moj, a to vas ništa stojati neće. Ja znam, da vi možete pogoditi tri karte jednu za drugom.

Herman zašuti. Grofica činjaše se, kao da je razuměla, šta od nje ište, i činjaše se, kao da je tražila rěčih, da mu odgovori.

»To je bila šala (napokon rekne ona): kunem vam se, to je bila šala!»

— Tu šale neima, sàrdito progovori Herman. Opomenite se Čaplickoga, kojemu ste pomogli, te je odigrao.

Vidilo se je, da se grofica smuti. Čàrte njezine izobražavahu silno gibanje duše, i ona opet padne u predjašnju nećutnost.

— Hoćete l' mi, nastavi Herman, kazati te věrne tri karte?

Grofica mučaše. Herman nastavi dalje:

— Za koga vam trěba čuvati vašu tajnu? za unuke? Oni su bogati i bez toga; niti novacah cěniti znaju. Razpikućam neće pomoći vaše tri karte. Tko nezna štediti očevinu, taj će zaista do prosjačkoga štapa dojti, i u sirotinji umrěti, ma ga sami běsi pomagali. Ja razpikuća nisam; ja znam cěniti novac. Vaše tri karte bit će meni od koristi. Nu!...

On stane, i dàrhtanjem očekivaše njezin odgovor. Grofica mučaše. Herman klekne.

— Ako je kadgod — govoraše on — sàrdce vaše

ćutilo ljubav, ako se opominjete njezinih uzhitah, ako ste se kadgod usměhnuli na plač novorodjenoga sina, ako je što god čověčansko kucalo u grudih vaših, to vas molim ćutjenji žene ljubovnice, matere, svim, što je sveto u životu, neodrecite mi prošnje moje! Odkrijte mi tajnu vašu! Što vam je do nje?... Možebit da je ona skopčana sa strahovitim grěhom, s izgubljenjem věčnoga blaženstva, s djavolskim savezom.... Pomislite: vi ste več stari, pa nećete onako već dugo živěti... Ja sam gotov uzeti grěh taj na svoju dušu. Odkrite mi samo tajnu vašu. Pomislite: da se sréća čověka nalazi u rukuh vaših; da nesamo ja, nu i děca moja, unuci i praunuci blagosivljat će pamet vašu, i štovati ju kao svetinju...

Starica něodgovori ni rěči. — Herman ustane.

— Matora věštico! — vikne on zaškripajuć zubmi — to ću ti ja pokazati, kako ćeš odgovarat.

S ovom rěčju izvadi iz džepa pištolju.

Kad grofica pištolju smatri, opet se silno uznemiri. Uzdàrmaše glavom, podižući ruku, kao naměravajuć zaklonit se od hiti... zatim zaljulja se, sruši se na tla... i ostane nepomična.

— Prestanite se igrat sa mnom, — rekne Herman, uhvativši ju za ruku. — Pitam vas još poslednji put: Hoćete l' mi pokazati vaše tri karte — ili ne?

Grofica neodgovori. Herman uvidi, da je umàrla.

IV.

*7. Maj 18***

Homme sans moeurs et sans religion!

Prepis.

Savka Ivanovna sědiaše u sobi jošte u balnoj svojoj opravi, zamàršena u duboka zamišljenja. Došavši kući, hitila je, da odpusti sanljivu děvojku, koja joj je htěla pomoći svlačit se, ali ona to sad neza-

htěvaše, nego joj rekne: da će se sama svući, i s dàrhtanjem udje u sobu, nadajuć se, da će tamo Hermana zastati, nu opet želeći, da ga nezastane. S pàrvim pogledom uvěri se, da ga neima, i zahvali udesu, što im je poremetio sastanak. Ona sědne. Svlačila se nije, nego stane razmišljavati sve okolnosti, po kojih je za tako kratko vrěme toli daleko zaišla. Niti tri nedělje prošle nisu od ono doba, što je s njime došla do dopisivanja i on je toliko- uspěo, da je već od nje iskao i noćni sastanak. Poznavala je ime njegovo, iz toga samo, što něka od njegovih pisamah njime podpisana biahu; nu nikad nije s njim govorila, nikad glasa njegova čula, nikad o njem slušala... do samoga ovog večera. Čudna stvar! Istoga večera, na balu Tomski sàrdeć se na mladu kneginju Pavlinu ***, koja proti navadi s njime neašikovaše, želio je osvetit se pokazivajuć se hladnokàrvnim. On pozove Savku Ivanovnu, i s njom zaigra mazurku bez kraja i konca. Neprestade šaliti se s njenim pristrastjem prema indžinirnim oficirom, uvěravajući, da on mnogo više znade, nego bi ona i pomislila, i něke od njegovih šalah tako su srěćno bile nanišanjene, da Savka Ivanovna mišljaše više putah, da je njena tajna njemu poznata.

— Od koga vi to sve znate? (zapita ga ona smějuć se). —

»Od prijatelja, vam poznate osobe,« odgovori Tomski,« od čověka, koj je osobitoga pozora vrědan!«

— A tko je taj pozora vrědni čověk?

»Njega zovu Hermanom.«

Savka Ivanovna neodgovori ni rěči, njene ruke i noge poledniše...

»Taj Herman, nastavi Tomski, osoba je zaista romantička: on ima profil Napoleonov, a dušu Mefistofelovu. Ja mislim, da su na njegovoj savěsti najmanje tri zločinstva. O! kako ste problědili!..«

— Mene glava boli... Šta vam je govorio Herman — kako li mu je ime?...

»Herman je nezadovoljan s priateljem svojim, on veli, da bi na njegovom městu sasvím drugčie postupao..., Šta više: ja mislim, da Herman na vas cilja, on bar nesluša posve hladnokàrvno ljubavne uzdahe svojeg prijatelja.«

— A gdě je on mene vidio?

»U càrkvi, možebiti, — na šetnji!... Bog ga znao! možebiti u vašoj sobi, kad ste spavali: do njega stoji...«

Pristupivši k njima tri gospoje s pitanjem — *oubli ou regret?* — prekinu razgovor, koj je Savku Ivanovnu sve većma i većma mučio, željom znati, kako je Tomski to saznao.

Gospoja, koju Tomski izabra, bila je ista kneginja ***. Obtancàvši několiko putah naoko, i okrenuvši se pred stolcem njegovim, ugrabi ova priliku njemu se izjasniti. Kad se je Tomski vratio na město svoje, već nije mislio ni o Hermanu, ni o Savki Ivanovnoj. Ona je neprestano tražila, da se prekinuti razgovor nastavi, nu mazurka se svàrši, i malo zatim stara grofica ode.

Rěči Tomskove ništa drugo bile nisu, nego mazurska šala, nu one su se duboko urězale u sàrdce mlade sanjarice. Obličaj, kojega joj je tek čàrtice Tomski predložio, priličio je sasvim obrazu, koj je ona sama sebi sastavila, i — hvala budi najnoviim romanom — ovaj, već svakidašnji čověk, uplašio je i zauzimao njezinu fantaziu. Ona sědiaše s prekàrštenim rukama, spustivši na odkrivene grudi glavu, jošte nakitjenu cvětjem... Najedanput se otvore vrata, i Herman udje. Savka se uzdàrhtje...

— Gdě ste vi bili? — zapita s ustrašenim šaptanjem.

»U spavaonici kod stare grofice,« odgovori Herman, »ja ovaj čas idem od nje. Grofica je umàrla.«

— Bože moj!... šta vi govorite?...

»I ja sam,« nastavi Herman, »uzrok njezine smàrti.«

— Savka Ivanovna pogledi ga, i rěči Tomskoga odjeknu u njezinoj duši: *tomu su čověku najmanje tri zločinstva na savěsti!*

Herman sědne kod prozora pored nje, i sve joj izkaže.

Savka Ivanovna zaslušala ga je sa velikim strahom. I tako ta strastna pisma, te vatrene molbe, to smělo i neprestano naslědovanje — sve to nije bila ljubav! Novci — eto za čime gladovaše njegova duša. Nije dakle ona bila, koja bi mogla zadovoljit želji i srěći njegovoj! Běďna odhranjenica ništa drugo nije bila, nego slěpa spomoćnica razbojnika i ubojice stare njezine dobrotvorice!... Gorko se ah zaplače ona pri kasnomu, mučnomu razkajanju svomu. Herman gledaše na nju mučeć, i njegovo se je sàrdce kidalo, ali niti suze běđne děvojke, niti divna milina njezine tuge neganuše sirovu njegovu dušu. On nećutiaše càrva savěsti, čim je na smàrt starice pomišljavao. Samo jedno ga je strašilo, što nije mogo povratit izgubljenu tajnu, kojom se jě nadao, da će se obogatiti.

— Vi ste čudan čovèk! rekne napokon Savka Ivanovna.

»Ja smàrt njezinu iskao nisam,« odgovori Herman, »moja pištola niti nabita nebiaše.«

Tim obojica zumuknu.

Počelo je svitati. Savka Ivanovna ugasi goruću svěću; blěđa světlost osine njezinu sobu. Otare plačne oči, i upre ih na Hermana. Grozno namàršten, s prekàrštenim rukama, sědiaše on kod prozora. U ovom stanju čudno opominjàše na sliku Napoleona. Ta naličnost uplašila je opet Savku Ivanovnu.

— Kako ćete od mene — iziti iz kuće? rekne napokon Savka Ivanovna; ja sam mislila bila provesti vas po potajnih stubicah, nu proći trěba pored spavaonice, a ja se bojim.

»Kažite mi, kako ću naći te potajne stube; ja ću sam izići.«

Savka Ivanovna ustane, izvadi iz ormana ključ, i preda ga Hermanu, uputivši ga dobro; Herman stisne hladnu njezinu ruku, koja mu na stisnutje nedade nikakva odgovora, poljubi joj oborenu glavu, i otide. On se spusti po vijućih se stubah, i unidje opet u spavaonicu grofičinu. Mårtva starica sědjaše ukočena; lice njeno izražavaše savåršen mir. Herman postavši pred njom, dugo gledaše na nju, kao da je želio uvěrit se o strašnjoj istini. Napokon udje u kabinet, napipa vrata, i počne slaziti po tamnih stubah, kipeći čudnimi někakvimi ćutjenji. Po istih ovih stubah, mišljaše on, možebit, prie šestdeset lětah, u to isto vrěme, u izvezenoj uniformi frizirani *à l' oiseau royal*, pritiskivajuć k sårdcu svoj trouglasti šešir, podkradao se je mladi srěćnik, koj je davno već u grobu iztrunuo, a sårdce prestare njegove ljubeznice prestalo je kucati danas.....

Pod stubami Herman nadje vrata, koja otvori ključem, koj mu je Savka Ivanovna dala, i na jedanput vidi se u propuhnoj hodnici, kojom na ulicu izide.

V.

Tu noć javi mi se pokojna baronesa fon V***. Ona je sva bila u bělom, i rekla mi: „Zdravo, „gospodine savětniče!“

Švedenborg.

Tri dana poslě nesrětne noći, u devet satih iz jutra, Herman otide u samostan ***, gdě se je opěvat moralo tělo umårle grofice. Ako i nije ćutio razkajanje, ipak nemogaše zagušiti glas savěsti, koj mu govoraše: ti si staričin ubojica! On je imao u sebi malo prave věre, ali je imao množinu predsudah. Věrovaše, da je mårtva grofica mogla imati štetan upliv na njegov život i odluči, da će na njezinom pogrebu iskati od nje oproštenje.

Cárkva biaše puna. Herman jedva se provuče kroz množinu naroda. Sanduk stajaše na bogatom katafalku pod skárletnim nebom. Mártvica ležaše s prekárštenima na grudih rukama, u nabranoj kapi, u běloj atlasnoj odori. Unaokolo stajahu njezini domaći: sluge u cárnih haljinah s gárbovi na ledjih, i sa svěćami u rukuh; rodbina, děca, unuci i praunuci u cárnom. Nitko nije plakao; suze bi bile — *une affectation*. Grofica je tako bila stara, da smárt njezina nikoga niti požariti nemogaše, jer su ju srodnici već od davna gledali kao mártvu. — Slavni propovědnik dáržao je nadgrobni govor. U prostih živih rěčih predstavio je on mirno uspavanje pravednice, koje duga lěta biahu tiho, umiljeno pripravljanje ka hristjanskomu koncu. »Angjeo smárti našao je nju, (govoraše orator) bdijuću, blagozamišljenu, i čekajuću pónoćnoga ženika.« Služba se je sváršila pristojno tužno. Srodnici odu párvi praštati se s pokojnicom. Zatim pristupe i mnogobrojni gosti, koji su došli pokloniti se toj, koja je tako davno bila udionica svih njihovih taštih uveseljenjah. Poslě njih i svi domaći. Napokon približi se stara nadvornica (dvorska), várstnjakinja pokojnice. Dvě mlade děvojčice vodiahu ju pod rukami. Ona nemogaše poklonit se do zemlje — i ona jedina prolije několiko suzah cělivajuć hladnu ruku gospoje svoje. Posli nje odvaži se Herman da pristupi k sanduku. On padne na zemlju, i tu ležaše několiko minutah na hladnom podu, posutom jelovimi grančicami. Na konac podigne se, blěd kao ista pokojnica, popne se na stupnje katafalka, i nakloni se. U ovom trenutku učini mu se, da je mártvica podsměšljivo pogledala na njega, prožmirivši na jedno oko. Herman, hitro nazad tárgnuvši se, popikne se, i natražke sruši se na tla. Dodju, te ga podignu. U to isto vrěme i Savku Ivanovnu iznesu u nesvěsti na polje pred cárkvu. Ovaj epizod za několiko minutah uznemiri svečanost tužne mártvačke službe. Medju po-

hoditelji podigne se gluho màrmljanje, a suhonjavi kamerher, bližnji srodnik pokojnice, prišaptne na uho do njega stojećemu, da je mladi oficir njezin nezakoni sin, na što Englez hladno odgovori: »*Oh!*«

Cěli dan biaše Herman neobično zaboravljen. — Obědujuć u usamljenoj gostionici, proti navadi svojoj, pio je veoma mnogo — nadajući se, da će ugušiti unutàrnji nemir. Nu vino jošte većma uzpaljivaše njegovu fantaziu. Kad se je doma vratio, nije se ni svuko, nego se je onako oděven bacio na postelju, i tvàrdo zaspo.

Probudi se oko něko doba noći. Měsec osvětjavaše njegovu sobu. Pogleda na uricu. Bilo je blizu tri sata. San ga je prošao. Sědne na postelju, i mišljaše o pogrebu stare grofice.

U to vrěme nětko s ulice zaviri k njemu na prozor — odmah ga nestane. Herman neobrati na to ni glave. Poslé jednoga časa čuje, da se vrata u prednjoj sobi otvoraju. Herman mišljaše, da se je njegov sluga, pijan po svom običaju, vratio s noćnoga skitanja. Ali čuje nepoznati hod: nětko hodiaše tiho lupkajuči papučami. Vrata se otvore, udje žena u běloj odori. Herman ju dàržaše za svoju staru dojku, i čudio se je, šta ju je dovesti moglo u ovo mračno doba. Nu běla žena, približivši se, stane upravo pred njega — i Herman upozna groficu!

Ja sam k tebi došla proti volji mojoj, rekne ona tvàrdim glasom, nu meni je zapovědjeno, da izpunim tvoju prošnju. Trojka, sedmica, i kec izići će tebi jedno za drugim — ali tako, da svakoga večera više od jedne karte nemećeš, i da se nikada više cěloga života neigraš. Praštam ti smàrt moju, ali pod tim ugovorom, da se oženiš s mojom odhranjenicom Savkom Ivanovnom.... —

S ovim se rěčma tiho okrene, ode k vratima, i lupkajući papučami izčezne. Herman čuje, kako je još

lupila kućnima vratima, i smotri, gdě opet nětko zaviri njemu na prozor.

Herman se dugo nemogaše osvèstiti. Izide u drugu sobu. Sluga mu spavaše na podu; jedva ga probudi. Sluga biaše pijan, kao svaki dan. Od njega nije mogo ništa saznati. Vrata kućna biahu zatvorena. Herman se vrati u svoju sobu, užeže svěću, i zapiše svoje prividjenje.

VI.

„*Attendez!*"

„— Kako ste mi směli kazati *attendez?*"

„Vaša preuzvišenosti, ja sam rekao *attendé*, gospodine!"

Dvě nepomične idee nemogu na jedanput bivati u ćudorednoj naravi, tako, kao što dva těla nemogu u fizičkom světu zauzimati jedno i isto město. Trojka, sedmica, i keč — u glavi Hermanovoj gotovo su zaklonile obraz màrtve starice. Trojka, sedmica, i kec — neizlazahu iz njegove glave, nego mu neprestano jezik kretahu. Kad je god mladu děvojku vidio, a on govoraše: ala je lěpa!... to je prava càrvena trojka. Kad je tko pitao: Koliko je urah? a on odgovaraše: manje pet minutah sedmica. — Svaki tàrbušasti čověk predstavljaše mu keca. — Trojka, sedmica. kec — pratili su ga na snu svih mogućnih strukah; trojka cvětala je pred njime na obrazu kitnoga grandiflora, sedmica mu se je predstavljala kao gotička vrata, kec kao oriaški pank. Sve misli njegove slivahu se u jedno — koristiti se tajnom, koja ga je tako drago stala. On počne misliti o ostavljenju službe, i o putovanju. On hotiaše u javnih igračkih domovih parižkih dobiti blago od čaralice srěće. Ali ga zgoda izbavi brige.

U Moskvi se sastavi družtvo bogatih igračah, pod predsědniětvom slavnoga Čekalinskoga, koj je čitav

věk svoj s kartami proveo, miliune dobio, izigro měnice (police) i proigro gotove novce. Izkustvo od mnogo godinah zaslužilo mu je pověrenost drugovah, a njegov javni, svakomu otvoreni dom, dobri kuhar, gostoljubivost, pribavila mu je štovanje světa. On otide u Petrograd. Mladež k njemu nagàrne, zaboravivši na balove radi kartah, i štujuć više mahnitost faraona, nego prevaru ašikovanja. Narumov dovede k njemu i Hermana.

Prodju kroz silu veličanstvenih sobah, napunjenih čednimi službenici. Sve su bile pune světa. Několiko generalah i tajnih savětnikah igrahu se whista; mladići razvalivši se, sědjahu na divanih od svile i kadive, jedjahu sladoled, i pušahu. U gostionici za dugim stolom, okolo kojeg se je stisnulo do dvadeset igračah, sědjaše domaćin i davaše banku. On biaše čověk od šestdeset godinah, koj se iz vana činjaše, da je veoma pošten. Glava mu biaše pokrivena srebàrnom sědinom; puno i čvàrsto lice izobražavaše dobrodušnost; oči mu se blistahu, oživljene svagdašnjim usměhnutjem. Narumov predstavi Hermana, Čekalinski stisne mu prijateljski ruku, i zamoli ga, da se neka kao kod kuće naměsti, i produži bacati karte.

Děljivanje trajaše dugo. Na stolu je ležalo već više od trideset kartah. Čekalinski poslě svake igre malo pričekivaše, da bi igrajućim vrěmena dao, da se razrede; zabilježivaše gubitak, čedno slušaše njihova zahtěvanja, jošte čednie odvijaše suvišni ćošak, koj je koja raztrešena ruka svila. Najposlě okonča se dělivanje. Čekalinski proměša karte, i spravljaše se, da drugu daje.

— Dopustite, da i ja metnem na jednu kartu, rekne Herman, pružajući ruku izza někojega debeloga pred njime stojećega gospodina, koj tu pointirovaše. Čekalinski se nasměši i nakloni múčeć, za znak pokornoga privoljenja. Narumov pozdravi Hermana, i

čestita mu, što se je oprostio toli dugoga posla, želeći mu srětan početak.

— Neka ide! rekne Herman, načinivši kredom *couche* nad svojom kartom.

»Koliko? (zapita žmireći bankjer). Oprostite mi, nemogu tako daleko da vidim.

— Četàrdeset hiljadah, odgovori Herman.

Na ove rěči sve se glave obàrnu, i sve oči ukoče se na Hermana.

— Taj je poludio! pomisli Narumov.

»Dopustite mi priměititi,« rekne Čekalinski s nepromčnjenim svojim usměhavanjem, »vaša' je igra vàrlo velika. Više od dvě stotine sedamdeset i pet *semplah* nitko ovdě metnuo nije.

— Šta? — odgovori Herman, — hoćete li kartu moju il' ne?

Čekalinski se nakloni, što je znak bilo, da rado pristaje.

»Ja sam hotio samo još javiti vam« rekne, »da — buduć sam udostojen pověrenosti od mojih drugovah — nemogu drugčie davati banku, nego na gotove novce. S moje strane ja sam konačno uvěren, da je dosta samo rěč vaša, nu radi reda u igri i računu, molim vas, metnite novce na kartu.

Herman izvadi iz džepa banknotu, dade ju Čekalinskom, koj ju hitro razgleda i metne na Hermanovu kartu.

Počne bacat karte. Na desno pade devetka, na lěvo trojka.

— Dobila jè! — rekne Herman, — pokazujuć na svoju kartu.

Medju igrači podigne se šapat. Čekalinski se namàrgodi, nu usměhnutje taki mu se je opet povratilo na lice.

»Izvoljivate li novce primiti?«, zapita Hermana.

— Imajte ljubav dati.

Čekalinski izvadi iz džepa nekoliko banknotah, i odmah izbroji. Herman uzme svoje novce, i udalji se od stola. Narumov nemogaše se osvěstiti. Herman izpije kupicu limunade, i otide kući.

Drugoga večera opet dodje k Čekalinskomu. Domaćin davaše banku. Herman pristupi k stolu, pointeri mu odmah učine město. Čekalinski mu se ljubezno pokloni.

Herman dočeka novo dělivanje, uzme kartu, i metne na nju svojih četàrdeset i sedam hiljadah i sinoćnji dobitak.

Čekalinski počne bacat. Děčak izidje na desno, sedmica na lěvo.

Herman odkrije sedmicu.

Svi se stanu kàrstiti. Čekalinski se smuti na licu. Izbroji devetdeset i četiri hiljade, i preda ih Hermanu. Herman primi novce hladnokàrvno, i taki se ukloni.

Sutradan se Herman opet nadje kod stola. Svi su ga već izčekivali; generali i tajni savětnici ostave svoj whist, da bi vidili tako neobičnu igru. Mladi oficiri poskaču sa divanah. Svi obkoliše Hermana. Ostali igrači neuzmu svoje karte s netàrpljivostju očekivajuć šta će bit. Herman stojaše kod stola, spravljajuć se, da sam pointiruje proti blědomu, ali ipak usměhnujućemu se Čekalinskomu. Svaki otvori po jednu igru kartah. Čekalinski proměša. Herman podigne, i uzme svoju kartu, koju pokrije čitavom gomilom banknotah. Cělo ovo pripravljanje spodobno biaše udvoju na smàrt ili život. Svuda unaokolo zavlada duboko mučanje.

Čekalinski je bacao; ruke mu dàrhtahu. Na desno padne dama, na lěvo kec.

— Kec je dobio! kaže Herman, i odkrije svoju kartu.

»Vaša je dama ubijena, umiljato rekne Čekalinski.

Herman sav protàrne: i zaista na město keca, le-

žala je kod njega pik dama. On nevěrovaše niti svojima očima, nedokučujuć, kako je pogrěšiti mogao.

U samom tom trenutku učini mu se kao da pik-dama prožmiri, i na njega se usměhne. Neobična naličnost porazi ga......

Věštico! zaviče on u strahu.

Čekalinski privuče k sebi izgubljene banknote. Herman stojaše kao osudjen. Kad se udalji od stola, podiže se vika i buka. — Dobro je izpointirao! govorahu igrači. — Čekalinski na novo proměša karte: igra se produži svojim starim redom.

Svàrha.

Herman poludi. On sědi u Obuhovskoj bolnici pod 17 brojem, neodgovara na nikakova pitanja, i bàrblja něobično bàrzo: — Trojka, sedmica, kec! — Trojka, sedmica, dama!....

Savka Ivanovna udala se je poslě za jednoga veoma ljubežljivoga mladića. On něgdě služi, i ima dosta dobar život: sin je bivšega upravitelja kod stare grofice. Kod Savke odhranjuje se bědna srodkinja.

Tomski je postao ritmajstor, i oženio se s kneginjom Pavlinom.

ŠTAJERSKA
za vrěme němačkih i magjarskih bojevah
(god. 800—1122 *)

od

Antuna Krempla,
župnika kod Male Nedle na Malom Štajeru.

Narodi, vladaoci i dogadjaji.

Poslě kako su već bili došli korutanski Slovenci pod vladu bavarsku, a time i pod vlast franačku sta-

*) Komad ovaj uzimamo iz dogodovštine Štajera, od koje nam je pisalac g. *A. Krempl* rukopis izručio s dopuštjenjem, da polag našega suda, koje nam drago poglavje (Abschnitt) sl. gg. štiocem u Kolu priobćimo. Neka nam bude dozvoljeno, na kratko něšto o postanku i značaju ovoga dragocěnoga děla progovoriti. — G. Kr., koj već više godinah oko svoga děla radi, càrpio je data ponajviše iz pisanih iztočnikah, iz latinskih i němačkih historikah i lětopisacah. Pri tom trudu nije propustio, da i ono upotrěbi, šta su u toj struci pisali našinci, najpače proučio je pomno učena iztraživanja g. Šafarika. Dàržao se je věrno datah iz rečenih iztočnikah izvadjenih, koje pripověda duhom mirnim slavenskim i predstavlja perom prostim i naravnim. Tek na koncu svakoga poglavlja, gdě gladkimi rižmami opet sve ono mimo očiuh štioca provodi, što je već štioc čitao u raznih stranah poglavlja, ujavlja se pisalac kao uznešeni domorodni pěsnik. Dělo g. Kr. odlučeno za našu gornju bratju najpače za Slovence Štajerske, pisano je u onom razrěčju, koje u Mariborskom kotaru govore. G. Kr. omilio je već davno svojim čitajućim zemljakom. Nadamo se, da će i ovo njegovo najvažnie dělo njima isto tako omiliti, i za svukoliku našu gornju bratju ilirske Slovence ono biti, što je za bratju Hàrvate *Kačić*. Izit će dělo u novom pravopisu na početku d. g. iz nar. tiskarne g. dra. L. Gaja.

U.

du Obari sve više i dublje u unutàrnju Panoniu provaljivati. Na to dodje franački kralj *Karlo Veliki*, da i tu pokaže veličinu svoju. — *Desiderio*, kralj longobardski zavadi se s Adrianom papom rimskim postupivši proti njemu toli neuljudno, da papa od Karla pomoć zaprosi. Karlo dodje s nebrojenom vojskom, otme Desideriu kraljevinu, zatvori ga s čitavom porodicom u kloštar (manastir), a dàržavu njegovu postavi pod svoju krunu. Medjutim naměravahu Bavari od franačke se odcěpiti vlasti. Njihov oholi i visokoumni vojvoda Tasilj (Tasilo) prizove Obare u pomoć, koji i dodju i žedni kàrvi sve mačem i vatrom poharaju. Nu tim se bavarsko-korutanski vojvoda svojemu narodu tako zaměri, da mu se gotovo vàskolik odmetne. Tasilj bude na smàrt obsudjen (god. 788.). *Karlo Veliki* oprosti mu život, nu zatvori ga sa svom njegovom děcom u kloštar. Bavarsku i Korutansku postavi pod oblast svoju i razděli na županije (Markgrafschaften).

Tad dojde i onaj mah, koi Obarom već davno zasluženu platju donese, i njih primora za uvěk ostaviti Norik i Panoniu, koje već više 200 godinah svakimi mukami mučiše. Dok je Karlo imao posla sa Sasi, njegovi četovodje Obare dvaput kàrvavo potuku, i na hiljade kod Ibose u Dunav natěraju, gdě jih i primoraju žedj za kàrvlju vodom si ugasiti. Nu kad se sasvim tim pokoriti nehtědoše već plěneć opet u Franačku provaljivaše, sakupi Karlo (god. 791) kod Rězna (Regensburg) vojsku nebrojenu, s kojom niz obě strane Dunava otide do izustja Ense u Dunaj. I sin njegov Pipin digne se od Friula sa svojom vojskom proti Obarom. Kako Karlu u tabor kraj Ense stigne glas, da je sin njegov Obare potuko, to i on na nje udari. — Obarah nagàrne sila iz *varah* *) njihovih,

---

*) *Vari* bili su otvàrdjeni tabori, u kojih su gospoda Obari živěli i nagàrnuto svoje plěno od otmice čuvali. Ta rěč

nu svi budu od Němacah i razjarenih Slovenacah nadvladani Time poplašeni narinuše svi ostavši u svoje *vare*, koje Karlo sa svojimi četami jednog za drugim na juriš osvoji, razruši, i ljutim i hajdučkim Obarom istom měrom zlo odměri, kojom su ga oni već toliko godinah drugima měrili. Na hiljade ih ubije, na hiljade pohvata i u sužanstvo odvede, a ostale protěra do města, gdě Raba udara u Dunaj, ni tamo im ništa nepraštajući. — Poslě toga rata vrati se Karlo opet u Rězno, nu sin se njegov Pipin sveudilj još sedam godinah naganjaše sa Obari. Preote im silnom rukom i razdere najjači *var* izmedju Drave i Rabe. — Tako isto postupi i s ostalimi tja doli do Sise rěke. Tu pogibe više hiljadah Obarah, medju kojimi i Kán njihov. Takovim načinom Pipin zaplěni nebrojeno blago, koje su Obari u tolikih kàrvavih godinah nagàrnuli bili sa sviuh stranah u *vare* svoje. Tim Frankovi u jedan mah obogatiše. I rimskoga papu dopade dio. Uhvatjeni Obari, koji se pokàrstiše *), ostadoše na dobrih svojih. Ostalu je zemlju *Karlo* razdělio izmedju svojih věrnih vojnikah, němačkih Franakah, Duringah, Sasah, Frizah i Bavarah **). A ova gospoda opet sebi podložiše Slovence kao robove, grozno nad njimi vladajući. Karlo naměsti u Obarsku takojer Slovenah sa Labe (Elbe) i Odre. Izmedju naselnikah němačkih

---

(*var*) ostala je poslě i kod Magjarah znamenujući grad, od koje je opet došo kod nas *varoš*. *U.*

*) I današnji dan ima oko Mure Slovenacah od někakvoga sasvim čudnoga neslovenskog stasa i obraza (srědnjeg màršavog struka, velikih ustiuh, debelih čeljustih, rědkih drobnih na izvan okrenutih zubih, rědke kose na těmenu i bradi). *U.*

**) Tako od Frankovah dolazi ime *Frankenberg*, *Frankovci* kod Ormuža; od Bavarah Bayerdorf, Bayerwiesen i t. d. — *Franzen* (slovensko *Vranjsko*) nedolazi od Frankovah, kao što i *Friesah* (slovensko *Brezje*) nedolazi od Frizah, i t. d. *U.*

biaše najviše Bavarah. Obari se poslovenčiše *); pu njihova pokrajina zvaše se još dugo poslě njih Obarska (Avaria).

Tako postane *Karlo Veliki* i nad našim Štajeróm vladalac. Kako se u Rimu buna podigne prot papi (g. 800), otide Karlo u Rim. Tu mu kod polnoćnice klečećemu u càrkvi pred oltarom papa metne na glavu krunu cesarah rimskih. Tako bude prozvan cesarom rimskim Karlo, koj je već pod krunu svoju skupio više zemaljah nego isti nĕgdašnji cesari rimski što imadoše. Pod vladom njegovom biahu gotovo sve pokrajine nĕmačke, sva Francuzka, Talianska, Istrianska, Dalmatinska, Hàrvatska i Slavonska, gornja i dolnja Panonia, Norikum, Obarska, takojer Česka i Moravska. Kraljevao je do pol vĕka hrabro i junački. Naslĕdnikom cesarom izabrao si je sina svoga Ludovika. Sinu Pipinovu Bernardu pade Talianska u dio. Godinu poslĕ toga umre Karlo Veliki.

Već pàrve godine Ludovik I. svomu najstariemu sinu *Lotaru*, a poslĕ tri godine svomu mladjemu sinu Ludoviku dade vladu nad Bavarskom, Korutanskom, Istriom, Hàrvatskom i Slovenskóm, zajedno i obrambu Česke i Moravske. Već u vrĕme ovoga *Ludovika* s pridĕvkom *Nĕmačkoga* porode se kojekakvi nemiri. Slovenci, kao što prie tražiše kurtalisati se robstva Obarskoga, tako i sada stadoše dizati se kao takodjer i ostali njihovi srodni susĕdi htiući razrĕšiti savez podložnosti prama tvàrdoj franačko-nĕmačkoj gospodi. *Ljudevit* župan dolnje Panonie pàrvi pokuša srĕću (g. 819). Smĕlomu tomu i za slobodom umirućemu vojvodi Dravosavskomu roji po glavi velika nezavisna (samosvojna) dàržava, kao što je bila za kralja *Sama*. Potuži se najprie cesaru *Ludoviku Pobožnomu* na poglavare, koji ljuto pritiskivahu jadan i nevoljan narod

*) Ostalo što se nije poslovenčilo, stopilo se je poslĕ po svoj prilici s došljaci Magjari. *U.*

slovenski. Nu budući se nije dobro primila tužba njegova, a on zaište, nebi li se s njegovimi Hàrvati i Slavonci takòjer i Slovenci od gornjih pokrajinah Krajnske i Koruške sjedinili. Medjutim nadvlada vojvodu Friulskoga. Poslě toga spravi pod svoju šibiku jednu stranu Slovenacah, gdè i podugo probavi kod jednog poglavara. Nu budući mu nepojde za rukom, da vàskolik pod svoju vladu sakupi narod slovenski, bude najposlě sa svim tim potučen od vojskah němačkih i talianskih, izmakne u Sàrbiu, od tuda u Dalmaciu, gdě ga smaknu. Izza toga dolnjo- i gornjo-panonski župani Balderik i Gerold (g. 826) navedoše Bugare s dolnjega Dunava u Srěm i Panoniu, te tu sve porobe i poharaju. Porad ovoga čina digne ih cesar s časti, postavi u gornjoj Panonii županom *Radbóda.* Dolnju pako Panoniu i Friul razredi na četiri županije. Gorutansku poděli *Hebavinu,* Kranjsku *Bruni,* Friul i Istriu *Eberhardu,* a Hàrvatsku i Slavoniu *Saloku.* Radbód i cesara Ludovika I. sin *Ludovik* udare (g. 827) na Bugare, koji su u naših krajevih (osobito oko Optuja) harali i plěnili, pa ih srětno uzbiju.

U ono vrěme u starodavnoj slovenskoj kolěvci medju Tatrami, Tisom i Dunavom, sadašnjoj Ugarskoj, velika se jedna slovenska dàržava snovati stane, najme dàržava Moravanah ili Moravacah. Ti Moravci po sàrbskoj rěči Moravi kàrštjani, svoju dàržavu duže dalje naokolo razširihu tako, da se već u to doba na dvě velike strane, na iztočnu i zapadnu Moravsku razdělivahu. U iztočnoj Moravskoj vladaše vojvoda *Privina,* u zapadnoj *Mojmir.* Buduć se Privina pokàrstio, dàržeći se Franakah, omàrzne starověrnim Moravanom, te ga s pomoćju Mojmira, nepriatelja njegova, iz zemlje protěraju. Upoznavši se Privina u vrěme bugarskoga rata s franačkim županom *Radbódom,* uteče sad (g. 828) sa družbom i čeljadju svojom pod njegovo krilo. Nu sa svim tim neobikne mu kod novog ovog priatelja, nego se opet sa svojom družinom

4 *

okrene k Bugarom, o odtuda k *Radimiru* (Radmaru), vojvodi hàrvatskom na dolnjoj Savi. Taj se Radimir zarati 's Frankovi i bude od Radbóda nadvladan i prognan. Privina uskoči sa svojom družinom k Dravosavskomu županu Saloku. Taj kod cesara izprosi (g. 836) dàržavu podravsku u dolnjoj Panonii, koju Privina dobie s pàrva u legan (Lehen), a poslě u vlast. Ova je dàržava bila u početku razširena okoli Blatnoga jezera (Plattensee), tja doli do Pečuha, a odtuda prama zapadu oko jedne prilike do Optuja*).

Privina je tu svoju dàržavu pokàrstio i lěpo obdělao. Kod Sale rěke, gdě u Blatno jezero utiče, sagradio je stolni svoj Mosburg**), dàržeći se medjutim sasvim franačke i němačka strane. Ove su ga i navele njihovu vlast sve duže dalje medju Slovenci razprostirati. Dà, Privina bude i na město gori spomenutoga *Ljudevita* postavljen za umiriti i ukrotiti slobodu i nezavisnost želeće Slovence, podloživši ih pod vlast němačku. Porad toga se je i tuko s Hàrvati on i njegov sin *Kozil*, kojega poslě i smaknu Hàrvati.

Medjutim se u Moravskoj *Mojmir* sve duže jačji odreče zavisnosti němačke. *Ludovik* (g. 846) 's velikom vojskom udari na njega, nadvlada ga i digne s prestola, pa na njegovo město postavi Radislava unuka njegova. *Radislav* ***) najsilnii izmedju moravskih knezo-

---

*) Ne dakle do Savine (San) u Celjskom, gdě je Privina imao samo pojedine gradove n. p. *Podverbovec*. Tek njegov unuk *Braslav* u one je krajeve dublje pružao svoju vlast. Nu sa svim tim bila je Privinina dàržava uz oba kraja Drave.
U.

**) Privinin grad *Mozaburg* tražiše někoji medju Celjem i Optujem, drugi opet u Koruškoj, a sad se traži oko Blatnoga jezera, gdě (kažu) još sada ima od njega razvaline, (što slavni pěsnik *Slávy Dcere* putujući lani tuda i potvàrdjuje).
U.

***) U župi Male-Nedělje blizu Ljutimira (Luttenberg) ima dvě

vah, preměsti svoj prestol u *Děvin* (němački *Teben*, blizu Požuna). *Radislav*, videći silu *Karla Vel.* vèrlo razkomadanu, smotri u tom priliku, sa svim se odcěpiti od němačkoga kralja Ludovika. Sdruži se dakle s českim vojvodom *Hostovitom*, s bugarskim knezom *Bogorisom* i s drugimi slovenskimi poglavicami. I naš gornjopanonski *Radbód* odmetne se od kralja Ludovika i s Radislavom krene, i *Karlmana* sina Ludovikova povukavši za sobom na stranu Radislavovu. Uslěd toga sbaci kralj *Radbóda* sa županstva, pa bratju *Vilhelma* i *Engelšalka* za župane postavi. Ova dvojica se pokazahu, kad Ludovik s Moravani boj zametne (g. 853), puno silna i snažna, otevši povelik komad Rakovske Moravanom. Karlman pako krene sa svojom vojskom, i našu pokrajinu (Štajer) osvoji; odtěra rečenu bratju, a Radbóda opet pozove u svoju čast. Tim korakom svoga otca vàrlo razsàrdi, nu malo poslě ipak primiri, uslěd česa mu se Gorutania opet povrati. Od to doba bio je *Karlman* najveći pomoćnik pri satarisanju i dokidanju slovenske snage i vlasti.

Čim se *Radislav* (g. 865) proti Němcem uzdigne, i po Panonii plěniti stane, udari *Karlman* na njega. *Privina* krene s Němci. *Radislav* bude nadvladan, a *Privina* od svojih někadašnjih zemljakah Moravanah ubijen. I tako već onda udari nevolja na Slovence, Privininu dàržavu steče sin njegov *Kozil*.

Silan i izmedju sviuh slovenskih poglavicah najstrašnii *Radislav* odabere svoga stričića Svatopluka za skupnovladaoca i naslědnika u vladi slovenomoravske dàržave, pa opet (g. 870) zametne rat s Němci; nu bude od Karlmana uhvatjen, u Rězno odveden, oslěpljen i u kloštar zatvoren, gdě i domalo umre. — *Svatopluk* već pod svoju mladost vàrlo mudar i na

---

vesnice (sela): *Radoslavei* i *Moravci*, koje nas živo spominju na Radislava i Veliku Moravsku. Takojer kod Makolah u Celjskom kotaru ima město, koje se zove *Radislav*.

U.

svaku pogibel naučan i gotov, nemože pregorěti, nego sve misli i razmišljava, kako bi sve Slovence u jednu veliku četu složio i izpod nemile i okrutne oblasti němačke oslobodio. Karlman medjutim (g. 871.) udari iznenada takodjer na *Svatopluka*, uhvati ga i povede okovana za sobom. Nu budući mu se sa svim tim nikakova krivnja dokazati nije mogla, bude opet iz sužanstva pušten, cesarski nadaren i tako naměstjen kod vojske bavarske kao vodja proti istim Moravanom. Nu kako bàrzo dodje *Svatopluk* do svojih Moravanah, složi se opet š njimi i toli žestoko nasàrne na Bavarce, da ih zdravo izsěče. Malo tko cělu iznese glavu. Tom nesrěćom budu Bavarci primorani sve slovenske sužnje izpustiti u zaměnu sužanjah něměčkih od *Svatopluka* zarobljenih. Ta pako dobit Svatopluka tako uslobodi, te nije prie mirovao, dok nije sve razne slovenske grane izokola pod svoju šibiku skupio. I Gorutanci stadoše se odmetati od vlade něměčke, i *Karlman* bude primoran š njmi bojak biti. Usléd toga stadoše Němci sa svakom granom slov. pogadjati se opet posebice, nu bez koristi. Medjutim se kralj Ludovik prestavi, a *Karlman* se uzpne na prestol kraljevski (g. 876). I on malo za tim umre (g. 880) od kaplje udaren, i tako njegovog mladjega brata Ludovika sve po njem dopadne, samo Gorutania (Koruška), ostane Karlmanovomu bezzakonjemu sinu Arnulfu *). I ovaj Ludovik (g. 882) umre ostavivši dàržave svoje bratu svomu *Karlu Debelomu*. Taj Karlo prozove se takodjer cesarom rimskim. Medju tim budu sinovi bratje *Vilhelma* i *Engelšalka* sbačeni sa županstva, a *Aribo* na njihovu čast postavljen. Nu malo poslě opet ga ta děca protěraju iz županije, a *Aribo* se uteče pod moćno krilo *Svatoplukovo*. Tim baš Svatopluku ugodi, zašto se on nad Engelšalkom još nije osve-

---

*) Arnulfova mati zvaše se Luitwinde (Ljudevita?), pa je, kao što se pripověda, bila našeg slov. roda. *U.*

tio. Ti mladići priteku pod zaštitu Arnulfovu. Svatopluk zaište, da mu se izruče, nu kad Arnulf neće da zadovoli zahtěvanju njegovu, a *Svatopluk* provali u pokrajine njegove, gdě dvanaest danah plěniaše nikomu nepraštajući. I *Bratislav* ili *Bratslav* *) sin Kozilov i Privinine dàržave vojvoda, dàržao se je Svatoplukovacah.

Na to *Karlo Debeli* (g. 884) dodje s nebrojenom vojskom nad *Svatopluka*. Nu on se kao i *Bratislav* opet pogodi š njime, koj mu pusti Panoniu cělu, dakle i dio jedan od našeg Štajera. Němci toga Karla, nemogući ga tàrpiti, sbace s prestolja, pa koruškoga Arnulfa na njegovo město kraljem proglase. Arnulf dodje (g. 890.) u Panoniu i velikomoravskoga vojvodu Svátopluka, koj se je medju tim kraljem prozvao, kraljevskim načinom pozove k sebi na čast, i priateljstvo njegovo ištuć, zaprosi ga u kumstvo svomu bezzakonjemu sinu, kojemu u kàrstu naděne njegovo ime t. j. *Svatopluk*. Dapače kralj Arnulf *Svatopluku* ustupi onu od Čehovah bojevinú (Tribut), na koju su već za cesara *Karla Vel.* morali privolěti, naime svake godine dati 120 volòvah i 50 markah srebra. To biaše Čehom prilika odpadnuti od Němacah, a Svatopluku povod velike ponositosti. — Svatopluk stane opet nemirovati. Na to Arnulf dodje u Rakovsku (Austriu) i tu Svatopluka dočeka. Svatopluk nedodje, Arnulf krene dalje put Panonie, i tu Bratislava na svoju stranu primami. Za stanovitie nadvladati i satrěti silu Svatoplukovu dodje Arnulf na tu nesrětnu miso, te on Magjare u pomoć proti njemu pozove. On dakle strašnu nebrojenu vojsku od Franakah, Bavarah, Alemanah, Rakužanah i Štajeràcah nakupi i sa zapada u veliku Moravsku š njom provali. Bratslav mu pomogne.

**) U župi Polenščaku prama iztoku od Optuja ima jedno selo, koje se zove *Bratslavci*. I tàržić *Braclovce* ili *Braslovce* (Frasslau) čini se da je primio od njega ime. *U.*

S druge strane nahrupe Magjari. Grozne te vojske čitave četiri nedèlje bez prestanka po Moravskoj tako strahovito plěne, robe i ubijaju, da do mala sve gladko sharaju. Nu sa svim tim dàrži se Svatopluk tako hrabro i junački, da mu sve te vojske nahuditi nemogahu, već isti Arnulf dodje u pogibel smàrti. Uslěd toga poruči bugarskomu kralju, da nepošilja više Moravancem soli, pa i sám dodje (g. 893) opet većkrati u Moravsku plěnit i robit, nu nevrati se nijedan put bez kàrvavih glavah.

Magjari, hunsko pleme, došavši iz Azie najdu time stazu u naše krajeve, pa se i nedadoše više odtuda odvàrnuti. Budući su někada i Hunovi, a potom njihovi pokolěnci Obari u Panonii sědili, to time i Magjari nadju někakvo pravo osvojiti ju i privlastiti za se, već na pragu pokazujući, kako će u naprèdak u našoj prekrasnoj zemlji gospodariti. Kao što někoč Huni i Obari, tako su i sad Magjari stare ljude škopili, mlade žene kao živinu za sobom vodili i svoje skotske želje už njih gasili. Dapače (g. 895) poharaju Panoniu čisto i gladko.

Kada Svatopluk, izlazivši iz svojih tvàrdjah, spazi, kako su nemilo pokrajine njegove sharane, i vidi, da mu od tolika bogatstva i gospodstva ništa neostade nego pogorišta puna dima i pepela i oči za razplakati se nad tolikom nevoljom, i on malo poslě od prevelike tuge sklopi oči za uvěk. Njegova dva sina *Mojmir* i *Svatobog*, nemogavši se pogoditi za očevinu, dadoše se od Bavaracah tako podpiriti i razbratiti, da se i rat izmedju njih zavàrže. — U toj smutnji počeše Magjari svoju vlast sve duže dalje pružati, harajući, tako da se isti Arnulf poradi njih toliko zabrini, tě *Bratslavu*, koj je pored gospodstva nad dàržavom Privininom i nad županiom medju Dravom i Savom gospodovao, takojer čuvanje panonskih medjašah izruči. *Arnulf* (g. 899) umre, a sin njegov *Ludovik* u svojoj sedmoj godini bude ozvan za kralja němač-

koga pod imenom *Ludovik*, spriděvkom *Děte*; Velika pako Moravska razpade *).

Čim se na prestol němačkoga kraljestva posadi děte jedno, divji magjarski čopori, pod vodjom svojim *Arpadom*, strašno nahrupe u našu Štajersku zemlju, harajući tja do Bavarie. Ti okrutni divjaci (g. 900) kraj rěke Ense do petdeset miljah naokolo sve gladko sporobe, množinu naroda potuku, žene od njih nesramno oskvàrnjene najposlě za kite (upletnjake) svezane odvedu za sobom u sužanstvo, misnike i kaludjere pokolju, a càrkve i kloštre požegu. Dapače od trupah ubijenih praviše si stole i klupe, poslě kako su iz njih topla sàrca izrězali, i njihovom toplom kàrvcom zdravice si napijali. Uslěd okrutnostih ovih sakupiše se bàrže bolje Rakužani (Austrianci) i Bavari, potuku 1,200 Magjarah, sagrade kraj rěke Ense varoš Ens, koju tvàrdimi i jakimi bedemi obkole. U to doba prestavi se takodjer slovenski vojvoda Bratslav, po svoj prilici od Magjarah ubijen. Magjari se pojave (g. 901) opet u našem zavičaju i u Koruškoj toli strašno, da sve izpred njih odběži u šume i na visoke planine. Nenašavši naroda za ubijanje i vodjenje u sužanstvo, oni sve lěpo sporobe, poplěne, i za sobom odvuku. Druge godine (g. 902) provale opet pod svojim vojvodom *Kusulom* u Štajersku i Korušku, nu tu jih hametom potuku i njihovog vojvodu Kusula ubiju. Poslě toga se okrenu u Sasku, i Rakužani veoma se zabrinu, da nebi opet vratjajući se kroz naš Štajer na njih udarili. Kralj *Ludovik* porad toga svu gospodu i biskupe zemaljah svojih

*) Cesar Arnulf (g. 898) a Ludovik (g. 903) dao je *Svatobogu* sinu Svatoplukovu vlaštine někakve kraj Mure i Kàrke. Od ovog slovenjo-kraljevskog *Svatoboga* iztiču potlanji grofi *Sedlički* (Seltschach), *Brežki* (Friezach) i Dietrichšteinski. To je dakle jedina bila nadoknada za toli slavnu kraljevsku očevinu, za dàržave *Svatopluka* najslavniega u IX. stoletju Slovenca, koj je bio pozvan Slovencem biti ono, što je bio *Karlo* (Veliki) Němcem. *U.*

pozove na sabor u Sv. Florian rakuški. Na tom saboru odluče, da se troja vojska proti Magjarom na noge postaviti ima. Rakuški župan Leopold dobi naručak, jednu vojsku prěko Dunava prebaciti. Grof *Sighart* Semptaški i grof *Isengrim* čuvasta šajke i ladje na Dunavu. S ove strane Dunava zapovědao je nad tretjom vojskom soligradski biskup *Teotmar* s ostalimi biskupi i opati. Kako se Magjari primaknu i biskupe te i opate zagledu, toli žestoko s běsnimi svojimi konji na nje nasàrnu, da jednim mahom sve pod svoje sablje okrenu. Gotovo svi biskupi, opati i grofi do poslědnjega poginu. Ob noć prebrode Magjari kradom Dunav, te i Leopoldovu vojsku izsěču. Tu pogibe on sa 19 drugih grofovah i plemićah. Kralj *Ludovik* s bavarskim grofom *Arbom* i posavskim biskupom *Burkardom* jedva što iznese živu glavu i uteče u Pasavu. Magjari naš Štajer osvoje od Ensa rěke do Rabe, a od Rabe tja do Save, i kralja *Ludovika* primoraju, da jim platja bojevinu (g. 908). Poslě toga krenu Magjari na Duringe i Sase. Kralj *Ludovik* zapovědi Alemanom i Frankom pod pedepsom věšalah oboružati se i na boj spremati proti vratjajućim se Magjarom. Štajerci, Korušci i Rakušani moradu poslati pomoć. Magjari vratjajući se potuku Alemane i Franke, nu od Štajeracah, Korušacah i Rakušanah budu kàrvavo potučeni. Kralj Ludovik umre (g. 711) i za kralja němačkoga bude izabran i proglašen franački vojvoda *Konrad.* Magjari se opet pokažu (g. 912) u Duringah i Frankovskoj, na drugu godinu u Alemanii, nu budu kod rěke Ina tako zdravo izsěčeni, da ih jedva 30 živih kući uteče. — Kolike je tada bilo lěpe prilike otim nedomaćim divljakom sasvim doći do glave i protirat ih iz slovenske Panonie. Ali bavarski župan *Arnulf,* koj ih je bio na tako malo dotrěbio, soholi se i pobuni proti kralju. *Konrad* bude prisiljen s njime se tući, dok ga nenadvlada i neprotěra. Medju tim su se opet Magjari razabrali i skupili, navalili na

Franke, Sase i Duringe, te napokon istoga *Konrada* k velikoj platji i godišnjoj bojevini primorali. Kralj *Konrad* I. (g. 919) umre, a saski vojvoda *Henrik* bude kralj i cesar. Ovaj se znade bolje braniti od Magjarah tvàrdjami i oklopnici nego ikoj od predjašnjih kraljah. Taj je *Henrik* bio toli srětan, te je jednoga izmedju njihovih poglavicah (po svoj prilici vojvodu *Sultana*) uhvatio, pa im ga drugčie neda na odkupe, nego pod tom pogodbom: da će se mahnuti prie deset godinah š njima bojak biti. Medjutim je cesar *Henrik* svoju vojsku dobro ojačio i uvěštbao, gradove i varoši čvàrsto bedemi ogradio, i brašnom providio.

Tek što proteče ovih deset godinah, već se i ujave opet magjarski poslanici ištući bojevinu. Nu Henrik dade stara hàrdjava psa ošišati, uši mu i mošnjice odrèzati i toga psa poslanikom izruči, govoreći: »Evo vam platje! ponesite ju poglavici vašemu, ako oće šta boljega, neka dodje, pa uzme.« Magjari se na toliku oholost vàrlo razljute, natěraju vojsku od 300,000 momakah i nahrupe na Duringe i Sase. Tu su se opet jedan red dobro napili. Već ih durinžki i saski plemići stamane do 50,000; ostalim ide cesar Henrik sa svojom vojskom u susrět; i kada se te dvě vojske sudare, toliko je bilo klanja od jutra do večera, da 150,000 Magjarah màrtvih na mejdanu ostane, a ostalih 50,000 Henrik uhvati. Tim sužnjem dade cesar Henrik ruke odseći, nose i uši odrèzati i takó ih upraviti do magjarskih medjašah, zapovědajući im, neka kažu svojim rodjakom: »Ovo je bojevina! koga za njom želja nosi, neka si dodje po nju!« — — Kod ove Henrikove vojske bilo je takodjer više hiljadah snažnih Stajeracah, Korušacah i Kranjacah, koji su baš junački Magjare tukli. Poslě je bila Magjarom mirna krajina, dok je *Henrik* u životu bio. On umre (g. 936), a njegov sin Oto I. bude kralj i cesar. Magjari (g. 942) navale opet u gornju Panoniu, t. j. u Rakušku i Štajer, i premda ih nadvlada rakuški župan *Bertold*, a

oni si ipak jedan dio Štajerske privlaste. (G. 948) dodju opet u Norik, a po drugoj strani nahrupe u Aglaj. Tu ih bavarski vojvoda i naš župan *Arih* dva put potuku i Aglaj im s nebrojenim blagom otmu. Nu kad se njihove vojvode kao n. p. *Lehel* zakleše, čitav božji svet nadvladati, najpače němačke si pokrajine podložiti, to oni nikako mirovati nemogahu. (G. 955) dodju sa strašnom vojskom (100,009 m.) u Bavarsku, kazujući: da ih ništa nadvladati nemože, razvě ih zemlja neproždere, ili se nebo nad njimi neprolomi. Padnu pred grad Augsburg. Cesar Oto I. u malo što se od njihove množine sasvim neprepadne, nu uslobodjen od augsburžkoga biskupa sv. *Uriha* sakupi 50,000 čilih momakah, zapovědi post i molitve, razredi svoju vojsku na osam četah. Pàrve tri čete biahu puci iz Bavarske, Rakuške, Koruške i Štajera; četvàrta četa Frankovci, peta najhrabrii od sviuh ostalih četah izabrani vojaci, šesta i sedma Švabe (Schwaben); osma sastojaše od hiljade Čehah. Baš 10. Kolovoza, na dan sv. Lovrenca — udari Oto na strašnu tu silu Magjarah i Ugarah *).

Tri dni trajaše grozna i kàrvava bìtka. Tretji dan odàrži Oto mejdan. Od Magjarah i Ugarah gotovo sve pogine, koje na mejdanu, koje u rěci Lehu. Što se je po selah razběglo, to bi sa seli požgano i spaljeno, a uhvatjeni u veliku jednu jarugu pobacani i tu živi zakopani, ili sa svojimi vodjami pověšani. I dva njihova grozovita kneza i vojvode *Lehela* i *Verbulža* Oto s drugom trojicom oběsi. — Tu je opet jedan red nedositne grozne Magjare našlo zlo jutro. Pri toj kàrvavoj prilici opet su se Štajerci osobito junački dàržali i čitave čopore razpàršenih Magjarah poklali.

---

*) *Ugri* zovu se Slovenci u Ugarskoj stanujući, koje su *Magjari* pod silu sa sobom u boj těrali. Od sěvernih Slavenah imenuju se *Ugori* ili *Węgrowie*, t. j. u gorah stanujući (!).

Po toj bitki opet se je Rakuško, Štajersko i Koruško otelo Magjarom i ta je slavna dobit naše i němačke pokrajine oslobodila od grozovitoga biča, koj je već šestdeset godinah svojim bolnim mahom nad njimi běsnio. Od Magjarah nije više ostalo nego sedmorica; i ovi su samo bez ušiuh svoje glave donesli kući k svomu vojvodi *Sultanu.* — Eto se je opet lěpa desila prilika Magjare tako na malo dotěrane iz Panonie iztěrati, ili rodnim domaćim podložiti, gdě bi se po svoj prilici bili poslovenčili, — nu zaludu! Svatopluk je već trunuo u zemlji, a drugoga matora nije bilo; — i tako se je magjarski vojvoda sa sviuh stranah počeo ogradjivati i utvàrdjivati: s Lajte od Němacah, s Morave od Slovenacah moravskih, sa Alute od Karavlahah, sa železnih vratah od Sàrbaljah, naselivši svoju praznu zemlju Rusi, Pečenci (Pečenegi) i drugimi narodi. Tako su Slovenci Magjare, te tudje došljake, u tih lěpih, krasnih, plodnih, někada slovenskih ravninah ostavili na svoju sve veću sramotu i nevolju. —

U to doba prestade staro ime *Panonia.* Jedna strana od nje nazove se *Ostrih* (Estereih, Rakuško), najveća strana *Ugarsko,* a naša strana *Štajer.* Kao što něgda *Karlo Vel.* tako je opet i cesar Oto postavio župane u Rakuško i Štajer, da ih brane od Magjarah. Takovih županah ili medjašnjih knezovah (grofah) bilo je tada u Štajeru četiri: *Trungavski* (poslě Štyrski), *Epinštajnski, Žunečki* i *Gorotanski,* koj se je poslě *Curianski* (Ziringer) zvao. Ti su župani bili pàrvi vlastni gospodari, kako se je naša zemlja od Panonie i Norika odtisnula i Štajer nazivati počela. Pored gori naimenovanih bilo je još takojer drugih manjih knežiah (grofiah), n. p. *Ljubinska* (Leoben), *Hàrvatska* (Chrauvath), *Muričinska* (Mürz), *Aplenačka* (Afflenz), *Enska, Bernačka* (Berneck), *Gradska, Mariborska, Optujska* i *Celjska,* a poslě ovih *Gomilička* (Gamlitz) i

Lipnička (Leibnitz *). Mariborski su knezovi bili najjači, zašto njihovo je bilo gotovo sve, što dan danas zastire kotar Celjski. Knezovi ti dobavljali su se duže veće sile i vlasti; osobito su se knezovi Trungavski proslavili junačtvom i vitežtvom svojim proti navalicam magjarskim. Zarad takovih je hrabrih činah već Otokar I.**) (knez Trungavski) knežtvo svoje od cesara dobio u vlast. Kad je poslě kod Ense tvàrdi grad Štyr sazidao za čuvati zemlju od Magjarah, i tuda svoju stolicu preněo, poče se imenovati knez štyrski ili štajerski.

Od toga je dakle kneza stekla naša štajerska zemlja svoje ime, a pošle su se štyrski grofovi sve veće vlasti i sile domogli. Kad su Magjari i Ugrovi za mladoga cesara *Otona* III. s velikom silom provalili opet u Rakuško i (g. 984) nepodobno okrutno postupali po Rakuškom i Štajeru, uzbio ih je Otokar I. s pomoćju rakuškoga župana Leopolda. Njegov sin *Otokar* II. pratio je (g. 1026) cesara *Konrada* II. u Italiu, pa je poslě za tu službu dobio od njega grad *Anasburg* i varoš *Ens* sa svom okolicom. Od ovoga je sin *Otokar* III. Magjare, koji su po našem Štajeru oko Drave i tja do Save gàrdno plěnili i harali, kod Optuja junački uzbio i razpàršio. Kako štyrski, tako su se i ostali knezovi kàrvavo izmedju sebe otimali za svoja dobra i vlast svoju sve dalje pružali i razastirali. Štyrski knez razširio je svoju zemlju do Hrovata (Chraubata) i Ljubna; Epinštainski oko Mure i Rabe, Žunački (g. 1002), već od Vojmirskih (Weimar) u celjskih, mariborskih i optuj-

*) Ova su imena gotovo sva slovenska. *U.*

**) Otokar je slovensko ime, izvira ili od rěči *otok* (insula) ili od *otac* (!), kao što su se često Otokari nazivali Otci. Takojer njihovo priděvno ime *Babenberger* izvadja se od slovenskoga (zvala se je najme njihova krasna pramati *Baba*, koja je bila iz knežke saske kuće). Ovi pako naši Otokari proiztiču od slovenskih knezovah naselbine *Horvatske* i *Ljubinske*. *U.*

skih krajevih. Epištainski su takojer i Curinskomu u kneživju njegovu dopirali. Cesar *Henrik* II. je takojer arkibiskupu soligradskomu sve potvàrdio (g. 1057), što je dosad posvětna steko, t. j. Mozirje (Prassberg) u Celjskom, Optuj, Ziup *) kod Sulpe (Sulme) sa svimi kolicimi okolicami do Mure i Lužnice (Lassnitz), zajedno i Landsberg i Susele (Sausal **). Istoj arkibiskupii poklonio je već Ludovik Pobožan Brežce (Ran) (g. 858) i Seunce (Lichtenegg, g. 861)), kao i Landsberg i Sisule i Lipnicu, potvàrdivši joj takojer župu Poljice (Pöls).

Kako su němački biskupi stekli gradove i velikoga se domogli blaga, stade se duhovna vlast natěcati s posvětnom, rimska sa cesarskom, i nadkriljati ju. Osobito pako se je medju cesarom Henrikom IV. i papom Gàrgurom VII. velika i žestoka zametnula razpra; cesar je najme od němačkih biskupah potaknut Sasom tako gàrdno dodihavao, da ga (g. 1076) kod sv. rimske stolice obtužiše. To je Gàrguru bilo vatre pod njegov kotao, zašto da se je već bio na to odlučio, duhovnu vlast nad posvětnom uzvisiti i kralje i cesare, ako se nebi vladali polag zapovědih càrkve, izprokleti (in den Bann legen) i sa prestolah bacati i t. d. Papa dakle Gàrgur VII. pozove cesara Henrika IV. u Rim, za razlog dati njemu o tomu što je učinio. Henrik s toga razljutjen, pozove němačke bi-

---

*) Ziup bio je stari grad blizu Lipnice, možebiti baš sa svim do nje. *Ziup* znači možebiti slovensku *župu* (ili *županiu?*). Dva ova grada bila sta u neprestanoj raspri dotle dok nije propao Ziup i razrušio se, a *Lipnica* nad njim uznikla i razastàrla se. *U.*

**) Kao što je *Lipnica* ime slovensko, tako isto su i *Suseli*. Tu su po svoj prilici bili Slovenci onoga roda, koji sad žive oko Moldave, Labe ili u Ruskoj. Čim su bili Slovenci toga kraja primorani poněmčiti se, počeše se njihove naselbine zvati *Sausal*. A drugih slovenskih imenah po dolini Suselskoj ima još dan danas više od polovice. *U.*

skupe na sabor u Wormo, ištući da se sbaci Gàrgur s časti i stolice papinske.

I Gàrgur papa od svoje strane sastavi sabor u Simu, u kojem proglasi Henrika sbačenim i lišenim prestola cesarskoga. Medjutim i drugi němački biskupi i knezovi medju sobom zaključe, da se ima drugi kralj izabrati, a Henrik u Rim odpraviti. Uslěd toga se Henrik sbilja sa svojom pàrvo zabačenom ženom spremi put Rima (g. 1077), putujući sa ženom i děcom po vàrlo ljutoj zimi preko visokih pogibelnih planinah Savojskih. Odmah kako Henrik stigne u Italiu, sakupi se plemstvo od sviuh krajevah oko njega zahtěvajući, da se prie sastavi velika vojska, pa onda da ide na susrět papi. I papa tako se njega uplaši, da se u tvàrdi jedan grad Lotrinske udovice Matilde zatvori. Henrik dodje uprěd taj grad moleći za dozvolenje doći pred obraz pape. Jedva da se Gàrgur prigne na tu prošnju, najme: dati cesaru dopuštenje činiti u tom gradu pokoru za svoje čine. Henriku bude otvoreno — do vratah unutàrnjega bedema, gdě tri noći u prostoj debeloj košulji na ljutoj zimi bos i gladan čekaše, dok mu se neizreče sud. Tek četvàrti dan pusti ga papa preda se i njemu reče, da ima odstraniti svoje savětnike, svim rimskim papam biti podložan i pokoran, i da nesmie prie nikakvih kraljevskih biljegah i uresah nositi, dok zahtěvanje to neizpuni. Ovo gàrdno poniženje i italskih knezovah preziranje učini, te je Henrik u hitnji toliko vojske sakupio, da je obkolio grad Kanovu i papu u njega zatvorio. Medju tim němački knezovi nahuštjeni od rimskih legatah, švabskoga kneza Rudolfa za kralja proglase. Ovomu kralju pošlje papa Gàrgur krunu sa slědećim napisom:

»*Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolfo.*«

t. j.

»*Stěna je dala Petru, Petar daje krunu Rudolfu.*«

U tu razpru bila je i naša Štajerska zapletena, budući su se soligradski i aglajski biskupi dàržali papine strane. Nu aglajskoga patriarka Henrik poslě vratjajuć se iz Rima na svoju stranu dobie. Taj mu otvori put, a Henrik kao vihar nasàrne na Pasovu i Soligrad, poslě i u naše gornjo-štajerske krajeve udari i sve bez milosti skonča (g. 1078), soligradskoga arcibiskupa protěra a drugoga na njegovo město postavi. A taj je soligradsku stolicu i kloštar Admontski strahovito sharao. Tako isto i po Rąkuskoj, budući je župan Luipold napokon prelazio na papinu stranu, bude sve porobljeno i požgano i sharano. Na to papa opet Henrika prokune, a Henrik papu svàrže, a drugoga za papu postavi. Najposlě isti cesar i papa Gàrgur s vojskami se sudare. Tako ta razbojna smutnja uztraje, dok papa Gàrgur (g. 1085) neumre i ostali se Henrikovi suvražnici neprestave na mirnii svět. Poslě Gàrgura bude Vàrban II. papom izabran. I ovaj cesara Henrika zajedno š njegovim papom prokune, i cesarevića Konrada proti svom otcu uzbuni. Papa *Vàrban II*, (g. 1099) baš na umoru budući, primiri se, ali njegov naslědnik papa *Klemens III.* potvàrdi prokletstvo cesara, a němački knezovi njegova mladjega sina Henrika V. (g. 1105) za kralja prozovu i krunom okrune. Papini priatelji te i ovoga proti otcu pobune. Te razpre napokon smàrt zaglavi. Cesar Henrik IV. umre (g. 1106), a sin njegov Henrik V. bude kralj. I on se pobocka s papom, dok se ipak opet napokon neprimiri.

Za domoći se laglje najvišje svoje vlasti i sile odrediše rimske pape kàrstonosnu vojsku u svetu zemlju poslati. Saraceni (Turci) su najme Palestinu, tim i Jerusolim i ostala sveta města pod svoju demeškinju okrenuli, i sa svećenimi městi i kàrstjani toli okrutno postupali, da su gàrčki cari papu u pomoć zaprosili. Papa Vàrban II. sazove na Francuzku velik sabor (g. 1095). Tu on i *Petar Pušavnik (Piere d'*

Amiens) svojimi nadutimi rěčmi narod tako razpale i nagovore, da se sila ljudih sastavi i na bojni put u svetu zemlju spremi. Ta vojska, *kàrstonosna* imenovana, krene put Dunava u Rakusku i Ugarsku, gdě joj se sve više naroda pridruži. Ti su kàrstonoše svuda putem židove okrutno preganjali, sve robili i plěnili, gdě su god bili prošli, poradi česa ih je sila po Ugarskoj izsěčena. Nakupivši se i na drugih krajevih čopori ovakovih kàrstonošah stigne u Carigrad toliko silnih četah, da su Turkom grad izza grada, kulu izza kule pooteli, i tako hàrvajući se pod isti Jerusolim pali. Budući stoji grad Jerusolimski na stěni jědnoj, pa je i naokrug samimi gorami obkoljen, nemogahu ga podugo osvojiti. Napokon udare na njega sa strane Uljske gore, osvoje ga d. 15. Sàrpnja g. 1099, a *Gòttfried Bouillonski* uspe se pàrvi na bedem. Tim nasàrnu i ostali za njim, dok grad nepreotmu Turkom. Poslě kako su neděliju danah ubijali Turke, spremu se kàrstonoše u pokornih oděćah i bosonogi na sveta města. Zatim proglase Gottfrida Bouillonskoga kraljem Jerusolimskim, nu on na městu, gdě su odkupitelja věnčali tàrnjem, neće da prime krunu na glavu, nego se voli imenovati braniteljem božjega groba. Kako stigne u Europu glas, da je Jerusolim na juriš osvojen, opet se po Europi nakupe sa sviuh stranah nove čete za osvojiti i ostalu Palestinu. Bavarski vojvoda *Welf*, soligradski arcibiskup *Tiemo*, pasavski biskup *Urih*, i admontski opet *Giselbert* dodju s novom vojskom (g. 1101) u Beč. Ita Luipoldova mati spremi se š njimi. Ti kàrstonoše projdu srětno kroz Ugàrsku i Gàrčku. S dolnje strane dospie i druga vojska, koja se š njimi složi i tako u Karamansku unidu.

No tu sila Karamanah iz gorah nasàrne na njih, te ih toliko ubije, da od 160,000 jedva 3000 uteče. Itu zarobiše i zajedno s ostalimi uglednimi ženami Turkom prodadoše. Arcibiskup *Tiemo* izdahne od

groznih mukah; Giselbert umre u Palestini, Urih se izbavi i kući povrati.

Medjutim umre i naš štirski knez Otokar III. Za njim slědjaše sin njegov Otokar IV. (g. 1088). I ovaj umre (g. 1122), a njegov sin Leopold naslědi ga u vladi. Za ovoga Leopolda poče se naša štajerska zemlja sve više sastavljati.

Tělo, življenje, oděća, jezik, običaji.

Struk, lice i način življenja Němacah i Slavenacah opisalo se je u priašnjem poglavju. Od *Karla* pako, koj se nezvaše bez uzroka *Velik*, trěba i to napomenuti, da je bio deset pedanjah visok, okrugle glave, dugačkoga lica i nosa, širokih grudih i širokoga vrata, visokoga čela, velikih modrih očiuh, pronicajućih, kad bi poštena čověka gledao, a strašnih, kad bi se razljutio. I glas njegovih rěčih bio je silan i jasan, nu od prirode imao je Karlo mirno sàrce i prijatan pogled. On živiaše vàrlo prosto i uměreno, za to se i do svoje 69. godine ni razbolio nije. Bio je pak tako jak, da je golom rukom podkovu razlomio, i jednim mahom čověka razkolio. Tako isto nosio je prostu oděću od platna i sukna, što su njegove žene i kćeri izatkale, nu kad je sědio na zlatnom svom prestolu, vaskolik je sjao zlatom i dragim kamenjem. Němački je i latinski jezik cěnio najviše razvě svojega franačkoga narěčja. — *Svatopluk* (slovenski Karlo) bio je čověk bistre, razumne glave k svakoj izvàrstnosti prikladne; u ostalom bio je S. žestok, slobodan, smio, izkusan i nàučan nà svaku pogibel i gorući ljubitelj svoga naroda i njegove narodnosti. Bio je (kako se na slikah vidi) srědnjega stasa, slovenskoga okrugloga lica, a u svojoj vojvodskoj opravi imao je krunu na glavi, u desnici mač, na tělu kratku suknjenu dolamu, a prěko nje dugački kožuh na način kabanice. Svoje su brašno (živeš) Slovenci i Němci vadili iz njivah, vinogradah, od domaće živine i od zvěrine. A ondě, kud su

vojske prolazile, gladovali su. Nošnja je u to vrěme bila kod Němacah franačka. I gorotanski Slovenci počeli su bili nositi němački (?) kroj; nu naši Slovenci (Doljanci) nisu htěli odložiti svoje prostrane naredne nošnje. Němačka im je oděća bila omrazna. *Jezik* němački bio je onda još sirov i neokretan. Usuprot tomu bio je jezik slovenski već onda mnogo tanahnii i ugladnii. Slovenci su naime svoju rěč već davno polag gàrčkoga izobražali i spretali, takodjer i pismena od Gàrkah uzeli dodavši několiko svojih za vlastite im glasove. Po Maćedonii, Trakii i drugih gàrčke carevine predělih bili su već davno naseljeni Slovenci, bivši u dvoru bizantskom u velikih častih i dostojanstvih. Slovenski se je jezik u narěčju sàrbsko-hàrvatskom i bugarskom već prie mnogo prilagodio slici gàrčkoga, što se vidi iz sv. pisma, koje su Slovenci već u 9. stolětju na svoj jezik preveli, i koj se je prevod takojer k moravskim, panonskim i gorotanskim Slovencem doněso, gdě su to narěčje dobro razuměli, budući je to narěčje sasvim srodno s dolnjim, a onda još kamo bliže nego li u naše vrěme. Evangjelsku pověst od Samaritane prilažem ovdě iz istoga pisma (*vid. Luka X.* 30 — 36.) — »Člověk někij shoždaše ot Jerusalima v Jerihon i v razbojniki vpade, iže svlekše jego, i jazbi vloživše otidošja, ostavlše jele živa sušča. Po slučaju že svjaščenik někij shoždaše putem tem, i videv jego mimo ide. Takoždezě i Levit, biv na tom městě, prišed i videv mimo ide. Samarjanin že někto grjadij priide nad nego, i videv jego, milosrdova. I pristupl objaza strupi jego, vlivaja maslo i vino. Vsadiv že jego v gostinicu i prileža jem. I na utria izšed izem dva srebrenika, dast gostiniku i reče jemu. Prileži jem, i ježe ašče priiždiveši, jaz, jegda vzvraću sja, vzdam ti.« — Pored němačkog i slovenskog jezika bio je takodjer latinski gotovo obćinski. — Narav němačka bila je onda velika sàrditost i okrutnost sve u boju

potući. Slovenska pako narav bila je nesrětna nesloga i razdruženost izmedju sebe. Drugi su bili običaji: odrězati nos, izvaditi oči, izčupati jezik, odsěći ruku, potajno ubijati: svi ti zli običaji bili su svakidanji. Na *čini*, *uzroke*, *obranje* i. t. d. tvàrdo se je věrovalo, *věštice* su i vilenike palili, tako isto i krěsnike ili one ljude, za koje su kazali, da pripravljaju zlo vrěme, gràd, i. t. d. Nepravednost, nedàržanje obetjanjah, krive prisege, prekàršenje zakona itd. bila je stvar obična i svakidanja.

Budući su u ono doba našinci i s Magjari imali mnogo posla, a mi oćemo i o njih posebice da govorimi. — *Magjari* su bili pleme hunskoga ili obarskoga kolěna. Od izvora bili su malena nu čila struka, hàrdjàvožuta, čudna obraza, dubokih očiuh, malenoga zavàrnutoga nosa i ošišane glave. Njihove su žene bile gadne, nu směle i junačke, na sve tegobe života naučene, gledeć na divjost i okrutnost iste svoje muže nadkriljujuć (sužnji su od Magjarkinjah puno više propatili nego od istih Magjarah). Svoj potlanji lěp stas i obraz stekli su Magjari po drugih najpače slovenskih ženah, koje su jatami odaganjali iz naših i drugih krajevah. Magjari su živili od zvěrine, od druge živine i od plěna. Njihova je bila oděća skrojena od živinskih kožah, od kojih su si takojer šatore šivali. *Jezik* njihov bio je lagahan, sirov, malobesědan; u bojnih prilikah vise nalik na divji grozni krič (Schrei) nego li na čověčji govor. Tek poslě kako su u njega primili po hiljade slovenskih besědah, obogatili su ga i polěpšali. Nu sa svim tim su poslě toga primorali Slovence, da se pomagjare, město da bi se Magjari bili slovenski učili, jerbo su oni došli u pradomovinu Slovenacah, od slovenskih ženah lěpši stekli stąz i obraz, tek slovenskimi rěčmi svoj neokretan obogatili i polěpšali jezik. Sasvim tim su kazali i dokazivali pored toga, da je njihov jezik najstarii na světu i isti onaj, kojega je govorio Adam u raju. — Naravi

i običaji njihovi bili su vàrlo sirovi (n p. jěli su sirovo konjsko meso itd.) o kojih sam već na drugom městu govorio. Samo to trěba još napomenuti, da su u svojoj divjosti i okrutnosti dugo još zaostali. Isti Gejza, koj je imao već kàršćansku ženu, toli je bio ljut i divlji, da je u svojoj nagloj sàrditosti svakoga ubio, koj mu je došó pred lice. Magjari su gotovo čitav svoj věk proživili na konjih. Děcu su od mladih noguh učili jašit divje konje i věstbati se u strěljanju. Bračna věrnost nije bila kod njih u velikoj cěni, nego je vladala gàrdna ljubomornost, tako da su čudne Magjarkinje drugim lěpšim ženam nose rězale.

(Slědi jošte; *Vojska, oružje. — Věra, duhovnici, càrkva. — Gospoda, podložnici, imetak, porez, daće. — Obradjenje i oplodjenje zemlje, družbinsko i kućno življenje. — Zanati, tàrgovina, novci. — Znanje, nauke i iznašastja.* — Nu to ćemo u tretjoj knizi nastaviti.) *U.*

Něšto

o' narodnih zabavah u

Slavonii.

Od

Rodoljuba Luke Oriovčanina.

Naroda kojega *pěsme, poslovice, pričice, običaje, nošnju* i *zabave* u svojem izvoru motriti i razsudjivati, jest jedna od najugodniih i najlěpših zabavah, koje nesamo da razkošje i slast motrećim donose: nego i isti stupanj ćudorednosti i izobraženosti uče obširno spoznavati. Jer čim *pěsme, poslovice* i *pričice* unutàrnje bitje kojeg naroda obilato izjasnjuju; *običaji, nošnja* i *zabave* izvanjsku narodnih bojah sliku pred oči meću. Ukupno pako ne bez udivljenja dokazuju pučku izobraženost duha i ćudorednosti značaj, buduć da se najlašnje i najsigurnie poznati i razsuditi bez uvrěde iz ovih može. — Kada su dakle ova tako sposobna za càrpiti iz njih izobraženozt duha i ćudorednost, někoja ću na zahtèvanje *prijateljah* u kratkom o *slavonskih zabavah*, izpustivši za sada ostalo, navesti.

Pod zabavami razumiti se ima *plesanje* (tanac, — Slavonci niti jednu niti drugu rèč neupotrèbljavaju, nego vele *igra*) i ine svakojake *igre*, koje mladež obojeg spola u vrěme od poslovah prosto, lětom u debelom ladu listatih lipah, ili u perivoju pod kitnjastimi voćkami; zimom pako u toplih sobah sa dozvoljenjem kućnog gazde, izvadja. Plesanje u Slavonii sastoji u

narodnom kolu i *tancu*. Kolo [1]) je jedna javna nedužna i nevina zabava. Ono se većinom na travnih čimenih, ili kod cȧrkve u ladu uhvati, rědko pako kada u sobi, gdě ih se mnogo okretat nemore. Izvadja se na slědeći način: Děvojka desnu ruku pruži izpred pȧrvę na desno stojeće komšinice (susěde) i izpod nje desne ruke drugoj od nje stojećoj. Komšinica na isti način opet od sebe drugoj stojećoj dade ruku, i tako dalje, dok se u krug sve jedna do druge nesastanu. Onda se počmu po tehani (tiho, lagano) okretat praveći dva mala koraka napȧrvo, a jedan ili pol natrag, bȧrže ali polašnje, kako naime napěv pěsme bȧrže ali polašnje zahtěva. — Poslě, kad se već kolo zaniše, pěvačica i š njom pol kola zapěva, i to tako, da, kada jedan stih izpěvaju, istoga ponavljat pričmu, na primėr: »*Turski konji Boga mole, Turski*« dok druga polovica rěč uhvati i čitav stih ponovi, i po drugi put pričima, dok drugi stih pěvačica »*A kaurski uzde lome*« pričme i. t. d Ako je pěsma satrojena iz peteronožnih stihovah [2]) kakove su većinom sve, koje se

[1]) Veli slavni Ivan Kolar o kolu: »*Die Natur des Tanzes ist sanft und gemässigt, manchmal tritt ein etwas rascheres Tempo ein.*« Wýklad čili přimětky a wyšwětliwky ku Slávy Dceře.

[2]) Iz moje sbirke narodnih pěsamah:

»Turski konji Boga mole,
A kaurski uzde lome;
Daj nam bože vojevati,
Drine vode negaziti;
Jer je Drina bėrza voda.
S večer Marka zaniela,
A u jutru izniela.
Da j' u Marka svoja majka,
Za dan bi mu glase brala,
A za drugi razabrala,
A za treći k Marku došla;
Al po Marku trava nikla,
Diteljina do kolina,
Čemerika do čovika.«

u kolu pěvaju, onda se polašnje okretje, ako li su kratji [3]) onda bàrže. — Buduć da i muškarci višeput u kolo se uhvate, onda se malo drugačije plesa, kao na priměr kod tanca, dvě tri stope se na městu načine, pa zatim dobar korak malo bàrže napàrvo, a samo pol natrag učine pěvajuć.

Mogu se ovdě još dvě vàrsti kola, naime *Povratjanac* i *Jastučak* ili ti *Vanjkušak* spomenut, izmedju kojih pàrvo *se plesa na* slědeći način: Uhvate se kao i u kolu, nu s tom razlikom, da krug neprave, nego se uzduž pruže i plesajuć za *kolovodjom* idu, kud jih on vodi, podvikujuć čas jedan čas drugi »*Kolovodja kolo vodi, prıtucalo* [4]) *za njim hodi.*« Plesajuće dudaš dudajuć, ili tamburaš tamburajuć prati. Ovo plesanje najviše od kolovodje zavisi, koi umie svakojake zadaće plesajuć proizvesti, koje bi težko bilo onomu, koi ih još vidio nije, popisati. Kada se *Povratjanac* plesa, onda djerzi (momci)takojer stupe i dok děvojke pèvaju, oni marljivo pocikuju i šaljive izraze komšinicam govore.

Jastučak ali *Vanjkušak* se pleše, kao i prosto gori spomenuto kolo, s tom samo razlikom, da se navadna pěsma [5]) od svih plesajućih jednoj po jednoj osobi

---

[3]) Na istom městu:

»Ružmarin zeleni,
Što se nezeleniš,
Dušo moja draga,
Što se neveseliš?« i t. d.

ali: »Oj Anice, sladko ime,
Za tobom mi sèrce gine.
Ono tvoje bilo čelo,
Sjajno moje ngledalo.« i t. d.

[4]) *Kolovodja* se onaj zove, koi vodi i upravlja s cělim kolom, a *pritučalo* je onaj, koi stražnji u kolu stoji i razumije svakomu što šaljivoga odgovoriti na rěči: »*Kolovodja kolo vodi, pritucalo za njim hodi.*«

[5]) Iz moje sbirke narodnih pésamah:

»Igra kolo u dvadeset i dva,

redom plesajućoj pripěva. Nu prie nego se sastavi kolo, postavi se *jastuk (vanjkuš*, i jednu i drugu rěč Slavonci upotrěbljavaju) na srědinu, odkud se *jastučak* i naziva. — Kada se pěsma zapěva, onda ona osoba, koje ime izreknu, stupi u krug, i uzamši jastuk pred onu osobu stane, koju želi poljubiti, te tako ova odmah stupi u krug i kleknuvši na jastuk poljube se obodvoje, zatim ustanu i okrenu se čas na jednu čas na drugu stranu. Poslě toga pripěvana osoba unide u kolo da plesa, a pozvana ostane. Onoj opet iznova onu istu pěsmu pripěvaju, dok se na taj način svi neobrede, s tom opazkom, da mužko mužke a žensko ženske glave pozvati nesmie.

Plesanju se pridružuje i tako zvani *tanac*, koga dvoje a dvoje nuz dude ili tamburu plesaju i to na slědeći način: Kada tamburaš zatambura ili dudaš zasvira, djerz (tako se zovu u Slavonii neoženjeni mladići. To je turska rěč) ili i drugi, koi plesat želi, stupi medju děvojke, koje u hàrpi abaška (za se) stoje. Onu, s kojom momak plesati želi, uhvati za desnicu i izišavši na središte pričme plesati, nu malo potlim proměni svoj položaj, i primi děvu s obadvima rukama po pojasu, čim ona samo svoju desnu na njegov pojas, lěvu pako na rame postavi, i to sve tako věšto i bàrzo, da u oka trenutje svoj položaj proměne. Na glas tambure razstave se, i jedno od drugoga na tri, četiri koraka daleko plesaju, on čas podbočivši se obadvima rukama, čas pleskajuć, dok ona kraj sebe spusti je i mirno dàrži, malotàrp se sastanu i uhvate opet iznova te sad na ovu sad na onu stranu okretju. Po ovom se opet rastanu i dàržeći se samo za desnice plesaju, čim djerz, dignuvši u vis svoju i njezinu ruku, okretje se na petah

---

U tom kolu lipa Aga igra
Kak'va Aga sladka usta ima,
Da me hoće poljubiti š njima,
Volila (o) bi neg dvadeset i dva.
Ljubi Ago (Franjo) koga tebi drago.«

na jednu, a ona na drugu stranu, neprestano se dàržeći. Ovo isto se opet ponavlja dotle, dok dudaš svirat, ili tamburaš neprestane tamburat, inače da se odustane prie od plesanjá nego gajdaš ili tamburaš od sviranja, bila bi velika sramota; prem da više put trostruki znoj osobito muškarce, koji bolje skaču, probije. Kakogod u *kolu*, tako i kod *tanca* djerzi šutit nemogu, nego pocikujuć svakojake šaljive izraze govore, koji se većinom na drugaricu, s kojom plešu, protežu, na primĕr veli:

»Sviraj, sviraj gajdašiću,
Dat ćemo ti divičicu;
Tebi jednu, meni dvi,
Ti se sèrdiš a ja ni« [6]).

Tanac se ovaj najviše zimom u sobah bolje prostranih, kakove svaka veća obitelj imade, od mladeži izvadja u svečne dane, ili u oči ovih; jer u radićak nije moći slavonske dĕve od preslice ili stana podnipošto k plesanju nagovoriti, prem da za njim kao i za preslicom čezne. Nu i lĕtom je u navadi, ali samo onda, kada se dosta u kolu naplesaju, ili gdĕ su veća družtva, kao na primĕr nedĕljom po pol dana, ili na proštenjih, na koja svĕt, osobito pako mladež obojeg spola, iz cĕle okolice gàrne. — *Povratjanac* i *Justučak* se rĕdko kada plesaju, osobito pàrvi, samo onda, kada su velika družtva, ili u svatovih; stražnji pako zimom u vrućih sobah, kada se vani ništa radit nemore. — Da je plesanje, samo kad se zakoni umĕreností neprekàrše, nevina i vele obljubljena u Slavonii zabava, to je bez svake dvojbe, jer nesamo mladež, nego i starie osobe često stupe u kolo ili tanac, da se malo razvesele. Male curice od četiri, pet godinah već je moć vidĕti na sokaku istom, gdĕgod pred kućom kolo uhvatit i okretat se, pĕvajući rĕči

[6]) U koliko sam mogo do sad opazit, samo u *poskočnicah* Slavonci imadu rime (cadentie).

cne, koje su si zapantile iz ove ili one pěsme od odraslih děvojakah; čim děčačići par a par skaču i tanac naslědovati nastoje.

Zimno vrěme, osobito pako duge noći, sprovadja mladež obojeg spola u Slavonii na *Prelu*, koje je jedna izmedju najvećih zabavah. — *Prelo* se zove sastanak mladeži cěloga sela u jednoj kući sa dozvolenjem gazde svaku večer, gdě ženskadija pěvajuć i veseleć se prede, dočim muškarci jedan drugom, što im se je kroz dan u šumi ili u polju pripetilo, pripovědaju. — Zatim ovaj ili onaj stane svakojake pripovědke pripovědat, kao od *vilah*, *vešticah*, *vukodlakah*, *sablastih*, *duhovah*, *junakah* i t. d. dok ga ostali pozorno i s udivljenjem i strahopočitavanjem slušaju, ali ako ne to, onda jedan izmedju njih štije *Satir*, *Kačića*, *Kalendar* [7]) ili druge šaljive u narodnom jeziku pisane knjige, koje na razveseljenje družtva služe. — Ako ovaj, koi čati, lěpih stvarih predloži, da se svima dopadu, onda od děvojakah na dar dobije *ošafa* (suho za zimu pripravljeno voće, kao jabuke, kruške, šljive, orasi, i d. ukupno *ošaf* se zovu), što one svaku večer po něšto u zapregi ponesu. Običaju medju ostalimi i pripěvati jednoj i drugoj navadne pěsmice [8]), koje kad

---

7) Satir je Reljković častnik u Pruskoj bivši u vrěme sedmogodišnjeg rata pisao, da svojoj domovini mali dar donese. — Kačić je pàrvi narodne pěsme popisao, koje su i sa slavonskim nědgašnjim pravopisom bile pretiskane. Ove knjige malo koja kuća osobito u granici da nema.

8) Iz moje sbirke narodnih pěsamah:

I.

»Što se ono zeleni
Pod Marini pendžeri;
Il je šuma? il je bor?
Il je Marin dogovor? —
Nit je šuma, nit je bor,
Već je Marin dogovor.
Lipi Tomo tulipan
Ljubi Maru svaki dan.«

se dokončaju, slědi veliki směh, po čem pripěvane često u veliku smeću i stid dodju, osobito ako se takove dvě osobe pvipěvaju, koje se ili netàrpe, ili rad imadu, k čemu se još i to pridruži, da djerz děvu sebi pripěvanu mora u nazočnosti sviuh poljubiti. Prelo je takojer gnjězdo i izviralište *zagonetkih*, koje se postavljaju za vrème pokratit, i směh medju družtvom pobudit; tako na priměr pita jedan drugog: što je to „*Visi visuljak, tèrči tèrčuljak, al govori tèrčuljak, da mi je onaj visuljak?*" Onda svi redom pogadjaju, što to značit ima, dok jedna ili druga osoba nezavikne „*prase i žir,*" na što se svi smiju, čudeći se, da tako naravnu stvar pogodit nisu mogli, te nove postavljaju. Ali ni gostbe nemanjkaju na prelih, té si mladež višeputa preko godine pravi iz prinesakah, koje sami donesu. Ova se u oči svetca ili nedělje i u iste dane svečane obdàržava, potlim koje svakojake igre mladež izvadjati običaje, u vrěme od poslovah prosto pristavlja, i izmedju kojih někoje navadjam.

1) *Pàrstenak*, koi se na slědeći način igra: svi kako muškarci tako i ženske sklopivši ruke redom se posade, zatim jedna izmedju děvojakah uzamši medju dlane pàrsten, od koga i ime igra imade, te ga nosi od jedne do druge osobe, dajuć ga na očigled svakoj, dok ga nepusti u ruke onoj, kojoj je već naměnila. Kad tako sve obide, onda pozove na strani dvě stojeće děve, izmedju kojiuh jedna *angjela* a druga *vraga* predstavlja, da pogadjaju, kod koje je osobe

---

II.

Čije li su tarabice?
Čija li su vrata?
Čija li je lipa Tera
Od suvoga zlata? —
Ivine su tarabice,
Ivina su vrata;
Ivina je lipa Tera
Od suvoga zlata. —

pàrsten? Najprie dakle do tri puta pogadja *angjeo*, i ako pogodi, onda on tu osobu u sebi opreděljeno město, koje se kao raj smatra, odvede. Ako li pako nepogodi, stupi *vrag* pogadjat; nu samo dva puta, i ako do dva puta pogodi, onda vodi onu osobu u pakao; ako li nepogodi, onda uzme sudac pàrsten, i nanovo děli tako dugo, dok sve do jedne *angjeo* ili *vrag* neodvedu. — Po ovom stupi *angjeo, vrag* i *sudac* u jedno, da čine věće, u kome tri dàrveta uzamši zabilježe, koje je angjeosko, koje li vražje i koje sudčevo? — onda ih postave na sobu, zatim sve, kako iz raja tako i iz pakla pozovu, da prěko dàrvetja prelaze, bez da znadu, koje je čije dàrvo, nu tako, da svako izmedju njih na jedno stane. Sudac se kod toga punokobnog mosta postavi (most bo se, ili kako Slavonci vele ćupria, ona tri dàrvca zovu), i one, koji na pàrvo dàrvo stanu, na jednu; koji na drugo, na drugu; a koji na tretje, na tretju hàrpu ići razredjuje, ter stopàrv onda se izjasni, koje je čije dàrvo i tko na čiju stranu pripada, čim ova tri věćnika svaki k svojemu družtvu pristupe. — Po tom angjeo svoje u nebo kao *angjele*, vrag svoje *vragove* u pakó, a sudac svoje, kao živuće ljude na zemlji pusti, kud tko hoće.

2) *Lončićak* se ovako izvadja: Svaka děvojka, pošto bi u kolo već jedna od druge na tri, četiri koraka daleko stala, posadi si po jedno děte. Medjutim jedna od njih sa pletenom maramom okolo ide govoreći: »*Mali lončić bèrzo pokipi*« tukuć one ostrag, koje se usude obazrit se natrag. U tom jedna iz kola povikne »*na solé*« (t. j. na město) i tad se měnjat moraju; nu tako, da svaka po jedan *lončić* ugrabi, kojom se prilikom i okolo hodeća skàrbi, da jednog dobije, te tim naravno jedna ostane bez njega. Ta opet iznova mora okolo hodeć vikati: »*mali lončić bèrzo pokipi*«. Ovdě se opaziti mora, da, kada jedna drugoj maramu predaje, prie nego ju izruči, lupi po

dlanu uzimajući jedan put u znak i u potvàrdjenje prava, da svaku u svoj lončić negledajuću š njom smije udariti. Ova se igra lětom pod listatimi lipami a zimom u vrućih sobah izvadja. — *Lončićak* se zato zove; jer kano lončići kod vatre bàrzo pokipe; tako i děca sědeća još bàrže izgube sědeći ustàrpljivost, i nemirna postanu.

3) *Zob* prodaju na priměr ovako: Iza kako bi se već mladež obojeg spola posadila u red, izaberu iz družbe dvě děvojke, izmedju kojiuh je jedna *sudac*, a druga *kapetan*. Po ovom se kapetan uputi od jedne do druge osobe pitajući: »*pošto kume zob?*« na što upitana osoba polag volje cěnu kaže; nu kapetan, nemogući toliko platiti, pusti se u tàrgovanje i cinkanje dotle dok se pitana osoba nenasmije, ili onu rěč neponovi, koju je već jedan put u ovom cinkanju rekla. Ako jedno izmedju ovih učini, mora dati zalog sudcu za svoj grěh. Ovaj sastoji u marami, cvětu ili drugoj kojoj stvari. Kada se ovako několiko putih svi obrede, onda sudac stupi u krug i turivši ruku u maramu, u kojoj su zalozi umotani, rekne: »*što je onaj saslužio, čiji je zalog u mojoj ruci?*« Na što kapetan rěč podigne i sud izrekne, koi ako se strog sudcu vidi, omekšati ga imade pravo, ne povekšati. Kaštiga ta na priměr u tomu sastoji: da krivac ide na dvor, te tri istine i tri laži donese, ili, da mora sve redom poljubit i. t. d. — Zob se zato zove, jer je prodavanje zobi predmet takov, koi lasno na směh navadja i tim se zalog dati mora. Ovu igru i u varoših, nu samo pod drugom slikom i ne tako prosto i u narodnom duhu, gospodične slavonske, kada su u većih družtvih, izvadjaju.

4) *Žmirke* se ovako igraju: Prie nego se u kolo skupe, uzmu dàrvo, i sve ga obuhvate tako, da ruka do ruke dojde. Kada već sve uhvate, onda ona, koje je najdoljnja ruka, metje ju najgornju, i tako dalje, dok dojde do kraj dàrveta. Onoj, koje je najgornja

ruka, s maramom oči dobro zavežu i okolo nje kolo uhvate, zatim se tiho okretju bez plesanja i pěvanja. *Ćorava* pako *baka* (tako bo zovu onu, kojoj su oči zavezane) tumara okolo, dok pred jednu nestane i s nogom o zemlju nelupi, po čemu odmah kolo stati mora, zatim ona, pred kojom je stala, mora škomucnut, ali tako, da ju *ćorava baba* po glasu nemore poznat, inače bi ova onda babom postati morala, jer ona iz glasa zaključuje i pogadja, tko je pred njom? Ako do tri puta nepogodi, kolo se dalje okretje, ako li pako pogodi, onda *ćorava baba* maramu skine i zaveže oči pogoditoj, te tako ta sirota na njezino město u kolu stane. — Ako dugo pogodit nemore, onda joj pàrkose, čim ju jedna uštipne, druga turi, ova u uho zavikne, ona povuče. Najposlim pričmu pěvati, nu onda se moraju bàrže okretat, da ih po glasu nepozna.

5) *Pčela.* Ova se igra na slědeći način izvadja: Prie nego istu igru pričmu, izaberu *gazdu* i *tata*, zatim se svi okolo tàrpeze posědaju i na nju s glavami se nalegnu, da viděti nemogu, što se okolo radi, na čelu pako gazda na isti način se nalegne. Poslě toga *tat* uzme batinu u ruku i pričme peckajuć š njome okolo tàrpeze obilaziti (ako se male curice igraju, one se ničice jedna do druge na zemlju polegaju), koga gazda, bez da bi glavu podignut smio, upita: »*Tko to kume tače?*« na što mu tat odgovori: »*ja, kume, ja!*« Tada gazda: »*nemoj mi koje pčelčice ukrast,*« na što tat neprestano okolo hodajuć govori mu: »*neću kume, nedó Bog!*« te tako čim ove rěči izrekne, najstražnju pčelu batinom gurne, ova polako ustane i za tatom ode, koi ju prekrije. Tat se zatim opet povàrne, i pričme peckat i krasti, ponavljajući svaki put gori spomenute rěči s gazdom, dok sve, osim one, koja do gazde leži, neodvede, i kada već i straśnju prevabit nastoji, onda se gazda digne i opazi, da mu pčelah neima, po čem taki tata upita: *kume, jesi l' vidio moje pčelčice?* A tat mu odgovori:

Nisam kume, nedó Bog! Poslě toga gazda tata pozove, da š njim ide tražit pokradene pčele, govoreći: »*Pomozi mi, kume, pčele tražit,*« na što tat: »*Hoću, kume, dao Bog!*« — Onda se oba spreme na put tražit pokradene pčele, i kad se na nje natepu, gazda rekne: *Vidiš, kume, moje pčele?*« na što tat: *Nisu, kume, nedó Bog!*« Na ove se rěči gazda razljuti i podvikne: *moje pčele ovamo ajdete!*« Onda sve one, koje žele njegovu stranu, k njemu pridu na naznačeno město, ine pako ljute, što se ove od njih odděluju, pričmu na nje štipajuć nasàrtati, koje braneći se čast u zajam vratjaju dotle, dok jedna ili druga strana nepreoblada, ili dok se gazda i tat nepomire. Zatim one, koje na gazdinoj strani stoje, gazda odvede; ine pako pretvore se u *ose* i ostavivši tata odlete u šumu.

6) *Sugreb.* Děvojke, skupivši se (osobito lětom, kad je velika vrućina) toliko slamkih jedna izmedju njih uzme u šaku, koliko ih ima. Po čemu onda redom izvlače, i ona, koja najdulju izvuče, mora biti *màrtvac.* Odmah ju zatim povale na travu, gdě ruke sklopi i zažmiri; nu prie, nego što *màrtvaca* kititi pričmu, odrede se někoje izmedju družtva, koje imadu nakititi màrtvaca, někoje, koje će pěvat, a ostale narikati. One, koje su za narikanje odredjene, proste su od svega, da pače niti màrtvaci biti nemoraju [9]).

[9]) U ovoj igri vidi mi se još onaj običaj da živi, kao što biaše kod Gàrkah i Rimljanah, da se naime narikače za platju naimaju, kao što to biva još i danas okolo Splěta, kao *Vuk Stefanović* što svědoči. U Hàrvatskoj, u Križu, mojima sam očima vidio, gdě najmenjače nariču, kad sam prie dvě godine onuda prošao. — Zlo dakle piše gospodin Karlo Hietzinger u svojoj štatistici god. 1817. u Beču izdanoj, kada u I. dělu na str. 268 veli: »*Den Zug zur Kirche begleitet ein eigens dazu gemiethetes Weib, welches heulend Trauerlieder anstimmt; das Gefolge singt sie mit jammernden Gebehrden nach;*« jer u cěloj Slavonii taj običaj nevlada, bar u koliko je meni poznato.

ukrasti, mora čekat, dok koi drugi izmedju pajdašah Po ovom svako stupa na svoj posao; jedne ga kite svakojakim cvětjem, dočim druge iz maramicah više skupa svezanih pokrov načine. Dok se kiti, pěvačice slědeću pěsmu pěvaju:

»Umèr naša Marica
Tudjoj majci na krilu,
Zovimo joj sestricu,
Neka dèrži svićicu« i t. d.[10]).

a kada nakitė, onda pričmu narikače narikat i jedna drugu pitat: *Gdě ćemo ju zakopat?* na što druga odgovori: »*U bašču pod naranču*«. Potlim toga idu sve redom màrtvaca ljubit, i kada se obrede, onda někoje za ruke, někoje za noge kada ju hoće da uzmu i ponesu, màrtvac skoči i potěra ih. Děvojke se kojekuda razběgnu; nu ona, koju màrtvac uhvati, mora biti iznova màrtvac, i tako se opet iznova pričima. Ova se igra rědko igra, ja sam ju bar samo dva puta vidio. — Imade više imenah kao *Karmina, Mèrtvačina.*

7) *Kvočka.* Ovu igru samo děčaci izvadjaju: Svi naime redom ostrag za pojas jedan drugomu čvàrsto se uhvate, izmedju njih se pàrvi, koi sve za sobom vodi, *kobac*, a drugi, koi se za njeg hvata, *kvočka;* ostali pako se svi *pilići* zovu. Kobac ima spletenu maramu i

---

[10]) Ovu je igru i *Vuk Stefanović* u Srěmu vidio i u kratko opisao na str. 496 svez. 1. Nar. pěs. s priloženom pěsmom, koja se tom prilikom pěva, od koje ja samo četiri gore navedena redka u mojoj sbirci imam; zato njegovu postavljam, kako slědi:

»Umre, umre Rajole, Rajole,
Tudjoj majci na krilu, na krilu;
Zovite mu sestricu, sestricu,
Nek donese svjećicu, svjećicu;
Zovite mu Damnjana, Damnjana,
Nek donese tamnjana, tamnjana;
Zovite mu Kuzmana, Kuzmana,
Nek donese ruzmana, ruzmana;
Gdi ćemo ga zakopati? —
U rupicu pod vrbicu.«

ide tamo amo neprestano govoreći » *ú kas, kas, kas,»!,* za kojim svi stupaju; nu kvočka dobro pazi, na koju stranu kani skrenuti kobac, i kad opazi, onda viče: »*ú kvoc, kvoc, kvoc!*« da se stražnje dobro pazi; jer ako ga s maramom udari, onda mora izstupiti i smatra se kao màrtvo; kobac pako dotle vreba i sad s ove, sad s one strane nasàrne na stražnje pile, dok ga neuhvati, medjutim kvočka marljivo opominjuje vičuć: »*ú kvoc, kvôc, kvoc!*« da se pilići dobro čuvaju. Kada već sve na taj način umàrtvi, onda na kvočku navali, a ona podvikavši: *ú kvoc, kvoc, kvoc,* sve piliće k sebi u pomoć privabi. Ovi tada složno na kobca nasàrnu, i višeput ga pošteno izčupaju. —

8) *Vrebac.* Ovoga se igraju nesamo mladići, nego više put (osobito na uskàrsne dane) i odrasli ljudi, kojih najmanje 8, 10, ili 12 biti mora, i to na slědeći način. Stanu dva i dva i promitaju se (kao i kad se žmirke igra) na *palu* (tako se zove ona batina, kojom vrebca tepu) samo ovdě dva a dva, i onaj, koga ruka ozgor dojde, ostane kod *babe* (ono gàrbavo dàrvo, koje je u zemlju ubijeno, a ozgor vrebac stoji), a koga ozdol, onaj ide u *polje,* iliti ide hvatat zatepenog vrebca, koi je iz klinovog dàrveta na priměr jajeta načinjen, samo na bàrkovih zarubljen, da se može *nanosarit,* ili, kako vele, *nababarit.* Potlim kako se razděle, polovica ih ide u *polje,* a polovica ostane kod *babe,* i tepu ga; nu tako, da se iz daleka zatàrču i palu bace, kojom ga zatepst imadu. Ako ga dobro zatepu, dok se oni, koji su u polju, tàrse, da ga uhvate u ruku, onaj mora nastojati, da palu iz polja ukrade; nu oni, ako ga uhvatit nemogu, kad visom leti, žure se bar, kad na zemlju upade, da ga ugrabe, i onoga, koi krade palu iz polja, š njim mogu udarit, dok do babe došo nije. Ako koga, koi krade, udare, ili pak vrebca uhvate, onda ovi idu tepst, a oni od babe idu u polje hvatat. Ovdě je još opazit, da ako nemože onaj, koi promaši, ili daleko nezatepe, pale

nezatepe; ako bi pako svi promašili (jer svaki samo jedan put smie zatepst, kada na njeg red dojde) onda stražnji ime pravo tri puta zatepsti, ter ako i ovaj sva tri puta promaši, a više nijedne pale kod kuće nema, nego su sve u polju, onda se takodjer měnjaju. K *vrebčanju* može se i *kotačanje* pridružit. Naime kotačaju se Slavonci većinom na uskàrs, dok kotač (koleso) iz daske načinjen bacaju, a drugi ga sa *kotacama* (tako se zove gàrbavo i na dnu plosnato dàrvo) sustavljaju i natrag bacaju. Ova je igra tako zabavljiva, da s tom igrom gorě i dolě kroz cělo selo vičuć i smijuć prolaze. —

Lapka ili *lopta* (pila). Ovu u Slavonii děčaci iz govedjih dlakah u pramalětje, kada sama s marve puzi, uvaljaju; i doista, mnogo je jača i prikladnia, nego ikakova od kože. Njom se mnoge i različite igre izvadjaju, od kojih za sada samo nepominjem kolo, koje se izvadja ovako: Kako i kod vrebca na dva se kraja pojednako razděle, dolnjoručci idu u kolo, koje dàrveti, čim ovdě ondě zabodu, ošestare. Iz kola niti nogom koračit nesmiju, dok gornjoručci idu lapku sakrivat, koju jedan izmedju njih u njedra ili pripregnuto krilo metne. Nu da se lahko nesazna, kod koga je, svi u njedrih ili krilu desnu ruku dàrže, da se od svakoga doljnoručci bojati mogu. Povàrnuvši se od skrivanja, stanu svi oko kola s tom opazkom, da niti jedan pedalj preko medje u kolo stupiti nesmiju, ter tako unutra stojeće natěruju, dok onaj, u koga je lopta, jednoga ma kojega u kolu stojećeg neudari, po čem svi, koji su sakrivali loptu, moraju běžati, a ovi za njimi hitati, i ako koga izmedju běžećih udare, ili onaj, koi je imao lapku, promaši, i nikog u kolu neudari, odmah se měnjaju, i ovi u kolo, oni pako kriti idu. Ako li pako udari i svi srětno poběgnu, onda onaj, koi je u kolu udaren, umre, ili izidje iz kola, a onaj ide dalje tuć, dok ili nepromaši, ili ga neudare běžećega, koi sad već sam běži; onda drugi izmedju sakrivačah

stupi i iztěruje ili bolje rekuć tuče je i. t. d. Svi se redaju, dok one sve iz kola neiztěraju, ili pak, ako jih nemogu iztěrat, nego svi koje promaše, koje běžeć udareni obumru, i u ovom onda smislu ovi u kolo a oni krit idu. — Ova se igra takodjer *Kritilopta* zove.

Iz ovih u kratkom navedenih jest očevidno: da bi ljubitelji *narodnih pěsamah*, *pripovědakah*, *poslovicah* i *zagonetakah* u Slavonii navadne zabave marljivo pohadjati i pòzorno motriti morali, da nesamo duh vladajuće u prostom puku narodnosti i ćudorednosti izviditi i razsuditi, nego takojer i naznačene *narodne pěsme*, *pripovědke*, *poslovice* i *zagonetke* iz ustiuh naroda izvorno pobilježiti mogu. Tako na primĕr za *pěsme narodne* najvèrnie càrpiti nije bolje prilike, nego kod kola biti i marljivo, kad se pěvaju, pisati. — Prilike, u kojih se *pripovědke* i *zagonetke* slušat i kupit mogu, (čini mi se) najshodnie da su lěti *posěla* na sokacih u večer, ili zimsko *prelo*, gdě se, za vrěme prekratit, i pàrvo i drugo nemalo protresa. Najposlě, što se *poslovicah* tiče, za naučit ih, najbolju priliku nahadjam (prem da ih je i drugdi moći càrpiti) u igrah, gdě se čestje čuju poslovice, kao na priměr kod vrebčanja onomu, koi se neufa po svoju palu u polje ići, vele: »*nezasuči gaćah, neuhvati rakah*« i. t. d. Kod ovih zabavah može se i *nošnja*, zatim *narodne boje*, i sa strane barem *običaji* i *navade* upoznati. — Dobro bi dakle bili učinili svi spisatelji, koji su o Slavonii što pisali, da su se u njoj dulje vrěmena bavili, i puk s dobre i sa zle strane marljivo i bez svakog pristrastja motrili; nu što više, da nisu gospodskih samo tàrpezah i tako zvanih izobraženiih ili bolje preobraženijh družtvah tražili i pohadjali: nego da su bili i kod pučkih častih i zabavah (jer su gospoda s tudjimi običaji skoro svuda jednaka) koje su opisavati na umu imali. Nebi doista tako divji i razuzdani puk našli bili, kao što im se je pred oči stavio, kad su od ovog ili baš i iz gostionice sa oběda ili zabave išli, gdě se za polovicu onih nova-

cah dvaput toliko kupit može jěst i pit, koliko se na priměr u Němačkoj ili drugoj kojoj dàržavi dobie. — Gospoda potudjenih *običajah* i *navadah* nemogu niposto služit za měrilo narodnih naših dàržanjah i ćudorednosti: zato *»od zemlje kruh, od puka što je lěpo, on nam otac, ona mati«* veli naš slavni *Nikola Tomaseo.*

Starinski otvoreni list

od god. 1457.

(Original glagoljski.)

Mi knez Štefan de Franka [1]), ban krčki [2]), modruški senski knez i pročaja damo viditi vsim i vsakomu komu se pristoi i pred kih godi obraz ta (taj) naš list pride, kako mi vspominajuči se na vernu službu našega vernoga i vzlublenoga sluge podknežina [3]) Zigmunta na Grobnici [4]), ku službu e (je) on nam služil od svoe mladosti i skazival verno i ugodno va vsakih naših potribah nemilujuči života ni blaga tke (take) službe se mi i napr.. (naprid?) nadiemo od nega naš ostanak od neg.. (njega i?) od negova

---

[1]) Frangepani.

[2]) Otok Veglia.

[3]) Po svoj prilici naměstni sudac, samo se nezna, da li je ovaj ovdi bio seoski, ili drugi kakov sudac. Knez to isto znači, što latinski Comes, a Comites srědnjega věka imali su političkú i zajedno sudačku vlast u selih, trgovištih, čitavih dištriktih i čitavih varmedjah. To se je do dana današnjega i u Hrv. sačuvalo, tako n. p. ima još danas u Hrv. komes turopoljski, komes biskupa zagrebačkoga, komes kaptola zagrebačkoga itd.

[4]) *Na Grobnici* město: *na Grobniku*. U predložnom bo padežu (in casu praepositionali), gdě u crkveno-slovinskom jeziku stoji na koncu slovo *ě*, izgovaraju Hrvati Primorci slovo *i*; n. p. po crkvenom jeziku bilo bi: v *selě*, *na brdě*, *na Grobnicě;* a prosto primorski: *va seli*, *na brdi*, *na Grobniki* ili *Grobnici* itd. město dolnjoilirskoga: *u selu*, *na brdu*, *na Grobniku*.

ostanka, i zato cič (radi) negove verne i dobre službe činimo mu tu milost da ona mirišča [5]) ko e (je) kupil, i na kom e (je) hiže učinil, v našem gradu na Grobnici — ka hiža se udrži za turnom u Grobnici — i toliko i vrt ki se udrži pred gradom kadi se zove v Konjuhu (?) i to vse više rečeno, hiže i vrt tomu potrjujemo (potvrdjujemo) i daemo za slobodno nemu i nega ostanku večnim zakonom da on i nega ostanak da e (je) prost i slobodan oda vsake službe, male i velike, i da neimei biti nigdare v niednu službu on ni nega ostanak bole (?) kmeti grobničkih ni v bir [6]) ni v niednu drugu službu malo ni vele večnem zakonom prez vsakoga sprotivrečenja i zato zapovidamo pod vernost vsem našim oficialom najprie podknežinom ki budu ondi na Grobnici po nem i toli.. (toliko?) plovanu i sudcu i vsim stariim Grobničkim ki su sada i ki naprvo budu za naš i za našega ostanka večnim zakonom da ga v tom imiite (imate) udržati za (s)lobodna nega i nega ostanak večnim zakonom i ne pritiskati ga ni siliti v niednu službu malo ni veliko i za vekše veruvane (věrovanje) i tvrdin. (tvrdinu) dasmo mu na to ta (taj) naš list otvoren [7]) pod naš pečat navadni niže visuči pisan v Modrušah po letah božih 1457. miseca novempra dni 16.

(Na kraju visi na vrpci pečat od voska. On je tako zlo sačuvan, da se više nemože razpoznati. List ovaj na pergameni pisan čuva se na Joaneumu u Gradcu. Prvi ga je raztumačio g. *J. Koch*, Slovenac iz Štajera.)

Prof. Petar Ivanović Preis.

---

[5]) *Mirišče* (ili mirina, merina) město, na kom se nahode razvaline od stanja i na kom se kuća gradi. Dolazi od reči *mir* (Mauer) zid. Po svoj prilici crkveno-slovinsko: *nyr* (die Mauer) i *nyrišče* (*οἰκόπεδον*) i dolazi bez sumnje od latinskoga *murus*.

[6]) U Primorju zovu imenom *bir* jedan danak, kojega gospoštini od svojih zemaljah svake godine platjaju.

[7]) Literae patentes.

PREGLED.

Ruska i poljska literatura.

(Iz pisma g. Dubrovskoga, urednika sveslavenskoga časopisa „Dennice.")

Varšava 3. sàrpnja 1842.

.... Hvala Bogu, što se ilirska literatura tako lěpo razvija. Mene je veoma obradovalo vaše o njoj izvěstje. Pozdravljam sàrdačno »Kolo.« Cvalo i rodilo na slavu ilirskih domorodacah. Oglas o njegovom izdavanju bio je već tišten u mojoj »Danici.« Meni je vàrlo drago, što je izmedju nas nekakvim načinom uzniknula slavenska uzaimnost. Gledat ću, da vam za koj dan pošljem obširnii pregled literature ruske i poljske od prošaste godine. Vi ćete me veoma obvezati, ako mi na uzajem priobćite pregled literature ilirske od prošaste i tekuće godine; što će biti od velike cěne i koristi za moj časopis; a vàrlo zanimivo za prostrani moj list čitajući svět. Věsti o ilirskoj literaturi tako je težko nama dobivati *)!... Priobćujem vam za sada samo najnovie věsti.

Ruska literatura.

Tekuće godine izide u Ruskoj više od 50 časopisah i književnih listovah, od kojih sila po carevini našoj razilazi. Evo vam imenah najglavniih: *Žurnal ministerstva dla narodnago prosvěščenija*; *Otečestvennyja zapiski*; *Syn otečestva*; *Ruski věstnik*; *Majak*; *Bibliteka dla čtenija*; *Moskvitjanin* itd. Veća strana od njih izilazi svaki měsec po jedna knjiga od 20 do 26 tištenih tabakah. Opažujemo na njih, da svi vàrlo znamenitim načinom slěde svàrhu sadašnjega europejskoga izobraženja. Ima ih istina několiko, koji odviše slěpo i robski slěde tragove tudjinstva; nu ima izmedju njih

*) Predstavite si, da ja Danicu g. Gaja već dvě godine čekam, pa još sve jednako dočekati nemogu.

hvala bogu takodjer takovih, koji dišu sasvim duhom narodnim i koji bi time činili čest i diku svakoj europejskoj literaturi. — U ovaj red spadaju opet najpàrvo *žurnal ministerstva narodnago prosvěščenija* i *Moskvitjanin*. Kod njih vidi čovek pravac čisto narodan slavenski. Pàrvi se može nazivati časopisom upravo *učenim*, a drugi obćenito *literarnim*. *Moskvitjanin* izdaje se već u drugu godinu pod uredništvom gg. *Pogodina* i *Ševyrjeva*. Ljubav k svemų, što je slavensko, vlada duhom gospode urednikah. Taj časopis obećava mnogo dobra za literaturu rusku. Nad zanimivoštju i bogatstvom njegovih članakah nemože se čověk dosta načuditi. Od osobite su cěne kritike g. *Ševyrjeva*, i svakovàrstno gradivo za rusku dogdovštinu i knjiženstvo od g. *Pogodina*. Ima takodjer mnogo članakah o drugih slavenskih granah, n. p. stanje naselbinah od narodah u europejskoj Turskoj (izmedju ostalih važne věsti o Bugarih *), několiko rěčih o najnoviem ilirskom knjiženstvu, izvadje nih iz něčijega lista itd. Nu težko ćeš izbrojiti sve važne članke naših časopisah. U obće govoreći mogu vam toliko kazati, da literarno naše gibanje i napredovanje mnogo nam radostnoga obećava. Idee o slavenskom jeziku, o slavenskih pěsmah i običajih, rěčju, o narodnosti našoj, razprostiru se bàrzo i bistro. A štą će bit tek onda, kad se naši učeni putnici iz drugih slavenskih zemaljah vrate, i slavenske stolice na sveučilištih zauzmu. Sva će mladež pohititi, da prouči i izcàrpi bogati slavenski svět. Tek onda će se pokazati, na koliko su potrěbite ilirske i česke knjige. To će opet imati veliki upliv na literaturu rusku, koja će ojačiti iz literaturah srodnih plemenah. Ja vas iz věre dostojnih pisamah uvěriti mogu, kako neuztàrpljivo ruski mladići izčekivaju *Sreznjevskoga*, *Bodjanskoga* i druge naše učene putnike. Vi po svoj prilici znate, da se je ustanovio *archeographički odbor*, koj će sakupljati i izdavati stare ruske dokumente. Plod ovog važnog odbora jest izdanje lětopisacah, od kojih je izišla pàrva knjiga pod imenom: *Svod ruskih lětopisej*. Nu odbor ovaj ne samo što skuplja i od propasti čuva starodavnu našu i toli bogatu pismenost (Schriftwesen), nego ju jošte obasjava světilom historičke kritike, i takovim načinom potiče naše mlade pisaoce, da uče svetu starinu svojih praděddovah. Vlada ravnajuća taj obor pruža mu svaku posrědicu i pomoć. U tom poslu ide svaka čest i pohvala sadanjemu ministru narodne prosvěte g.

*) U mojem časopisu bit će takodjer jedan vàrlo lěp članak o *Bugarih*. I ovo sl. kolěno preradja se k novom nar. životu. Bože daj!

S. S. *Uvrovu*, mužu vàrlo učenomu i prosvetjenomu, kojeg će ime: vavěk cvasti u lětopisih literature slavenske i prosvetjenja ruskoga. — Sada několiko rěčih o pojedinih dělih, što su nedavno na světlo izašla. — Znamenito je to, što se izdaju većinom knjige učene vàrsti, a to děla od velike cěne i zanimivosti, pisana u duhu, kojim se u naše vrěme razvija um čověčanski, t. j. u duhu narodnom. U tu vàrstu spada: *Prawda o wselenskoj cerkwi o rimskoj i pročich patriaršich kathedrach* (dělo g. *Murawjewa*); *Drewnija istoria Lorenca* (dělo koje se može nazvat europejskim); *Dennica boľgarskago obrazowanija* (od g. *Apriľova*); *Istoria drewnej fiľozofii* i t. d. — Nedavno izašle su slědeće knjige: *Kartiny ruskoj živopisi*, svezak I. Tomu su dělu dodani obrazci načinjeni polag najglasovitiih slikah ruskih slikarah, rězani u Englezkoj. Takovim će se načinom razprostranit medju narodom najbolji proizvodi ruskih slikàrah. K tim obrazom prilažu se takojer članci od najboljih ruskih pisalacah. U pàrvom svezku ima obraz od slike Borowikowskoga »*Blagověst.*« Izmedju članakah najznamenitia je *ruskaja škola živopisi* (od Kukolnika). — *Juridičeskija zapiski*, izdani od *Petra Rědkina, tom II.* (Moskva 1842.) U toj knjizi ima mnogo članakah zaista učenih i duboko mišljenih u ogledu prava. — *Opisanje staropečatnych knig slawjanskych*, (izdao *Paweľ Strojew*). Rusi su počeli zauzimat se bibliografiom (opisivanjem knjigah) u srědini XVII. věka. Više od trideset ruskih pisalacah zabavljalo se je na tom polju i u naslědujuća dva věka (200 g.) nakupila se je sila bogatoga gradiva. Rusku bibliografiu čine rukom pisani i pečatani iztočnici. Rukom pisanih iztočnikah ima iz XVII. a pečatanih iz XVIII. i XIX. věka. Pàrvo u toj vàrsti dělo složeno je god. 1653. U njem ima opis od 39 manastirskih knjižnicah. Eto kolike lěpe i obiljne hrane za iztražioca starodavnih ruskih pametnikah! — *Děla Götheova* i *Shakespearova* izilaze po svezcih. (Mogu vas uvěriti, da su prekrasno prevedena.) — *Powěsti i predanija narodow slowianskago plemenni* (čast II. St. Petersburg, 1842). Izdavalac je g. *Boričewski.* U toj knjizi priobćuje nam g. pisalac dvadeset i osam zaunimnih narodnih pověstih, koje je izvadio iz raznih dělah pisalacah ruske i ostalih slav. granah. — *Filologičeskija nabludenija protoijereja Pawskoga nad sostawom ruskago jazyka.* Ova je knjiga plod mnogogodišnjega truda razprostirajuća obiljnu světlost nad skladom ruskoga jezika. — Na světlo je izašo takojer roman našega slavnoga pověstnika *Gogolja*, pod naslovom: *Pochoždenija Čičikowa*, ili *mertwija duši.* Zaunimni način, kojim

Gogolj u toj knjizi pripověda, i razne vlastitosti ljudih opisuje, potvàrdjuju zrěo i podpuno razvijen um šaljivog poete. Gogolj čini epoku u izućoj ruskoj literaturi sadašnjega vrěmena. On je zaista velik pisalac. — Nemogu vam u toj hitnji izbrojiti sviuh ostalih novih knjigah (romanah, pověstih, pěsamah i t. d.), kojih kod nas sila izilazi, izmedju kojih ima takojer znamenitih proizvodah. Naměsto toga navodim vam članke od najznamenitiih naših časopisah, da vam pokažem, kako se kod nas časopisi uredjuju. Evo vam kazalo od *Moskwitjanina*, 5. knjiga (19 tištenih tabakah), koja je m. svibnja izašla. Donosi slědeće članke: 1) *Izjaščnaja słowesnost'*: Stichotworenija (*Jazykowa Mikena*, *Borozdne* i dr.). *Proza*: Černaja maska, powěst'. 2) *Nauki*: Ob ustjach Dunaja w torgowom otnošeniji: Šekšpir o Ruskich. 3) *Materialy dla ruskoj istorii woobšče i istorii ruskoj słowesnosti*: Razkaz o Suwarowě i t. d. 4) *Kritika*: Dennica Nowobołgarskago obrazowanija, Verhandlungen der gelehrten esthnisehen Gesellschaft zu Dorpat, Izpověd' ili sobranije razsuždenj Dra. *Jastrebcowa* i zaměčanija na kritiku g. *Pogodina* o ruskoj prawdě. 5) *Wnutrennija izwěstija*: Jamburg, iz Nerčynska. 6) *Inostrannija izwěstija*: Gasteinskija wody bliz Zalcburga, Toms Foul Buxten i proswěščenije w Afrikě i t. d. i t. d. 7) *Moskowskaja lětopis'*: Biografija prof. Kačenowskago, wospominanije o professorě Djad'kowskom i t. d. 8) *Směs*: Razkaz o blědnoj děwuškě izpod Ostroj Bramy (iz polskago); Běglyje sołdaty, i t. d. i t. d. — Od *Otečestwennich zapisakah* izišla je t. g. već 6. knjiga (od 24$^1/_9$ tištenih tabakah). Knjiga ta donosi slědeće članke: 1) *Słowesnost'*: Stichotworenija: Bernebi Rodž, roman Dikkinsa prewedennyj z anglijskago jazyka; 2) *Nauki i chudožestwa*: Sołnečnyja zatměnija, widěnnyja w Rossii od XVI. wěka, o chudožnikě (iz estetiki Gegela); 3) *Sowremennaja chronika Rossii*: Obozrěnije sowremennago dwiženija russkago zakonadatelstwa za Aprěl 1842; Sobytija w otečestwě za tot že měsjac 1842; 4) *Domowodstwo*, *selskoje chozjajstwo i promyslenost' woobšče*; 5) *Kritika*: Kesari, sočinenije Champagnie; 6) *Bibliografičeskaja chronika* (govor o 38 knjigah ruskih, koje su měseca svibnja na světlo izašle); 7) *Inostrannaja literatura*: Francuzkaja literatura; 8) *Směs'*: Peterburgskoj akademiji nauk Odesskoje obščestwo istoriji i drewnostej; Parižskaja akademija i t. d. i t. d. *Raznyja izwěstija* (71 članak). —

Poljska literatura.

Vàrlo težko je s jednoga obćenitoga raza shvatit sadašnju poljsku literaturu. Poljsko je knjiženstvo razbacano, razkomadano, raztrešeno amo tamo. Mnoge poljske knjige, koje u inostranoj zemlji na světlo izidu, k nama ni nedopiru. U obće možemo na sadašnjoj poljskoj literaturi opaziti, da se živo kretje i diže, nu da taj život nije jednodušan. Uzmimo samo pisaoce, živuće u tako nazvanom kraljestvu rusko-poljskom n. p. pisaoce Varšavske i pisaoce Vilenske. Kolika ima izmedju njih razlika! Pàrvi (ako izuzmemo dva tri) vàrte se još bez prestanka oko malješnostih, za koje se jnate i nikako pogoditi nemogu, netěrajući razvě poljske nikakve druge slavenske literature. Suprot tomu je u litevskih gubernijah literatura poljska stekla sasvim osobito, mlado i zdravo lice, udarivši pravilniim slavenskim pravcem, čim se onděšnji pisaoci pored bližine ruskih gubernijah takodjer i s novom ruskom literaturom upoznavaju. Koli znameniti umovi jesu: Kraševski, Grabovski, Jucevič, Chodźko, Hołowinski i t. d., gdě medjutim Varšava ima samo dvě osobito znamenite glave: Maciejovskoga i Wojcickoga, koji svojim prekrasnim umom rese literaturu poljsku. Ostalim stoji slava samo u tom, što pero vode. Vi ćete se valjda začuditi, što u Varšavi izilazi na godinu više od 20 časopisah i drugih kojekakvih povrěmenih listovah, n. p.: *Warszawska biblioteka, Pielgrzym, Przegład naukowy, Przegład warszawski, Roczniki krityki literackiej* i t. d. Nu kad jih razmotriš bliže, uvidjaš svu njihovu taštu pustotu. Svaki dan izilaze po četiri razna politična lista, koji nose pred čitaocem uvěk jednu istu kašu. Svi književne vàrste listi i časopisi natàrpani su praznimi prevodi iz francuzkoga. Jeditu samo *Varšavsku biblioteku* trěba da neračunamo u taj dosta znatan broj. Taj se časopis izdaje već u drugu godinu obćenitimi silami sviuh, koji se zabavljaju literaturom ili sami štogod pišu. Polag pravice trěba priznati, da u njem ima dosta vàrlo znamenitih članakah, nu pored toga ima i kakvih takvih: pěsamah ponajviše slabih, pověstih ili iz francuzkoga prevedenih, ili polag nove francuzke škole skrojenih. Kritike u njem neima nikakve, premda se i o novih knjigah govori i o njih mnjenja kažu. Ako mi ovaj časopis razmotrimo, a mi uvidjamo, da nespada u strogom smislu medju časopise, neimadući osnovanoga značaja, nego bi se mogo boljim pravom nazvat sbornikom sastavakah književnoga světa, koj se stanovite dane sastaje, svoje proizvode čita, izdavajući jih posle kako došlo da došlo.

Pri tom ima i tu štetu, što se uredništvo malo brini za narodni literaturu ostalih Slavenah, neima nikakvih dopisah iz drugih slav. pokrajinah i zemaljah, koji bi mnogobrojnim štiocem toga časopisa donosili glase o duševnom razvijanju ostale svoje daljne i bližnje srodne bratje *). Nu ovo neka nebude kazano na uštarb ili ozloglašenje *biblioteke Varšavske*, koja kao časopis zadosta visoko nadkrilja domaću svoju bratju drugove, i od koje je zasluga već u tom velika, što je najviše probudila volju i pohlěpu za čitanjem. Što nisam mogo prostiti gledeć na ostalo slavenstvo Biblioteki Varšavskoj, s toga istoga obzira nemogu korbi uteći gotovo i svi ostali poljski urednici kao i većinom svi poljski literatori. Za njih su ostale slav. literature blago nepoznato, najpače ruska kao da je neima, sasvim tim, što jim je najbliža, te bi njim bilo najlaglje njome se bez troška i truda upoznavati i zabavljati. Ta bezbriga i nepomnja zaista svakomu pravomu Slavenu mora sàrce da razžali. Pogledajte suprot tomu u rusku literaturu. Koliko se putah tu sastajete s prevodi iz poljskoga. *Mickiewicza* preveli su našinci několiko putah, eto i nedavno upoznali su se naši (ruski) štioci s děli Kraševskoga, Grabovskoga i dr. Valjda poljski književnici sanjare, da će i bez uzaimnosti štogod mudroga proizvesti. Vàrlo se varaju. — Nu nijedna noć nije tako tmasta, da nebi kroz oblake pronicala barem jedna sjajna zvězda. Ta je sjajna zvězda u Varšavi g. *Maciejowski*, muž učeni i svačje slave dostojan, koj svoje trudove posvetjuje slavenštini u najširjem smislu, učeći se sve što je slavensko, i pišući u duhu uzaimnom bratskom. Nu kao što nijedan bolji prorok nije izběgo napasti i progonstva, tako isto i g. M. nadje svoga suprotivnika *in persona* někakvoga *Richtera*, koj pr. g. na njega navali porad njegove dogodovštine slav. càrkve. Ali g. M. dostojao je obranit svoje dělo, a suprotivnik je zamuknuo. — Evo vam naslovah několikih poljskih knjigah, koje su nedavno u svět pronikle: 1) *Powieści ludu, spisane przez Karola Balinskiego, wyboru i wydania K. W. Wojcickiego* (*Warszawa*, 1842 *r.*). Prekrasne narodne pověsti, kojimi ću ja upoznat štioce moje po *Dennici*. 2) *Morena*, *albo powieści blade*, *przez autora Amerykanki w Polsce* (*Warszawa*, 1842 *r.*). Vàrlo prikladno nazvao jih je pisalac *blědimi*. 3) *Przygotowania do nauki dziejów powszechnych i historyi rozwiniecia umysłu i ducha ludskiego*,

*) Pr. g. doneslo je u tom ogledu moje pero kadkada po koju věst, nu t. g. zabavljen sa svojom *Dennicom* primoran sam odreći se svake pomoći za druge časopise.

przez Titusza Szczeniowskiego (*Wilno*, 1842 *r.*). Dělo filozofično, u kojem se čitalac sastaje sa prekrasnimi misli. 4) *Pielgrzymka do ziemi Swiętéj, odprawiona przez X. Hołowinskiego* (*Wilno*, 1842 *r. II. toma*). Dělo lěpo i várlo znamenito. U njem su prekrasno opisane novoruske strane, brodjenje po Cárnom moru, Carigrad, Smirna, Lesbos, Samos i t. d. — U Krakovi izić će do koj dan 4. knjiga *dogodovštine literature poljske od Wišnevskoga*. Preizvárstno dělo — čest i dika poljske literature. Izišlo je takodjer nedavno najnovie dělo g. *Maciejowskoga: Polska aż do pierwszéj połowy XVII. wieku pod względem obyczajów i zwyczajów w czterech częściach opisana*. Ovo je dělo znamenito, ne samo za Poljake nego i za sve ostale Slavene. Pisalac predstavlja starinsko bitje i stanje Poljske u okvirih romana, s tom samo razlikom, da je svaka okolovština osnovana na čine (fakta), s čudnovatim trudoljubjem iztraženih. Evo vam sadáržaja: *Dio I.* (Poljska za vrěme Piastovićah). Naród polski, jego sąsiedzi. Rysy do krajobrazu (1. postać ziemi, jej dziwy; 2. miasta i porządki). Rysy do obrazu ludzi. Domi i zatrudnienia. Zatrudnienia za domem. Sceny domowego życia. Porządki domu. Wygody życia. Słabošci ciała. Zalety i wady. *Dio II.* (Poljska i Ruska za vrěme Jagielonovićah i Wazinićah) pod względem opisu ziemi, ludzi, ich mieszkania i zatrudnien). Narod polski i jego sąsiedzi. Obraz ludzi skreślony 1. podług rodu i skłonošci, 2. podług ich stanu i praw, 3. podług plci i wieku. Domy i zatrudnienia. Zatrudnienia za domem. *Dio III.* Opis Polski i Rusi, pod względem scen życia, wygód i porządków skreślony. Wychowanie młodzieży. Małżonkowie. Zabawa z gošciem w domu i za domem. Porządki domu, wygody życia. *Dio IV.* Opis Polski i Rusi pod względem słabošci ciała i skutków ztąd wynikających. Słabošci ciała i skutki tego: 1. Choroby i pogrzeb. — Słabošci duszy zwierciadłem serca: 1. światło i cien, 2. pobożność chrześcianska, 3. pobożnych zabawy, 4. bezbożnych sprawy, 5. obyczaje, 6. Wady i występki, 7. Gusła i zabobony. — Rěčju: ovo je dělo neobično važno za knjiženstvo poljskǫ. Kamo srěće, da bi i ostali slav. narodi imali takovih umotvorih osobito pako Iliri i Česi, za koje je potrěbito, da jim se predstavlja u živih obrazih njihova prošastnost, za da se vide kao u zárcalu i uče kako trěba postupati u sadašnosti. Nauka života — veliki je poso, koj se s punim pravom ište od Slavenah našega věka. — Vratjajmo se opet k poljskim časopisom. — Mislim da vam je poznato, da u poznanskoj kneževini izilaze dva znamenita časopisa: *Tygodnik literacki*

i *Orędownik*, poslědnji zasada mnogo bolji od pàrvoga. — U Petrogradu izilaze takodjer dosta dobre književne novine: *Tygodnik Peterburski.* U Wilni izilazi prekrasan časopis: *Atheneum.* Učrednik je g. *Kraševski.* Nedavno izašla je I. knjiga II. razděla. U njoj ima izmedju ostaloga članak: O Mazepie, List królewicza Jana Kazimierza, Karmel, Literackie przygody Pana Košcieszy; Listy Chodakowskiego, Skazka o sedmiu Simeonach (prevod iz ruskoga). U tom časopisu opaziš pravac upravo slavenski. U dobar se čas rodio. U ovo doba (m. sàrpnja) izašla je 7. knjiga *Varšavske biblioteke,* koja donosi slědujuće članke: 1. Uwagi nad stanem włościan i produkcyi krajowej, 2. Szkice podróżnego w przelocie przez Europę w r. 1842, 3. O posiadaniu i jego skutkach (članak pravdoznanstveni), 4. O romansie, 5. Krótki rys teoryi Liebigo co do żywienia się roślin i wpływu gruntu na wegetacyę, 6. Poezye, 7. Niektòre szczegóły o kościele sw. Jakuba w Sandomierzu, 8. Kronika literacka, 9. Bibliografia (starinskih dělah), 10. Rozmaitošci. —

Toliko vam u toj hitnji o najnovijh proizvodih literature ruske i poljske kazati mogu. Zadovolite se time za sada. Spremam se da Vam o istoj stvari podpunii članak napišem za. 3 ili 4. knjigu vašeg Kola, kojemu i pràvim slavenskim sàrcem uštim dobar naprědak i ljubav domorodnih štiocah, bez koje kod nijedne stvari napredovanja neima. — *Dennica* moja razprostire se polag mogućnosti. Kod Poljakah neima istina mnogo čitalacah, nu ima jih kamo više medju bratjom ruskom. Ministar *Uvarov* uzima ju za sva učilišta Ruske, i takim se načinom razprostiru glasi o književnom světu Slavenah posvuda. Predstavite si, da jedan exemplar Dennice ide dapače u Irkutsk u Siberiu! Dosad ima u njoj člankah i věstih preteźućih se k svim slav. literaturam. Originalnih je sastavakah dosad donosila od gg. *Šafarika*, *Purkinje*, *Maciejovskoga* i *Smolèra.* — Vaš list o ilirskoj literaturi doć će u d. broj. Neostavljajte me ni u buduće. Ja Vam stojim uvěk na službi i t. d.

Prof. *Petar Dubrovski.*

Česka i ilirska literatura.

Česka literatura.

Književni život česki naprěduje vàrlo krěpko i ozbiljno. Děla, koja su t. g. izašla, spadaju većinom k učenoj i znanstvenoj vàrsti. Pisaoci česki obavivši s veće strane poso gotovo na sviuh granah nauke, počimaju prokapati domaće i bogate inostrane arkive, iz kojih vade važne stare rukopise, pretežuće se na dogodovštinu česku. Oko toga posla rade pàrve njihove učene glave, protresavajući stare rukopise i izdavajući jih na svět. Njihovim se trudom osvětljuje dogodovština, čini pradědovah, narodni jezik i staro domaće pravo. Pri tom si zasluge kupe Matica i slavna gg. stališi česki, koji takova děla svojim troškom na svět izdavaju. Tako je izašlo prie dvě godine učeno dělo gg. *Šafarika* i *Palackoga* »Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache,« a pr. g. *Hánkin* »Kornelius Viktorinus źe Wšehrd« i pàrva dva svezka »arkiva českog« od g. *Palackoga*, koje se dělo još nastavlja i t. g. Medjutim tako nazvana beletristička literatura naprěduje svojim navadnim putem. U almanacima »Besedy« i »Nitra« nalaziš lěpih pěsamah i pripovědakah od gg. *Erbena*, *Hurbana*, *Jablonskog*, *Kollára*, *Klacela*, *Škultetjega*, *Štura*, *Wocela* i dr. U »Kwětych« ujavio se je *Nebeski* s několiko vàrlo lěpih pěsamah, koje etimologičnom znamenovanju njegovog imena pošteno odgovaraju. U istom književnom listu neprestaje plodan pověstnik *Týl* česki čitajući svět svojimi čilimi pripovědkami zabavljati. Šalivomu i vàrlo umnomu *Rubešu* donosi »Paleček« plodove na pazar. Takovo je (od jedne prilike) lice česke literature od t. g., i kad ju uzporedimo s literarnim životom ostalih Slavenah naše carevine, to moramo izpověditi, da bratji česko-slovenskoj ide pàrvi věnac marljivosti i učenosti. Dosad su od knjigah, koje su t. g. izašle, slědeće k nam dopàrle:

1) *Rozbor staročeské literatury, čjtaný we schůzkách kr. české společnosti nauk, sekcj filologické, r.* 1840 *i* 1841. *W Praze,* 1842. V. 4. str. 111—216. Cěna 48 kr. sr.

Knjiga ova donosi devet staročeskih komadah uredjenih i kritičnimi uvodi obogatjenih od gg. *Šafarika, Palackog, Čelakowskog, Hanke* i *Jungmana.* Svi su ti komadi za slav. filologa i iztraživaoca starinskoga našega prava od velike cěne. Za nas (Ilire) najvažnii jest poslědnji članak od g. *Hanke*: »Wypiski Remešského a Ostromjrského ewangelium« (v. od str. 204—216).

2) *Ueber Formularbücher zunächst in Bezug auf die böhmische Geschichte,* itd., *von Fr. Palacky. Erste Lieferung. Prag,* 1842. V. folio, str. 217—368. Cěna 1 fr. sr

Ova knjiga němački pisana, donosi dokumentah latinskih. Nu mi ju metjemo ovdě budući čini nastavljenje od predjašnje.

3) *Archiw český,* čili *staré pjsmené památky České i Morawské. Djl druhý, swazek* 6. *W Praze,* 1842. V. 4., str. 120. Cěna svezka 45 kr. sr.

Poveljenjem slavnih stališah českih protražuje njihov historiograf g. *Fr. Palacky* domaće i inostrane arkive, izvadja starinske listine, koje se tiču dogodovštine Česke i Moravske, izdavajući jih njihovim troškom na světlo. Svezak 1. i 2. izašo je 1840, 3. 4. i 5. 1841, a 6. (valjda već i 7.?) t. g. Dělo ovo vàrlo je važno za česku historiu i slav. pravo; i učenom trudu g. P. i domorodnoj štedrosti sl. gg. stališah zadužila su se nesamo bratja Čehosloveni nego i vàs ostali slavenski svět.

U naših arkivih ima takojer jednakih pisanih (ilirskih i latinskih) dokumenatah, koji se na dogodovštinu Hàrvatske i ostalih južno-slavenskih pokrajinah protežu. Nebi-li i naša slavna gg. SS. i RR. izmedju domorodnih pisalacah čověka izabrali, kojemu bi se poso iztraživanja arkivah (barem *domaćih*) pověrio. K takovom poslu trěba autoriteta, pred kojim bi se otvorali arkivi, i novacah, kojimi bi se plod truda na světlo izdavao. Privatni jedan čověk svojim imenom i novcem toga proizvesti nemože. Da naša sl. gg. SS. i RR. i jedno i drugo mogu, o tom nitko nedvoji, a da hoću, tomu se nadati smiemo od njihove obće poznate ljubavi prema svemu, što se tiče slave i naprědka domovine i naroda našega.

4) *Sjlozpyt,* čili *Fysika,* itd., od *Josefa Smetany. Nákladem českého museum. W Praze* 1842. V 8., str. 430. Cěna 1 fr. 30 kr. sr.

Matica česka, koje sada glavnica iznosi do 23,000 fr. sreb.,

izdaje stare česke klasike pod imenom »Bibliŏteka Staročeskā« pored toga i děla novih nar. pisalacah. Pritom gleda osobito da se izdaju ona, koja su koristnia, najpače za učeću se mladež. Tako je izašla i fizika g. *Smetane.* Čitali smo nedavno u »Kwětych,« da su već od odbora istog družtva za tisak odlučene i dvě nove knjige »dogodovština Česke zemlje« i »dogodovština ostalih zemaljah europejskih.« Tim se načinom izobrazuje mladež československa u jeziku i duhu narodnom. Kamo srěće, da i slavni odbor naše Matice (ilirske) osobito na takova děla svoje oči obrati, i za tiskanje odluči. Kako se izobražuje mladež, takov će blagoslov doći domovini i narodu; jerbo na njoj će ostati buduči svět i njegova srěća.

5) *České besedy r.* 1842. *W Praze*, 1842. U 8. str. 174. Cěna 48 kr. sr.

Knjiga vårlo lěpo uredjena ima lice od almanaka i donosi dvadeset i sedam raznih književnih komadah od šestnaest spisateljah. Ime je dobila od Pražkih »Besedah« jedne vårste reunionah od českih domorodacah uredjenih. U takovih se besedah sastaje vås izobražen domorodni svět Prage, sluša kako pårvi česki belletriste svoje proizvode čitaju, govori samo narodnim jezikom, igra narodne tance n. p. poljku, mazur i t. d. Tu ima i lěpoticah od pårvih domaćih plemenitih kućah, knjeginjah i groficah, koje se nimalo nestide česki govoriti ili po koju pěsmu u svom rodnom jeziku izpěvati. Oh!

»Gdě su ona prekrasna vrěmena?«

kad će to isto jednom kod nas biti! —

6) *Wpád Mongolůw do Morawy* i t. d. *Druhé wydanj. W Holomouci* 1842. U 8. Cěna 40 kr.

O pårvom izdanju ovog děla, koje je pr. g. izašlo na svět, govorilo se je u I. knjizi *Kola.* Kao što mi naměravamo slaviti t. g. stogodišnjicu (jubilaeum) o slavodobitnom mejdanu, kojega su prie 600 godinah Hårvati na Grobničkom polju proti Mongolom odåržali; tako su i bratja Česi i Moravani slavili pr. g. uspomenu slave, koju su njihovi dědovi prie 600 godinah kod Hostyna nad Mongoli stekli. Na uzpomenu te slave izdana je i rečena knjiga *).

*) U Pragu je pored toga izašla takojer jedna němačka brošura, u kojoj učeni g. *Palacky* isti dogodjaj razsudno protresava: *Der Mongolen Einfall im Jahre 1241. Eine kritische Zusammenstellung und Sichtung aller darüber vorhandenen Quellennachrichten, mit besonderer Rücksicht auf die Niederlage der Mongolen bei Olmütz, von Fr. Palacky. Prag, 1842.* V. 4., str. 40.

I kod nas bilo bi probitačno, da bi se pero našlo, koje bi narodu taj dogodjaj živo pred oči postavilo, junačtvo Hàrvatah g. 1242 opisalo i sve na tu sgodu spadajuće listine priložilo. To bi bio spomenik, *monumentum aere perennius*, koj bi nas spominjao na slavu i dužnost, dok se nebi na istom Grobničkom polju kameni spomenik podigo, o kojem je sada govor.

7) *Basně Ludowita Żella. W Peště*, 1842. U 8. str. 84. Cěna 24 kr. sr.

Knjižica ta neima više od 84 strane, nu na tom uzkom prostoru ima više lěpoga i zdravoga, nego u mnogih drugih knjigah od 400—500 stranah. Vidi se, da je g. Ž—a prava Slovenka rodila, prava Slovenka odgojila, da je pravi sin, dostojan njezine ljubavi. Njegove pěsme dišu pravim duhom slavenskim. Čujemo da je pěsnik naš još vàrlo mlad. Slav. poezia ima se dakle od njega nadati još mnogim věncem punim rane rose i mirisnoga cvětja.

8) *Časopis českého museum. R.* 1842. *W Praze*, 1842. (svazek I., str. 160, sv. II., str. 161—320, a sv. III., str. 321—480). Cěna (4 svezka) 2 fr. sr.

Časopis českoga muzea izilazi t. g. već u 14. godinu, pa se može nazvati najizvàrstniim slav. časopisom, što ih izide u našoj carevini. U njem ima sastavakah od pàrvih českih spisateljah. Donosi takodjer članakah na čitavu se slavenštinu pretežućih. Najzanimivia jesu za nas druge Slavene »liternj zpráwy,« koje govore o književnom životu slavenskih kolěnah. Izdaje se troškom Matice česke. Učrednik je g. Dr. *P. J. Šafarjk.*

9) *Nitra, wydáwaná od Miloslawa Hurbana. Ročnjk* I. W *Prešporku*, 1842. U 16., str. 320. Cěna 1 fr. sr.

Taj je almanak izvana i iznutra prekrasno urešen. S punim pravom zaslužuje da bude ljubimac naših posestrenih Slovenkah od Tatre. Već u pàrvoj knjizi dokazale su, da jim je omilio i jezik i prosvěta narodna. Hvala njima, hvala i neumornomu gospodinu izdavatelju!

10) *Tatranka, spis pokračugjcý. W Prešporku*, 1842. *Djl druhy*, (swazek II., str. 120, sw. III., str. 108). Svaki svezak stoji 24 kr. sr.

Časopis taj donosi raznih članakah u prozi i versih. Učrednici su gg. prof. *Juraj Palković* i *Ljud. Štur.*

(U němačkom jeziku.)

11) *Böhmische Sprachlehre von Vincenz Ziak. Brünn*, 1842. 8., str. 440. Cěna 2 fr. sr.

12) *Theoretisch-praktische Anleitung zur schnellen und gründlichen Erlernung der böhmischen Sprache* itd. *von J. N. Konečný. Wien*, 1842. U 8., str. 276. Cěna 1 fr. 20 kr. sr.

Dvě dobre knjige za onu gg. domorodce, koji se žele sa srodnim českim narěčjem upoznati. Učenje je u njima nam Ilirom osobito tim ulagljeno, što su gg. pisaoci upotrěbili najnovii pravopis, koj se s našim sasvim slaže, razvě dvě pismene (*ch* m. *h* i *h* m. *g*).

Polag *Časopisa českého museum* izašle su pàrve polovine ove godine *četerdeset i tri* česke knjige.

Sve ove knjige dobivaju se u knjigarni g. Franje Županа u Zagrebu.

J. R. iz Cerovca.

Ilirska literatura.

Poslědnja četiri měseca izašlo je opet několiko novih ilirskih književnih dělah, od kojih sam već několika napomenuo u I knjizi *Kola*, da će do koj dan izaći. Ostala su došla medju tim pod tisak, pa su tiskarnu već i ostavila. Zasad ću porad těsnoće města govorit samo o onih, koja su kod nas zapadnih Ilirah, najpače u ognjištu nove naše literature, t. j. u stolnom našem Zagrebu, izašla. Što se kasa najnoviih proizvodah književnstva iztočne naše bratje ilirskih Sàrbaljah*), a ja ću govorit o njih (ako Bog da) drugiput, kad će biti tomu doba i prilika.

1) Deutsch-ilirisches Wörterbuch von *I. Mažuranić* und Dr. *J. Užarević*. (Němačko-ilirski slovar, sastavljen po *J. Mažuraniću* i Dru. *J. Užareviću*.) Agram, 1842. Verlag und Druck der k. priv. ilir. Nat. Buchdruckerei des Dr. Ljudevit Gaj. — Vel. 8., str. 484. Cěna 5 fr. sr.

Slovari i slovnice najpotrěbnija su děla za narod, koj, otudjivši se samu sebi, počima se razabirati opet i probudjivati k novom duševnom životu, kao naš sada što čini. Po njih si opet u pamet

*) Věrnost me primorava imenovati našu iztočnu bratju Sàrblje (htio nehtio) *ilirskimi* Sàrblji. Prie několiko godinah i u sěvernoj Němačkoj koleno jedno slavensko probudi se k novom duševnom životu; i život taj sve se silnie razvija i diže, tako da ćemo biti daržani o njem više putah progovoriti. To koleno u Łužici (Lausitz) živuće, zove se takodjer sàrbsko. Imamo dakle Sàrbaljah dvojih, južnih i sěvernih ili (točnie govoreći) *ilirskih* i *lužičkih*.

povratja, ono što bi ili sasvim već ili napolak zaboravio. Tim ogledom i mi ovaj naš slovar nazivamo pàrvim i najvažniim proizvodom nove literature ilirske. Zaista bila bi grěhota, da sad stanemo u njem tražiti pogrěšakah, bez kojih nijedno ovoliko dělo pod ovim suncem nije, niti biti može. A ima li domorodca, koj ga nije s težkimi željami izčekivao? Tako i mi nemožemo ino nego gàrliti ga i cèlovati kao čověk pàrvorodjeno svoje děte što gàrli i ljubi kakvo bilo da bilo. Hvala gg. pisaocima na težkom njihovom trudu, na carskom njihovom daru. Oni dvojica proizveli su u kratko vrěme ono, oko čega kod drugih narodah malo kada rade pojedini ljudi, nego čitava družtva i kroz čitave duge godine. Hvala takodjer g. izdavatelju, što nije štedio troška izdavajući dělo ovo. Pri toj prilici usudjujemo se moliti ga te bi izvolio nastojati da i II. dio (ilirsko-němački) što bàrže na dan izdaje. Pàrvim dělom istina zadovoljena je jedna strana domorodącah, t. j. onizih, što pišu knjige. Nu to je samo manja strana. Kamo veća strana, t. j. svi oni, što knjige štiju, ginu i tuže za drugim dělom, kao gladan za hlěbom. Ta želja i tužba može se baš narodnom nazvati, jerbo svigdě, gdě sam god bio, s kim sam god ustmeno ili pismeno govorio, izjavljao ju je, za to ju i ovdě napominjem, što sam kao spisatelj učiniti dužan. *Glas naroda, glas sina Božijega.*

2) Grammatik der ilirischen Sprache etc. von *Ignaz Alois Berlič.* Zweite durchgesehene und verbesserte Auflage. Agram 1842. Druck und Verlag von Franz Suppan. V. 8., str. 384. Cěna 2 fr. sr.

Ima tomu deset godinah, što je dělo ovo pàrviput u Budimu na svět izašlo u starom slavenskom načinu pisanja, a književni slavenski svět radostno ga dočeka. Nu sad u novoj slici, s novim pravopisom, čitavomu slav. zapadu vlastitim, mora da je svima još kamo milii i dražji, tako da će se obćenitoj tužbi, koja je bila za ilirskom slovnicom, njime i odoliti. Ovo izdanje nesadàržaje ništa novoga, što nebi već u starom Budimskom bilo, izuzamši několiko malenih proměnah od g. *Boguslava Šulka*, korektora ovog děla. Znamenitia novost jedita je ta, što je g. p. město suhoparnoga rěčnika za uvěštbavanje učenika metnuo glasoviti *svět u obrazih* od Komenskoga, naški preveden. Izvan toga govori se takodjer u njoj o skladnji rěčih (syntaxis), o čemu ni u Vukovoj, ni u Babukićevoj ni traga neima. A to je ona strana, koja nam je najdražja kao i za pisaoce naše (što se meni čini) da je najvažnia; jerbo pisalac, koj oće da piše dobro t. j. narodnim jezikom, trěba nada svima syntaxu jezika da znade. U njoj stoji duh ili narodno lice jezika.

Istina da će mnogi domorodci u toj knjizi koješta naći, šta bi se polag njihovoga mnenja i izostaviti moglo; nu tko je pročitao pozorno naslov i predgovor njezin, a on će u njima naći i uzrok toga: oprovàrgnutje svoje opazke. Hvala dakle g. B. na njegovom trudu i proizvodu. Mi iz sàrca želimo, da se čim bàrže po čitavoj našoj širokoj domovini razprostrani, i svuda priateljski dočekan bude.

3) Pěsme *Ivana Tàrnskoga.* U Zagrebu 1842, u kr. pov. ilir. nar. tisk. Dr. Ljud. Gaja. U. 16., str. 178. Cěna 40 kr. sr.

Knjižica ova izvana i iznutra vàrlo lěpo i ukusno urešena, donosi 34 izvorne pěsme, a 15 iz němačkoga prevedenih komadah. Izvorne pěsme g. T. značajne su, i jezik pravilan, krěpak i okretan. Najpače pokazao je g. T. u rimah, da je tekniku měrila vàrlo dobro izučio. Izmedju prevedenih komadah imade ponajviše Šilerovih drobniih pěsamah. G. T. dobro je shvatio duh originala, sa svojom ga individualnošću stopio i (bi reko) prelio u naš jezik — tako umno, da se prevodi njegovi čitaju lahko koliko da su originalne pěsme. Veliku bi zadužbinu g. T. učinio, da hoće te bi u prevadjanju pěsamah němačkoga ljubimca naprědavao, za koj poso zaista on izmedju sviuh nas najviše sposobnosti ima. Za olakšanja truda priporučam mu česki prevod od g. Purkinje (Wratislaw 1841) i poljski od stanovitoga g. A. B. (Liryčne pienia Fr. Šylera, Lwow 1842.).

4) Razna děla *Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.* Dio I. Pripovědke. U Zagrebu 1842, u kr. pov. ilir. nar. tisk. Dra. Ljudevita Gaja. M. 8., str. 136. Cěna 45 kr. sreb.

Pripovědke su najprikladnia namama za štioca, jerbo goje u njemu pohlěpu za čitanjem. Mi zaista želimo, da se više pisalacah izmedju nas nadje i skloni k toj vàrsti. Naša je literatura još vàrlo mlada i nejaka, a da odraste i ojači, trěba podpore — trěba sve veći broj štiocah, jerbo to su dosad jedini mecenati našega knjiženstva. G. K dobro je razumio glavnu našu potrěbštinu, što se je baš spremio na to polje, koje izvan g. Vukotinovića nijednoga dosad obdělavaoca neimadjaše.

Knjiga ova donosi dvě pripovědke: »Bugarina,« pripověst iz novoga sàrbskoga života, i »Martu,« pověst staro-slavensku polag Karamzina. Nemožemo tajiti, da je g. K. čin svoje pripovědke (pàrve) dobro razložio i izvodio. Nu što se tiče pera ili štila njezina, sudimo da jezik nije još dosta narodan t. j. prost od onih dugačkih periodah i retoričkih cvětah, koje su nas naučili graditi

i kupčati u školah starinskih. Latini nisu Slaveni, niti je duh latinske literature duh slavenske, kao što vĕk prie narodjenja Isukàrsta nije vĕk devetnajsti. Nemožemo ino nego svoj onoj našoj gospodi, koja pišu pripovĕsti, priporučiti da čitaju pripovĕsti *Puškinove* i *Gogoljeve*, pa da nastoje, te budu za nas Ilire u našem duhu ono, što su rečena dva pisaoca u ruskom za bratju Ruse.

5) Pogled u Bosnu, ili kratak put u onu krajinu, učinjen po *jednom domorodcu*. U Zagrebu 1842, u kr. pov. ilir. nar. tisk. Dra. Lj. Gaja. U 8., str. 80. Cĕna 20 kr. sr.

Od početka nove dobe našega knjiženstva i ono malo proze, što smo pisali, pisali smo perom više nĕmačkim ili latinskim, nego li perom narodnim, upravo našim. Tko znade, odkuda riba smàrdi, taj se neće nad tim očitovanjem sàrditi. Pàrvo naime nije naše odgojenje bilo s narodnim zvanjem sasvim shodno, a nĕšto je tomu kriva ona naglost, s kojom nas je doba i vrĕme sililo, da radimo i pišemo. *Pogled u Bosnu* pàrva je u prozi pisana knjižica (žalibože nije onolika, te bi ju mogli knjigom imenovati), o kojoj se kazati može, da je baš *naški* pisana. Njome je pisalac dokazao, da u njem neima pomĕšanih duševnih elemenatah, nego da ćuti naravski, misli samo čisto, jasno, vedro, što pod vĕštim njegovim perom i narodno odĕlo ili formu stiče, (rečju): naš je *jedan domorodac* po sàrcu, glavi i ruci pravi domorodac, čovĕk narodan. Čujem da i nebroji mnogo godinah (22), što nas raduje, nadajući se od njege jož mnogih te vàrlo mnogih knjigah. Daj Bože te bi se naše čekanje što skorie uzistinilo; a Matica naša, koja je u svom programu obećala, da će i živuće pisaoce podupirati, činit će (polag moga mnĕnja) najbolje, ako toga našega domorodca primi pod svoje krilo i zaštitu.

6) Bogoljubnost svetkovine blažene dĕvice Marie. U Zagrebu 1842, u kr. pov. ilir. nar. tisk. Dra. Lj. Gaja. — 16., str. 84.

Od ovoga molitbenika tišteno je 10,000 komadah troškom preuzvišenoga domorodca g. *Josipa Kukovića*, biskupa Diakovarskoga i Bosanskoga. Razdĕlit će se izmedju bogoljubnih dušah njemu povĕrenoga kàrstjanskoga stada, što će uzvišenomu darovniku veliku zadušbinu pribaviti.

Slovnica g. Dra. A. J. Murka, koju smo u I. knjizi *Kola* oglasili, nije još izašla zbog dugotrajnoga bolovanja g. pisaoca.

J. R. iz Cerovca.

PAZAR.

Ilirisam i Kroatisam.

Ja kao član družtva *konštitucionalnoga* hoću da gori naznačene dvě rěči — rěči za nas važne, koje u najnovie doba još važnie postadoše, najprie u političkom smislu promislim, izjasnim i mnogovrědnim čitateljem našim predstavim. Jer s ovima dvěma rěčma skopčane su idee, koje se mnogim *nerazumive*, *tmaste*, *sakrivene*, *bezumne*, *nepravedne*, *antikonštitucionalne*, *pogibelne* i *fantastičke* vide. Ja sam pravdu ili parnicu podigo; *levata* je ovdě, *forum* neka budu svi *pravi, věrni i čisti domorodci*. Neka se piše *pro et contra*, da vidimo, što je jedno i drugo.

Tuže nas ljudi (i to někoji, baš ne znameniti .... na broju), da će ilirisam domovinu našu podkopati, jer teženje njegovo tamo směra, da konštituciu poruši. Mi Iliri, mi smo dakle *in causam vocati*... ili mi smo ... *incatti*.. Usudjujem se u ime naše strane javno izpověditi, da nijedan *Ilir o ilirismu političkom ništa neznade*.. ilirismus je dakle u smislu *političkom ništa* *). Izmišljotina je, strašilo samo, koje su odrodice samo izmislili, koji se skrivača igraju, koji dva lica imadu, čas antinacionalno, čas *horvatsko*, i koji ipak niti za slavensku, niti za magjarsku narodnost pravoga sàrdca imadu. Oni ne imadu, niti mogu imati pred očima onaj sveti *ideal* (uzòr), koi nas upaljuje, kojeg svaki dan vidimo, čujemo: *domovinu*. Kod nas ràdi *fantasia*, *poesia*: jer mi ljubimo domovinu našu, kano děvojku, kano ljubu, mi gorimo za nju, mi smo gotovi umrěti za nju... A šta imadu protivnici naši? Koi je njihov ideal?

---

*) Sve da bi i kazao, da imade političkoga Iliriuma nebi grěšio, jer geografi razděluju Ilyricum cěli u Iliricum Turcicum i Iliricum Germanicum; koj dvoji, neka uzme Belu u ruku, i nek čita. Nu u koliko ga mi i u političkom smislu razuměvati i zakonito upotrěbljati smiemo, o tom ću malo niže govoriti.

Šta ih upaljuje? Kakova idea ih užiže? ... da za narod rade, koj nije njihov, kojega pravo niti nepoznadu, kojega je jezik njima inostran, i koj š njihovim prirodjenim nikakove srodnosti neima... Mi Iliri u rodoslovnom smislu čitamo, mislimo, učimo se i toga se načela dàržimo: *da narod samo onda pravu i dugotrajnu srěću stići može, ako se u njem upoznanje samoga sebe probudi, i ako se izobraženost, na rodoljubje oslonjena, razvije.* Za tu svàrhu radismo dosada: to nam kažu pisma, to svědoče novine naše, koje su nam političku znamenitost dale, to svědoče drugi zavodi, i politički i litetarni naš život, koj je od razvitja narodnosti po nas probudjene nastao... Kako bi mi tako bezumni mogli biti, te bi hotěli po tom konštitucii, koja je razvitju narodnoga nam života u mnogo obzirah veoma koristna, protiva raditi... Mi smo u rodoslovnom smislu grana velikoga stabla slavenskoga, koji se Iliri zovu. *Dalje ništa.. Na světu neima čověkà, koi bi posvědočit mogo, da je pod ilirismom kakova neslobodna tendencia sakrivena.* Ima li koga?.. Tko se ufa, nek ustane!..

Kroatisam s druge strane je život naš politički. Kroatisam je zaštita, pod kojom mi radimo. U smislu konštitucionalnom svi smo Horvati. To smo od něgda bili, i to ćemo ostati. Zato velimo: *da Bog požívi konštituciu ugarsku i horvatsku, — i narodnost našu ilirsku!* Nismo li mi svimi našimi čini pokazali, da smo kralju věrni? Nismo li uvěk govorili i pisali, da su zakoni naš vodja? Nismo li govorili i pisali, da smo za konštituciu našu? Nismo li branili municipalnosti naše? Tko može protugovoriti? Mi zato sve one, koji kažu, da su *Horvati*, za našu pravu i milu bratju spoznájemo, i kao takvu pozdravljamo. On neka govori horvatski, kako mu volja, on je zato ipak u genetičkom smislu Ilir, i jezik horvatski je podnarěčje jezika ilirskoga. Mi se s takovim čověkom sasvim slažemo. Mi kad u spravište ili u sabor naših kraljevinah dojdemo, tada smo svi Hàrvati, premda smo svi onoga istoga plemena, kog su Bošnj., Granič., Erceg., Sàrb. itd., koji se svi ukupno pod imenom *Ilirah* razuměvaju. Zar Saksonci ili Virtembergianci nisu Němci? U konštitucionalnom smislu su Virtembergianci i Saksonci, u rodoslovnom su Němci. Tako smo i mi *Horvati* u pàrvom, u drugom pako slučaju *Iliri*. To je stvar bělodana. Koi proti tomu što god imade, on je ili *obškurant*, ili *zlodušan*. Protivnici naši već u tom pokazuju slabost svoju, što su nas někoje vreme *Rusismom* potvoravali, a sada pak tendenciu k onomu Iliriumu, kog je něgda Napoleon s one strane Save ustanovio bio, ili k onomu Ili-

riumu, koj je u austrianskih dàržavah. Šta to dakle znači?.. Kakova je to *consequentia?*.. To znači u tmini loviti, a neznati šta. Zar je Bog jug i sěver stvorio, da se slažu? Ne nikada! Sěver je sěver, a na jugu smo mi. Politika europejska tako stoji, da, koj ju samo pozna, neće nimalo dvoumiti o tom, da se ruskoga žezla moć k nam nikada protegnuti neće. Duh slavenski je ustao, on zahtěva, da se Slaveni probude, da izpune dužnosti, koje im je Bog naložio tako, kako i drugim narodom: da se izobraze, da rade za korist svoju, i po tom i za korist drugih narodah. Ali to nezahtěva, da zato budemo svi pod jednim vladanjem sakupljeni, jer je to nemoguće, a nepotrěbno takodjer; svako bo vladanje dopušta razvijanje narodnosti i izobraženosti; tim načinom je samo jače i slavnie. To mu hasniti, a nikako škoditi nemože. Zar da mi nebi toliko slàvoljubja, toliko samoćutja imati mogli, da bi želili samostalni, od svakoga *rusisma* prosti biti? .. da se mi kao děca, kao bàršljen, koj sàm stojati nemože, k drugomu stablu priklanjamo?— Svi su Slaveni po kàrvi bratja naša, tako i Rusi; kakono god Rusi stoje sàmi, i u tom ponos i slavu traže, da su moćni i samostalni, tako i mi valja da budemo duhom jaki i samostalni pod konštituciom ugarskom, kao što i do sad biasmo.

Šta se *Napoleonovoga Iliriuma* tiče, ništa neću da govorim, nego da je Napoleon, kano čověk od velikoga *genia*, i kano *phœnomenon* svoga věka, dobro znao, koje je ime za ove strane najshodnie, zato ih je imenom tim i kàrstio. O *Napoleonu* sve dogodovštine kano o velikom čověku govore ... Šta se pako *němačkoga Iliriuma* tiče, to je opet *chimera*, na kojoj mnogi jašu. Vladanje austriansko nije ni jednomu narodu narodnost uzelo, zaista je neće niti nama uzet. Ono imade granicu našu, šta mu više trěba? Ono nas sve imade... Car austrianski je kralj ugarski i horvatski i njenih sestarah. Mi smo našom podanostju ime *vèrnih Horvatah* od někgda već zaslužili. . . Šta bi više? Naše uzvišeno vladanje čuva našu konštituciu i daje nam priliku, da si ju popravimo. Zašto bi vladanje hotělo nas preobratiti, gdě je Austria učna mnoge narode pod različitimi ustavi živuće srětno i mirno vladati? Ja nikako dokučiti nemogu, kakovu bi korist vladanje od nas imati moglo, kad bi mi kakvi god němački Iliri postali? Zaradi štibre? Ona štibra, koju bi plačali, težko da bi većja bila, nego li troškovi, koji bi za silu častnikah i dostojanstvah potrěbni bili... jer bi ih onda deset putah više bilo, nego ih je sada. Sada se pako častnici platjaju tako, da vladanje o tom ništa ni neznade... Ne, ne to, nego

Aůstria želi možebiti fabrike, kolomie i parobrode naše imati.... Tàrgovina naša škodi joj, naše banke joj novce proždiru... tako, tako, to je uzrok... Zdrave ove *combinatie* su naše velike *diplomate* na tako zdrave zaključke dovele. Ako vladanje ravniteljah izvanjskih i unutarnjih posalah trěba, ja bi se usudio takove mu vàrstne glave preporučati.... O! to je takova směšna izmišljotina, da nije vrědno o njoj ni govoriti... Naše stolětje dosti je nas učilo, da se politička preobraženja tako lahko nedogadjaju . . . Ništa to nije, nego sěme od nesloge, koje *krivi profete* siju, da privatnim svojim koristim, ili opakim mněnjam ugadjaju. *Krive profete* netrěba slušati, nego trěba za narod živěti, i svagda k onoj se strani pridružiti, koja za narod radi, od koje se trud vidi i upozna u plodu, kog donosi.

Sad sam (kako sudim) světu, ili bolje reći, protivnikom našim dokazao, da *ilirisma u političkom* smislu neima, — naproti da je *kroatisam* naš život politički. Prelazim sada na *ilirisam* onaj, koi zaista obstoji, i to je *ilirisam* u *rodoslovnom* i *slovničkom* (literarnom) smislu. Ilirisam rodoslovni ono je ime, s kojim se svi južni Slaveni nazivati moraju. Ilirsko je ime starinsko ime za ove krajine. Ilirium je još pod starinskimi Rimljani ovdě bio, i u dàržavah ilirskih stanovali su Slaveni. Kasnie naše historie nazivale su Horvate, Slavonce i Dalmatine imenom Ilirah. Koi je Ištvanfia, Ratkaja, Katančića, Praya, Švandtnera itd. čitao, on je mogo najti u njih »*Proceres Illyrici*, *Præfectus Illyrici*, *Banus Illyrici* itd.« To dakle ništa novoga nije. Ovo je ime slavno, ovo nam ime daje znamenitost historičku. Naše prezime (priděvak) je «*Ilir*« a kèrstna imena su različna: Horvati, Dalmatini, Slavonci, Cårnogorci, Bošnjaci Sàrblji itd. U ostalom ovaj članak nije za historičke dokaze opreděljen, niti hoće da se u to upušta. Mi smo u uživanju ove slave, a tko bi ju nami rado oteti, neka nam dokaže, da nam nepripada. Komu se rači u to polje dublje ugledati, neka se primi *debelih foliantah*, neka čita tamo, neka misli o tom, što je čitao, i tad neka sudi ... *Ilirisam slovnički je život naš duševni.* On ima za svàrhu, da literaturu podigne. K tomu je naravno potrěban dobar, lěp i izobraženosti shodan jezik i veliko čitajuće občinstvo. Badava bi bilo uzimati jezik, koi nije dosta bogat, koi nije lěp, i kojega nije moguće izobraziti, bez da se nebi ili rěči kovati, ili iz drugih dialektah na pomoć posudjivati morale.

Badava bi takodjer bilo knjige u jeziku pisati, kojega malo ljudih govori. Za podići literaturu trěba mnogo truda, spisateljah,

knjigah, novinah, tiskarnah, privilegiah itd., a to sve mnogo novacah stoji. Jezik horvatski kod male je samo strane u običaju. Niti svi Horvati negovore *provincialno-horvatski*. Kako bi oni bili kadri toliko žartvovati, da literaturu uzdàrže? A Slavonci, Dalmatini i drugi Jugoslaveni neće provincialno-horvatski čitati, jer nije razšireno to narěčje. Njih je mnogo više, koji *ilirski* govore. To je nas prošasti věk dosti učio. Kamo je *Mikloušić*, puno zaslužni inače muž, sa svojimi privàrženici dospio? Tko im je knjige čitao, šta znadu Slavonci, Dalmatini, Sàrblji itd. o njih? ... Ništa. Oni su cěpili na stablu, koje pravoga korena neimadjaše. Sve je propalo, i naš narod je ostao u literaturi neznamenit, kao što i prie biaše. Ili možebit u *stolětnom kalendaru*, u *šoštaru*, u *molitvenih knjigah*, u *Diogenešu* ili *huti pri Savi* stoji naša literatura horvatska? ... Kakov je to *resultat* za radnju od pol věka? Je li to prilično, je li to slavno za narod, koj tako znamenite i lěpe elemente (življe) u sebi sadàržava? ..., Kad nebi dalje doći mogli, ja bi volio sva slova u svih tiskarnah izpreokrenuti, da bi se sve naopako štampalo, za da nebi nitko čitati mogo — našu slaboću.

Jezik ovaj, koj smo iz gori navedenih uzrokah za slovnički primili, morao je *jedno* ime dobiti. Dobio je ime *ilirskoga* jezika, jerbo smo svi u rodoslovnom obziru *Iliri*; drugo zato, jer se nebi bio mogo niti horvatskim, niti slovenskim, niti sàrbskim itd. nazvati, svaki bo izmedju ovih narodah kazao bi: »*ja nedam imena svoga zabacati.*« Po imenu pako *ilirskom* nitko ništa negubi, jer nijednoga neima naroda, koj bi se na posebice imenom »*Ilira*« služio. Samo da je jedan književni jezik pod obćenitim imenom *ilirskim*, u kojem će svaki pisati. K tomu je ilirski jezik lěp, bogat, izobražen. U njem su već toliki Dubrovčani, Dalmatinci, Sàrblji i Slavonci pisali, da bi grěh bio zaboraviti ih. Ova literatura, koju smo mi kano baštinu (*hæreditatem*) dobili, može se klasičkom nazvati. U njoj čověk nalazi stvarih (osobito u poetičkoj vàrsti), koje u nas udivljenje pobudjuju; nalazi se izrazah, slikah, izvornosti, lahkoće versovah, rěčju poetičkih krasotah, o kojih horvatski spisatelji niti pomisla (idea, conceptus) imali nisu... Da smo pravim putem išli, kad jezik ilirski za književni odabrasmo, to svědoči naprědak, koj smo s pomoćju božjom učinili. Nitko neka nemisli, da je ova *oppositia*, koja se sad većma diže, nama pogibeljna; ništa manje, ona se samo širi i napinje, jer ju tišti *elemenat* narodni, koj strělovitim korakom raste, i pokraj sebe sve tudje

neskladne stranke na priliku zdravoga těla, koje sve bolestne i gnjile soke odbaciva, těra — na svoje okretje, ili krěpkim hodom razlama... Ovo sve skupa, što nam veleučeni protivnici naši predbacuju, nije ništa drugo, nego štono Němci kažu »*faule Fische*,« oni su pako »*faule Köpfe*,« jer ništa nerade. Niti će se š njimi niti *ilirisam*, niti *magjarisam*, niti ikakov *isam* na světu izvan *modisma* pomoći. Oni su većom stranom *bontoniste*, koji samo zato politiziraju, jerbo *je politiziranje u modi*. O tom, što ništa nerade, divanit ćemo malo niže. Postupajmo mi kod naših načelah, kako i dosad. Put ovaj, na koj stupismo, svàrha je dužega motrenja; mi nismo dětca, da načela-(principia) měnjamo kano igračku. U doslědnosti i čvàrstom dàržanju stoji naš karaktar, a mi želimo, da svět kaže: *da karaktra imademo*.

Kakono god što je *kroatisam naš politički život*, tako je u literarnom smislu *kroatisam ništa*, *ni nemože drugo nego ništa biti*. Osim několiko molitvenih knjigah, koje su za puk potrěbne, drugo ništa nije u provincialno-horvatskom pisano, *što bi i malo znamenito bilo*. Poslědak nas najbolje uči. To, da je literatura horvatska ugreznula, uči nas, da iz literature provincialno-horvatskoga jezika ništa biti nemože, i da svi oni, koji se imenom Horvatah »*gute Croaten*« diče, ništa u to ime nerade. U čem dakle stoji dobrota ovih Horvatah? ... U političkom světu ih nije čuti, u literarnom takodjer ne.... Možebiti da potajno rade, da sakrivaju rukopise, koji su puni ploda njihovih talenatah?.. Da smo i mi u tom smislu tako *dobri Horvati*, kano što su oni, mi bi još i dan danas tamo bili, gdě smo prie deset godinah uzdisali... bili bi u kolěvci... Kada vidimo lěpo i dosta znamenito cvětje, u koje su se trudovi *ilirskih Horvatah* razvili, možemo zaključit (i to bez zaměre), da oni *dobri Horvati* ništa nèrade, mi pako da radimo něšto barem. Stari su Horvati něgda dobri i štovanja vrědni ljudi bili. Oni su se borili za slobodu svoju, njihov je ideal »*ratni věnac*« bio, u njihovoj se je ruci mač blistao. Našega věka Horvati odpasali su mač, netrěba ga više. Šta trěbamo dakle? Sada trěba, da na město ratne slave, slavu u *civilizacii* tražimo. Ako to hoćemo, trěba da ostavimo onu *debelu prozu*, koja nas olovnim krilom na dno zemlji vuče. Mi smo u tu svàrhu poetički krug izabrali, na kojega visini krasni *jezik ilirski* vidimo, i š njime onu moć, koja nas tako jači, da možemo duševnu znamenitost zadobiti, da možemo za našu srodnu bratju raditi, i drugim ljudem takodjer na korist biti. *Kroatisam* je samo malena *camera obscura* proti

onomu izgledu, kojega mi s našega visokoga města u istini uživamo! —

Mnogi od protivnikah naših i to nam predbacuju, i s time nas sumljive činiti nastoje, *»da što imadu surke i cǎrvene kape s literaturom?«* Oni oštroumnim okom opaziše u cǎrvenih kapah i surkah něšto, što im se pogibeljno vidi. Ja pako na to odgovaram, da smo s kapami i surkami našimi světu pokazali, da smo Horvati, i da kroatisam politički kod nas nije samo na jeziku, nego u sǎrdcu i u haljinah naših. Mi smo u narodnoj haljini bili; surke su nama to, što Magjarom *atile*, još više, jer prosti Magjari atilah nenose, naši pako seljaci surke nose. A kape cǎrvene, što je proti njima? Zar nije cǎrvena boja (farba) narodna? Nije li svět něgda »Rothmäntler-e« spoznavao? A šta se boje ljudi toga? Mi nismo cǎrvene kabanice nosili, nego mnogo manje od kabanice... samo kapu... Varaju se daklem jako ona učena gospoda, kad misle, da surka s literaturom posla imade. Kad horvatsku surku obučemo, tada smo konstitucionalni Horvati, rodom Iliri; a kad pišemo, tada smo Horvati, koji ilirski pišu... *Iliri* pako svakako, jerbo to je familia, u koju spadamo. Pitaju mnogi: *da čemu te novosti, i zašto tako prostu opravu uzimamo, koju samo seljak nosi?* Na to odgovaram, da je cěla narodna stvar nova. Kad se narod preporadja, valja da se narod u svem popravi, što k narodnim biljegam spada. Tu su najprie *ježik, običaji* i *nošnja*. Bili mi kako mu drago dobri domorodci, ako budemo tudju haljinu nosili, nitko nas neće poznati, ili barem mislit će mnogi, da se ili bojimo ili sramimo narodnu haljinu nositi. Zašto pak prostu haljinu nosimo onako, kako ju seljak nosi, na to odgovaram, da je to veoma pametno, i to zato: *da po tom vrata luxusu zatvorimo.* Zaista netrěba, da čověk mnogo novacah za haljinu daje. Zato ja ovdě sve domorodce prosim, da svakako kod prostih surkah ostanu. Neka se u nikakovu cifrariu neupuštaju. U cifrastoj haljini većja čast nestoji!

Iz tog brašna dakle nebude kruha. Pustimo kroatisam za politiku, a ostanimo u literaturi kod *ilirisma. Nota bene*, komu je volja. Koj neće, neka se sa zemanom bori. Ali neka oružje dobro nabrusi, jer je duh věka oštar, on *tupost* jednim mahom obali...

Ja sam kazao, što sam mislio. Ja sam dužan bio za moju stranu govoriti. Neka svaki za svoju govori, nu *temeljito*. Ja sam na sve pripravan, moje je pero uvěk gotovo.

Lj. Vukotinović.

Dopis iz hrvatskog Primorja

Dragutinu Rakovcu.

Od — . . . . . . ća.

Baš u oči sv. Ivana, kad blago sunce, približavajući se k noćnom svom stanu, tamnu sěnu od brdah u prodoli bacaše, stigoh ovamo, gdě netom spazih — vrh gospodujuće Učke i more, koje prebrodjeno od několiko manjih brodovah valove svoje potiho razvijaše; — iznenada kao iza sna dùh mi se uzdigne, i množ raznih mislih pojavi. Ovom prigodom opazih, od kolike je koristi putovanje za izobrazit um čověčanski. Putujući prehadjamo se s jednoga města u drugo; svagdě něšta novoga nadjemo; naměrimo se na drugu narav, druge uredbe, druge ljude i običaje, koje prispodabljajuć medju sobom, nove se u nas misli stvaraju, probudjuje se mišljenje i vrěži fantazia, te na priměr brižne pčele, koja leteć u daleke krajeve, iz raznoga cvětja izsisanim sokom sate svoje puni; vlastito naše izkustvo hranimo i umnožavamo. Od ovuda vidim, kako bi prudno bilo, kad bi jednom i naši duhom i željom prosvětjenja upaljeni mladići počeli putovati, slědeći izgled drugih izobraženih narodah, koji neprestano putuju i izkustvo svoje tim povećavaju.

Osobitu radost oćutih u veče slišajući milinu mnogovrstnih napěvah od najviše ljuvenih pěsamah, koje ovdašnja mladež, vratjajuć se sa děla, sva trudna i umorna u izobilju pěvaše. Sutra dan opet pod večer stvori mom pogledu ne malenu zabavu ugodan prizor od nebrojenih krěsovah, koji sěvajućom svojom lučju mrkoj tmini noćnoj prkosiše na okolo. Slědećih sam se danah bavio smatranjem ovdašnjih stanovnikah, koji gledeć na njihovu provrnost (ingegnosità) i radenost čine se, da glasovitost i slavu svojih pra-

dědah — Liburnjanah — nimalo netamne. Oni su vrli mornari zidari, ribari, težaci itd., i to tako radeni i marljivi, da sam više putah sa uzdisaji pomislio, kako bi cvala i svakim blagom obilovala mila naša domovina, da bi barem ovaka radenost i marljivost bila ondě, gdě blaga narav tek mali trud težaka velikim i obilatim darom naplatjuje.

Što vam zanimivoga od ovuda javiti imam, jest, da se je, hvala Višnjemu, već i ovdi ljubav i duh narodnosti užgao, premda se još tako jako uplanuo nije, ali se ipak svaki dan više i više snebiva ono, da tako rečem, *narodno* mrtvilo, koje dosada i ovdě kako i drugdě spinjaše duh naših zemljakah. Već svaki, koj iole soli u glavi ima, spoznaje, da narod, koj za narodnost svoju nehaje, propasti mora, i vidi, da se obća naša narodnost samo u ilirskoj (književnoj) slozi promaknuti i izdělati može. Nemojte dakle věrovati onim, koji, blazneći sami sebe, potvaraju ovdašnje stanovnike, naročito Rěčane, da su Magjari! i da š njimi jednako ćute. Dà, pravo imaju, jer se i Rěčani, kao pravi gradjani jednako sa državnom svojom bratjom Magjari sveudilj trse i brine, za promaknut dobro i srěću obće domovine, što činom svaki dan i pokazuju. U tom se dakle misli i nastojanja njihova s magjarskimi sudaraju, radi česa su i hvale dostojni. Ali kraj toga kao věrni Hrvati ostaju i ostat će Iliri, kakogod i oni Magjari, pa koj bezstrastni čověk bi jih osudio zato? Oni ljube svoju bratju Magjare, štuju njihovu narodnost, u koliko se, kao prirodno pravo svakoga naroda, medju svojimi granicami razvija. Ali polag istoga pravca ljube i svoju narodnost, kao neporušivo jamstvo *moralnoga* spasenja, narodne prosvěte i čestitosti. Medjutim kao pravi istine ljubitelj izpověditi moram, da se věndar nalazi několiko potištenih lastivacah, koji bezstidno tajeć svoj narod vele, da su Magjari, bez da ciglu rěč magjarski znaju. Nu i ti su od male znamenitosti.

Iz mnogih okolnostih osěgurati vas mogu, da se magjarisam neće ovdi nikada ukoreniti. Ali drugo je, česa se bojim, da će ovdě naprědovanju naše narodnosti jako škoditi, naime mogući duh talianisma, koj se poradi više okolnostih, koje mu na ruku stoje, svaki dan bolje ukorenjava Ovdi se bo děca (osobito u Rěci) u narodnih (?) učionicah posve talianski odhranjuju i podučavaju. Takodjer u gimnazii u prvih dvih (a i u tretjoj školi do pokladah) svi nauci, razmi gramatike, koja se već u drugoj školi počme učit latinski, u talianskom se jeziku predavaju, premda se jih više od polovice nalazi, koji ili malo ili ništa talianski nerazume.

Kako će dakle narodnost naša naprědovati? Istina je, da se ovdi više kućah nalazi, u kojiih je talianski jezik u porabi, nu ipak jih je malo, u kojih se narodni (ilirski) jezik razumio nebi. Zato nevidim razloga, zašto bi se děca samo u tal. jeziku podučavati morala. Polag toga pravca bi se n. p. i u Zagrebu morala děca podučavati samo u němačkom jeziku, koj je tamo isto tako (ako ne bolje) ukorenjen, kako i ovdi talianski, pa to věndar tamo nebiva, zašto je dakle ovdi? Ali će mi tkogod na to reći, da se ovdi moraju děca u talianskom jeziku odhranjivati jer jim je neobhodno potrěbit, jedno poradi sveudiljna obćenja sa Taliani, drugo što se u njemu sudi i trgovački poslovi najviše obavljaju. To je sve istina, ali to nije dovoljan uzrok; jer da bi se děca u narodnom jeziku odhranjivala, i dobro ga znala, mogla bi se s mnogo boljim uspěhom i tal. jezik učiti, te bi jim se na taj način duševnim i tělesnim potrěbam bolje providělo. Trěba je dakle, da se osvěstimo i poslušamo duh věka, koj nas zove i nuka, da se iz tminah neznanstva i gluposti dignemo i prosvětimo, što bez narodnoga jezika nije možno — — — — —. — Prevrnimo historie sviuh narodah, nigdi se nećemo naměriti na narod, koj se je bez narodnoga jezika izobrazio i prosvětio. Neka se dakle uvede u početne tako posebne, kako i javne učionice narodni jezik, da tim načinom u mlade dni, kao najprikladnie doba, ulijemo i probudimo u děci našoj ljubav prema narodu, narodnomu jeziku i svemu onomu, što kao narodno, razum odobrava; pa će nam zahvalna biti ista naša děca, narod i domovina; děca, jer će tim duševne sile lasnije razvijati; narod, jer će odtuda prosvěta i čestitost duševna i tělesna slěditi; domovina, jer ćemo joj krěpke domorodce odgojiti.

Poslě několiko vrěmena, kad naša mladež krěpka bude u narodnom jeziku, od potrěbe i koristi bi bilo, da se i u tako zvane dolnje ili gimnazialne učionice narodni jezik uvede, ne najedanput, nego uzastopce (gradatim); tim bo načinom bi se mnogo brže mladež i jezik izobrazio. Ali pri toj proměni valja, da se i uredba školskih knjigah proměni, svaki bo vidi, da sadašnje školske knjige zvanju našemu podobne i prikladne nisu. Naša mladež polazi šest lětah nižje učionice, pa kad izlazi, šta zna od onoga, što joj je najpotrěbitie? Može se reći, ništa. Ali se nije ni čuditi, ako se pogleda na vrutak njezinih naukah. Vrutak su školske knjige (druge bo se sporo čitaju). Razgledajmo jih dakle, da se o njihovoj vrědnosti uglavimo. Ja radi kratkoće nakanih ovdi dva samo nauka, naime *geografiu* i *historiu* razsudnim okom pretresati, ostavljajući druge, da jih svaki po svojem umu pretrese i razsudi.

Geografia, ili zemljopis, koj se naša mladež uči, premda je neizvrstan, i za šest godištah prèkratak, bio bi ipak dobar, da mladež na svršetku ono barem zna, što-je u njemu. Ali nas, žali bože! obće izkustvo uči, da se ni najbolji i najmarljivii mladići ni toga nenauče. Od kuda dolazi ta nepozornost na tako važan nauk? Tko je tomu kriv? — Ja to neću da razsudjujem, nego uslěd vlastita izkustva mogu reći, da je to sve kriva ona zločesta navada, koja u nas vlada, da se mi učimo geografiu bez krajobraza (mape). Kad sam ja škole polazio, zemljopisni nauk mi je bio najtežji i najdosadnii, jer nisam imao krajobraza, ali kasnie, kad sam se ga někako po srěći dobavio, geografia mi je bila najlaglji i najugodnii nauk. Neka se dakle zapovědi, da svaki mapu kupi, pa ćemo se osvědočiti, da će mladež mnogo veći naprědak učiniti. Ja mislim kada se druge školske knjige kupuju, da bi se i po trěbni krajobrazi lasno kupiti mogli. Ta nije ni za nje trěba Gavanova blaga. Istina je, da po učionicah potrěbiti krajobrazi vise o tinih, ali se š njimi učenik ništa nepomaže, nit može pomoći, sve da i oće, što će mi svaki dopustiti, koj je polazio naše učionice. Šta ćemo pak reći o staroj geografii, o kojoj u nas ni spomena nebiva?! Zar nam možebiti nije potrěbita? S kakovim dakle uspěhom čitat ćemo stare sgodopisce i klasike, ako něgdašnji zemljopis neznamo? Do istine žalostno je, da gg. ureditelji školnih knjigah na tako važan i potrěban nauk zaboravljaju. Nu već čujem, gdi mi se govori, da se naša mladež rada neuči, te da je vrěme kratko. Na prvo odgovaram, da je to tužba bez svakoga temelja, jer tkogod poznaje naš narod, mora dopustiti, da on cěni i ljubi svako znanje i umětnost, k čemu je jur od naravi prikladan, i nepropusti prigode za privlastit si jih, samo da korist i potrěbu njihovu i uvidi. Dakle i mladež, koja je klica istoga naroda, istu narav i teženje imati mora, ali buduć da radi neizbornosti i neizkusnosti svoje nepozna duševne potrěbe, i neuvidja korist naukah, s toga se ni učit neće, jer *ignoti nulla cupido.* Toga radi valja, da joj se najprie njezine potrěbe odkriju i pokaže korist naukah, potom neka se svaki odhranitelj trsi, što više može, da se mladež dragovoljno, a ne kano *pod moraš* uči. Neka ju lěpim i blagim načinom nuka i nagovara na učenje, i užge u njoj ljubav za nauke, pa će se rada učiti, i nestat će svih tužbah ili (bolje rekuć) golih izlikah.

U drugoj točki navedena kratkoća vrěmena može nas tim manje izpričati, što se istim gotovo vrěmenom oba nauka svršiti mogu. Tako n. p. kad učitelj tumači sadašnju geografiu od kojega kraja,

ili pokrajine, lasno bi mogo napomenuti kako se je onaj kraj, ili pokrajina u negdašnja doba zvala? — Kakov ju je narod obitavao i kakov jezik govorio? — Kuda se je protezala? — Kako se je dělila? — Koja su bila njezina znatnia města i varoši, kako se nazivahu i gdi ležaše? itd., što bi se i u školskoj knjizi *pod pazkom* zabilježiti moglo. Iz osnove ove lahko viděti možemo, da za taj nauk toliko vrěmena netrěba, kao što se to misli.

Jur je vrěme, da pogled svrnemo na historiu, koja mnogo veću pozornošt zaslužuje. Potanko ju izpitajmo i razgledajmo, da vidimo, šta u sebi sadržava, i dava li podobnu hranu mladeži? Netkom ju odpremo, nadjemo dugu razpravu o kolěnu Magjarah, potom se izpituje, i iz različitih mnjenjah i temeljah zaključuje, od kuda, kada i kako su u Europu došli, opisuju se rati, način življenja njihova itd. Dakle na kratko da kažemo, u njoj se sadržava sami i čisti sgodopis Magjarah. A o historii drugih osobito slavenskih narodah, koji su u kraljestvu ovomu najznatnii, neima niti spomene. Možebiti neimaju nikakvih slavnih dělah, koja bi se mogla napomenuti, ili jih mladež neželi ni čuti? Nije se dakle čuditi, da višekrat prava slav. děca rod svoj, kojega historiu nepoznaju, taje.

Neka nitko nemisli, da sam ja možebiti protivan, što se naša mladež magjarsku historiu uči, što je i trěba, jer mi kroz tolike věkove š njimi u jedno političko tělo sdruženi, sve sgode i nesgode dělimo i jednu historiu imamo, dapače bi želio, da ne samo magjarsku, nego i drugih narodah historiu dobro znade, jedno poradi koristi, koju nam u obće donaša svaka historia, koja se najprikladnie prilikovati može sa šetkom (compasso), koja na velikom moru ginućemu mornaru put spasenja kaže; a drugo radi toga, što bi si tim načinom polakšao put k vlastitoj historii. Svaki bo je višeputah našo medju historiami više osobito susědnih narodah tako uzki savezaj, da se mnoge točke historie jednoga naroda nemogu nipošto razrěšiti bez znanja historie drugih narodah. Moja je samo želja, da se uz historiu Magjarah, naročito pako do njihova došastja i naša historia predaje, t. j. ja želim, da se za dolnje učionice skroji jedna *kratka historia světa*, kakovu je n. p. pisao za Němce g. Brenov — kao pripravu k sveobćoj historii. U nju bi trěbalo da se uplete obširni sgodopis sviuh ilirskih granah ili pukovah do razdruženja njihova, a poslě svake grane napose do njezina propada ili sdruženja sa drugim narodom. Drugih pako narodah valjalo bi, da se samo obsěni, da tim srědstvom mladež može bolje razuměti vlastitu historiu, i uputit se k obširnjemu učenju sve-

obće historie. Istinabog, da bi ovaka historia malo krupnia bila, nego sadašnja; nu ako bi se u našem jeziku, kako se za historiu pristoji, prosto pisala i predavala, i ako bi mladež staru geografiu dobro znala, te se nebi od nje rěčitost, nego gola stvar zahtěvala, uvěren sam, da bi ju u šest lětah lahko svršila.

Prie několiko godištah jošte predavala se je u Zagrebskom učilištu historia ilirskih pukovah, kako nam svědoče ostavljeni stavci (theses) historički, koje je ondašnja mladež javno branila, a sada, gdě bi ju već mogli svu na prstih imati i světu ju pokazati, o njoj ni nesanjamo. Mi smo dakle izmedju inih narodah sami, koji se pohvaliti možemo, da smo se u devetnaestom stolětju, u kom su drugi toliko naprědovali, na priměr rakah natražke povukli. Lěpe odličnosti! Drugi narodi su jur i najmanja děla svojih praděđah na obću zaměru i štovanje světu prikazali, a mi glasovita děla naših praotacah, koja se tko zna u kakovih kutih pometju, i kada će sunce viděti, ni sami neznamo. Znam, da smo se jedva dignuli, i čudesa neznamo praviti, ali sadašnji věk to barem od nas pravedno zahtěvati smie, da dojdući rod pripravimo, neka on nadoměsti ono, što smo mi zaněli, i to će naša najveća dika biti. Zato trěba, da školskoj mladeži, koju ovdi za dojdući rod smatrat imamo, drugu upravu dajemo, i na pravi ju put prosvětjenja postavimo. Nebudimo kasni, i neizpričajmo se preveć, da je prerano. Naše okolnosti su mnogo bolje. nego što su bile inih narodah, kad su se dizali, s toga možemo laglje i brže od njih naprěd stupati, jer nam oni svěću i put kažu, a mi jih samo slědit imamo. Němci n. p. već su oddavna osorne svoje šume u plodovita polja i livade, a bezbrojne bare u mirisne vrtle i perivoje obrnuli, mnoga su izkusili i daleko došli — kod njih je sunce od prosvětjenja od davna svanulo i može se reči *zenit* domašilo, pa zašto nebi njihov izgled naslědovali? Razgledajmo njihove školske uredbe, te jih s našimi prispodobimo, da vidimo, kakova je medju njima razlika, pa ako iznadjemo, da su prikladnie, zašto jih neslědimo, i *mutatis mutandis* neprimemo? Bog bi dao, te bi moje želje u dobru zemlju pale! U protivnom pako slučaju neostaje mi drugo, nego uteći se k onim domorodcem, koji su već na književnom polju několiko cvětja nabrali, i izkustvo svoje obogatili, da izkusnim svojim savětom neizkusnoj mladeži priteku, i nju na čitanje dobrih i izvàrstnih knjigah nagovaraju. S Bogom!

U hrvatskom primorju 10. srpnja 1842.

Štovanje svoga naroda.

Onaj samo narod, koj se od grěha k krěposti obrati, može se osloboditi od běde. Grěh bo kvari ljudstvo, a pravica uzvišuje narod.

Pravičan neka bude svaki narod prama inostrancu. Ali preda svim neka bude svaki narod pravičan prama sebi, i svaki član naroda neka ovu pravicu štuje.

Budi pravičan proti tvomu puku i nepreziraj cěnu i čast njegovu.

Imade ljudih, koji su ćoravi za dobro, koje im pred očima leži, i koji su samo tome věšti, da svagdě zloću i prokletstvo napominju. Ljudi ove vrsti sa svojim věkovitim tuženjem, huljenjem, korenjem, gerdjenjem gase ljubav prama domovini. A gdě nestaje te ljubavi, tu si svojeljubje prestol gradi.

Budi pravičan prama narodu tvomu; neumaljavaj cěnu njegovu, zašto možebit neima sve krěposti drugih narodah. Nediži i nehvali druge narode na skvarenje tvoga vlastitoga. Jer svaki ima svoje osobite vlastitosti i koristi; dakle i tvoj. Niti mogu, niti trěba, da budu svi jednaki, kao god što to nit cvětje i bilje jedne vrsti nije.

Tužna je navada sve inostransko hvaliti i ljubiti, višeputah samo zato, što je inostransko: ono može se uvěk smatrati kao znak unutarnjega skvarenja i neotesanja. To nas izkustvo uči. Gdě to biva, tamo se obća ćut slabi, ljubav domovine uništava, pouzdanost pako, vlastita jakost i cěna gaze. Kaogod što je čověk samo onda něšto, ako u svome načinu, u svoje vrěme, i na svome městu ono jest, što biti mora: tako isto je i narod jedan onda samo štovanja vrědan, ako sve one krěposti i sposobnosti procvatu. *Licuměrac i naslěddovatelj svagdě je samo na polak čověk. Tako isto i narod, koj domorodne običaje zabacuje, tudje pako naslěduje, na polak je narod.*

Toga radi čuvaj vlastitosti naroda svoga, i budi zadovoljan, da možeš na njem samo ono popraviti, što nevalja, ono samo izkrčiti, što put k boljemu zastire. *Štuj stare, slavne običaje, držanja i svečanosti tvoje države, tvojih občinah; u njih živi vlastiti duh tvoga naroda, oni bo su iz njega proizvedeni.* Tudji običaji, tudja držanja, tudje svečanosti plaše il raztrešuju ovaj duh, kao i krěposti, po kojih jedinih narod može postati *velik. Štuj jezik tvoga naroda, i nedopuštaj nikako da propadne. Jerbo jezik je vlastita oděća narodnoga duha, u kojoj se on slobodno i uzmožno kretje.* Svaki inostrani jezik klisura je, pritvorstvo, i vodi k inostranom načinu mišljenja . . . Čuvaj se svakog oponašanja u istih malenkostih, u pokućanstvu, u življenja načinu, u nošnji i jělu. Jer sve izlišne malenkosti jače děluju, nego bi pomisliti mogo, na ćutljivost onoga, koj ih prima, ter donose više stranske zloće, nego krěposti medju nas.

Nu time se neveli, *da mi sve, šta je domaće, za dobro držati moramo.* Ako smo pravedni prama cěni našega naroda, budimo pravedni i prama njegovim pogrěškam. Trěba, da ih spoznamo, i žurimo se, da ih popravîmo.

Budi pravičan prama tvomu narodu, zato se trudi na svaku ruku čest i blago tvoje domovine utemeljiti. Glavni k slavi načini i srěći tvoga naroda jesu: izobraženje, blagostojanje, jednodušnost i hrabrost gradjanska.

Izobraženoštju t. j. razprostiranjem hasnovitih znanostih dozrěvaju narodi. *Neznalice zavise uvěk od mudriih.* Oni niti istu svoju jakost nepoznaju, još manje prudnost i narav države svoje. Podignutje dobrih učionicah najbolje je srědstvo prave izobraženosti.

Blagoštojanjem biva stoprv narod samastaljan. Prosjak mora svakomu poslušan biti. Rukotvorstvo svake vrsti — bogatstvo je naroda. *I ti u tvojem kućanskom i gradjanskom životu možeš naprědovati, ako ono, što se u domovini izradi, predstaviš onomu, što ti tudjina pruža.* Samo time može se unutarnja marljivost uzbuditi, i domaća umětnost na veći stupanj popeti. Nu tim jedinim nebiva narod bogat; trěba, da se k tomu nedužnost i prostost pridruži. Što *ona* priskrbi, to *ova* štedi i čuva. Razsipniku marlji vost ništa nepomaže. Prostost je mati blaga, unutarnju zadržaje jakost, kojom se veća uvěk poduzimlju děla.

Slogom biva narod jak, i inostrancem poštovan, u vrěme pogibelji protivnikom strašan. Ako ti je domovina draga, žrtvuj ra-

dje svoj imetak, svoje vlastito pravo, samoga sebe, samo da se sloga sačuva!... Samo onda si za domovinu, onda za sugradjane tvoje živio!... Narod može, da ga pohodi nesrěća: *domaća nesloga, i razuzdano tumaranje strastih. To je uvěk smrtni udarac za narod.*

Hrabroštju gradjanskom sve se sačuva, što narod dragocěnoga ima: njegova umětnost, njegovo blago, njegov život. Gradjanska hrabrost nestoji samo u utvrdjenju proti pogibelji vojske, u pripravnosti, za domovinu imanje i krv žrtvovati. *Svaki neka vojak bude!* Ali trěba, da je narod i svaki od naroda oboružan proti pogibelji mira, n. p.: oslabljenju, lasti (Gemächlichkeit), zapostavljanju državnoga poštenja i svojoljubnosti. Često se najde više boracah proti izvanjskomu nego proti unutarnjemu nepriatelju, *jerbo je laglje druge nadvladati i pridobiti, nego samoga sebe.*

* *

☞ Na str. 109 ove knjige u pazki město: »Geografi razděljuju Ilircum cěli u *Ilircum Turcicum i Ilircum Germanicum*« ima se ovako čitati: »Geografi razděljuju Iliricum cěli u *Ilircum Turcicum, Ilircum Hungaricum i Ilircum Germanicum.*«